



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



ÅRBOG FOR  
HISTORISK SAMFUND  
FOR SORØ AMT

1 9 7 2

ÅRBOG FOR  
HISTORISK SAMFUND  
FOR SORØ AMT



1 9 7 2

ÅRBOG FOR  
HISTORISK SAMFUND  
FOR SORØ AMT

ÅRBOG FOR  
HISTORISK SAMFUND  
FOR SORØ AMT

BIND 59

1972

---

HISTORISK SAMFUND  
FOR SORØ AMT

*Bestyrelsen:*

Lektor L. Balslev, Sorø.

Amtsrådssekretær Folmer Christensen, Sorø, næstformand.

Læge K. E. Christensen, Slagelse.

Viceinspektør R. Henneke, Kristinelundsvej 39, Slagelse, kasserer og sekretær.

Landsretssagfører Carl Jonsén, Ringsted.

Gårdejer Peter Kristensen, Aakandegaard, Forlev.

Skoleleder Johannes Lyshjelm, Stignæs pr. Skælskør, formand.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Erling Petersen, Fredensvej 8, 4250 Fuglebjerg.

Lokalhistorikeren Niels Fr. Rasmussen, Farendløse.

*Revisorer:*

Viceinspektør Fr. Andersen, Slagelse.

Bankfuldmægtig Kai Jensen, Slagelse.

*Redaktion:*

Lektor L. Balslev, Sorø.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Erling Petersen, Fuglebjerg.

Henvendelser i redaktionssager må ske til sidstnævnte, der er ansvarshavende redaktør. Af hensyn til den redaktionelle tilrettelæggelse skal bidrag til næste årbog være redaktionen i hænde senest 1. april 1973. Bidragyderne modtager et mindre honorar pr. side. Samfundet betaler kun klichéerne til eventuelle billeder.

## INDHOLD AF BIND 59

Bælttelegrafene i Englandskrigenes tid 1801, 1807–14 .....	7
<i>Af Karl Rønne, Slagelse</i>	
David Eggerts i Høve .....	25
<i>Af Erling Petersen, Fuglebjerg</i>	
Søren Hyldegaards erindringer II .....	43
<i>Ved Niels Fr. Rasmussen, Farendløse</i>	
Ringsted Kloster 1570–1620 .....	62
<i>Af skoleinsp. A. Strange Nielsen, Toksværd</i>	
Om Halkevad mindelund .....	87
<i>Af fru Agnes Krogh Hansen, Slagelse</i>	
Lidt om Ødemark .....	93
<i>Af sognepræst Jørn Jørgensen, Veterslev</i>	
En detalje fra Lundforlund kirke .....	97
<i>Af lærerstuderende Ole G. Nielsen, Vordingborg</i>	
Litteratur om Sorø amt 1971–72 .....	100
<i>Af skoleinsp. A. Strange Nielsen, Toksværd</i>	
Historisk Samfund for Sorø amt 1971 .....	103
<i>Ved Johs. Lyshjelm, Stigsnæs</i>	
Resumé af regnskabet 1/7 1970 – 30/6 1971 .....	104
<i>Ved R. Henneke, Slagelse</i>	
Nye medlemmer .....	105
Ældre årbøger .....	106
Repræsentanter i sognene .....	106
Love for Historisk Samfund for Sorø amt .....	108
Nyt fra de lokalhistoriske arkiver .....	109
Sorø Amts Museum .....	113

# Bælttelegrafen i Englandskrigenes tid, 1801, 1807-1814

*Af Karl Rønne*

Den 9. december 1794 fandt et mærkeligt forsøg sted på Rundetårn i København. Der sendtes herfra signaler gennem luften til Vesterport på den nuværende Rådhusplads. Det er den første kendte optiske telegrafering i Danmark<sup>1</sup>). En kongelig telegrafkommission under kommandør Otto Lütken (1749–1835) arbejdede med forslag til en overføring til Danmark af det franske signaleringssystem, der under navn af den optiske telegraf, var omgivet af så megen beundring og mystik. Den gik sin sejrsgang over Europa næsten som „et hemmeligt våben“. Mange projekter anså man for den rene fantasi, „saasom naar man har foreslaaet Elektricitet til Telegraphen“<sup>2</sup>). Kommissionen samlede sig om daværende kaptajn L. Fiskers mastetelegraf<sup>3</sup>), og den første blev i året 1800 opbygget på batteriet Quintus på Københavns Rhed som et første led i en Øresundslinje over Fortunen – Høje Sandbjerg – fiskerlejet Sletten til Telegraftårnet på Kronborg. Den udvidedes senere mod syd til Dragør og mod nord til Nakkehoved ved Gilleleje<sup>4</sup>).

## *Bælttelegrafens åbnes*

Den betydeligste telegraflinje både for samtiden og senere var dog uden al sammenligning Bælttelegrafens. Den skulle sikre forbindelsen mellem København og hovedkvarteret i Kiel, hvor kronprinsen under krigstruslen sydfra oftest opholdt sig. Han kendte selv kun alt for



godt vanskelighederne ved bæltoverfarten, som det fremgår af et brev til generalpostamtet:

Corsøer, den 24. Januar 1801.

Fredag Kl. ¾ til 3 ankom Hans Kongelige Højhed, Kronprinsen, hertil. Efter ¼ Times Ophold hos Madam Bagger kom han om Bord i „Ørmen“, Vinden VSV, stærk Frost, og efter 5½ Times Forløb ankom vi til Nyborg, hvor Hans Kongelige Højhed tog ind til Giestgiver Holst, og efter et kort Ophold dér fortsatte Reisen til Odense.

Ærbødigst *Langballe*.<sup>5)</sup>

Det var nødvendigt så vidt gørligt at sikre denne „flaskehals“ ved Bæltet. De ridende bud, estafetterne, med depecher kunne under storm eller isgang sinkes her i dagevis<sup>6)</sup>. Allerede den 29.10.1799<sup>1)</sup> havde signalkommissionen ladet forespørge i generalpostdirektionen, om man var interesseret i at anvende en telegraf med 18 ens tegn til gengivelse af i alt 40.000 ord (altså Fiskers mastetelegraf), som tænkes opsat ved Nyborg, Korsør og på Sprogø. Svaret – den 22.11. s.å. – er forbeholdent, idet postvæsenets direktør Walthersdorff oplyser, at man for tiden lader forfærdige 2 telegrafer efter fransk model. Der er opmålt steder ved Halskov og Knudshoved og på Sprogø, men efter postvæsenets mening skulle stationen på Sprogø være overflødig, man vil snart foretage forsøg med telegrafering<sup>1)</sup>. D. 22. september 1807<sup>7)</sup> udgik der „højeste Befaling“ om indretning af tre *permanente* telegrafer ved Bæltet, i modsætning til andre stationer, som kunne afmonteres og opmagasineres, og ved kongelig resolution af 23.10. 1801<sup>6)</sup> fik generalpostamtet bestyrelsen af Bæltetelegrafen; de øvrige telegrafer var militære anlæg. Den blev allerede i slutningen af året 1801 åbnet for militære depecher, og i januar 1802 tillige for private til bestilling af befordring, natkvarter o.lign. til en pris af 48 skilling pr. telegram. Telegrafen i Nyborg fik tilstillet udenlandske aviser, så vigtige meddelelser, børskurser o.s.v. kunne sendes til hovedstaden<sup>6)</sup>. Sprogø blev dog først 3. april 1802 forsynet med en mastetelegraf.<sup>7)</sup>

*Den store linje: København–Kiel, 1801 og 1805*

Bælttelegraferen var blot tænkt som et led i et større anlæg på ialt 29 stationer til direkte telegrafering mellem København og Kiel. Denne linje blev der arbejdet hektisk med i 1801.<sup>1) 8)</sup> Der var 6 slesvigske stationer, et lignende antal over Fyn og på Sjælland: Slotsbjergby – Ebberup – Oustrup – Stestrup – Ledreborg – Hedehusene – Tåstrup – Rødovre og Valby. Der udarbejdes overslag, inventarielister, uniformsforslag<sup>7)</sup>, instrukser, skema for bestyrernes dagbøger, og telegrafpersonalet fik doceret „telegrafik“ af kommandør O. Lütken<sup>8)</sup>, men efter denne aktivitet tier kilderne om den store telegraflinje, det bemærkes omkr. 1801, at „for Tiden er Telegraferne nedlagt undtagen de ved Det store Bælt, som blive permanente. Hvis de øvrige genopstilles, maa det anbefales, at der bygges Telegrafhuse ved Stationerne“.<sup>2)</sup> Først i slutningen af 1805 forsøges denne linje genoprettet, nye instrukser udfærdiges<sup>9)</sup>, og alle stationerne klargøres med mandskab og materiel<sup>8)</sup>. Der foreligger regnskaber for flere stationer fra nov. 1805 til marts 1806<sup>1)</sup>, men derefter er linjen atter nedlagt efter store vanskeligheder med det omfattende og følsomme anlæg. Stationerne beskadiges i blæsten, usigtbarheden nedsætter effektiviteten og trods samtidens beundring må det store og bekostelige anlæg København–Kiel af eftertiden betegnes som en fiasko. Linjen virkede kun i få måneder dels i 1801 og dels i 1805. Det hedder da også ved senere forhandlinger om etablering af en forbindelse rundt om hele Sjælland, at hertil „behøves 10 Telegrafpunkter, hvorpaa Telegraferen i 1801 og 1805 var opstillet mellem København og Korsør“.<sup>4)</sup> Kun den permanente telegraf mellem Korsør og Nyborg er til stadighed i brug med Sprogø som mellemstation.

*Bælttelegraferen under krigsbegivenhederne 1807*

Men med krigsbegivenhederne i august 1807 rammes også den permanente Bælttelegraf. I første halvdel af måneden samledes store

engelske flådestyrker ved indsejlingerne til Øresund og Storebælt. Den 11. august ankom kronprinsen til hovedstaden fra Kiel og rejste tilbage samme nat medbringende sin sindssyge fader. De undgik kun ved et heldigt tilfælde at blive opsnappet af engelske krigsskibe i Bæltet.<sup>11)</sup>

De engelske søstridskræfter havde let spil i Bæltet. Telegrafbestyrer J. H. Møller på Sprogø oplyser herom i et brev, som det lykkedes ham at afsende fra øen den 6. september 1807: Den 22. August om Eftermiddagen Kl.3 Slet kom her i Land en engelsk Officer og 10–12 Mand med Økser og Save efter den engelske Admirals Ordre og nedbrød Sprogø Telegraf. De bortførte alt løst Materiel, men Postvæsenets Hus og Master blev staaende, men „alt er ramponeret“. De havde ogsaa søgt efter Signalbøgerne og Ordbogen, men de var brændt efter Ordre af Bestyreren for ikke at falde i Fjendens Hænder. To Dage senere kom en Officer med Mandskab atter i Land, på ny Ransagning.<sup>12)</sup> I et senere brev fortælles det, at englænderne den 7. september borttog kikkerten. Hvad der tillige foruroliger telegrafbestyreren, kan nu forekomme mindre væsentligt i den store sammenhæng: En engelsk Officer, som var i Land på Øen for at hente Vand, transporterede selv i et Tørklæde „nogle her på Banken oplagrede Mursten med sig ved Afsejlingen. Jeg frygter, de alle vil medgaa. De skal bruges til at polere Sabler og Geværer med.<sup>12)</sup> Korsør telegraf blev ogsaa medtaget i 1807 ved den kortvarige engelske besættelse af Sjælland. Den 29.10.1807 hedder det – in fidem (fortroligt) – fra hovedkvarteret i Kiel: Da Telegrafen ved Korsør formentlig enten ganske eller tildels er ruineret ved den engelske Okkupation, saa har Generalpostamtet saa vidt muligt at træffe fornøden Foranstaltning at bemeldte Telegraf ved Korsør sættes i snarlig og brugbar Stand. Saa snart bemeldte Telegraf er færdig til at benyttes, ønskes Underretning herom“. <sup>12)</sup> Telegrafbestyrerne havde desuden ordre til – efter postrutens forhindring over Bæltet – at telegrafere

depecherne over, når disse var mærkede dertil, og skulle telegraferne blive nedskudte, måtte man forsøge fra andre høje at sørge for telegraferingen.<sup>6)</sup>

*Sprogø telegraf afbrydes for anden gang i februar 1808*

Korsør station blev snart igen nødtørfigt istandsat, men Sprogø kunne vanskeligt undværes som mellemstation. En ny telegraf søgtes derfor etableret på øen, denne gang efter et nyt system konstrueret af løjtnant Schumacher. Den bestod kun af 5 plader, som kunne meddele ikke mindre end 99.999 tegn. Den var ikke blot simplere at betjene, men også mindre sårbar. Den blev da også senere enerådende ved Bæltet<sup>13)</sup>. Den overførtes til øen i begyndelsen af 1808, men i et brev fra Nyborg den 20. marts<sup>14)</sup> må dens telegrafbestyrer Møller meddele, at han ifølge befaling af 13. februar har måttet opbrænde den mindre telegraf, som er transporteret til Sprogø. Han forlod selv øen den 15. marts. Han har haft sine gode grunde, for telegrafbestyrer Paludan i Korsør meddeler i et brev den 17. marts, at et engelsk fregatskib på 36 kanoner er kommet til syne i Bæltet. Det ligger til ankers  $\frac{1}{4}$  sømil norden for Sprogø. Straks i morges opdagedes, at begge master på øen var knækkede, formentlig af beboerne, da den engelske fregat nærmede sig. Skibstrafikken i Bæltet er ikke blevet hindret af fregatten, „men det er muligt, at den barske Frost og Blæst er Aarsag til Fregattens Uvirksomhed“.<sup>5)</sup> Den 30. marts kan Paludan videre oplyse: Da Luften i Gaar var særdeles favorabel for Signalering, blev de mig tillagte Ordre overbragte. De (Nyborg) modtog det meste af Dagen. Man kunde i Gaar, saa længe det var Dag, se Røg paa Sprogø, det har dog ikke været andet end Telegrafens, der brændte. Den fra Øen flygtende Familie bestaaende af Kone, 6 Børn, en Karl og Pige skal være forfulgt af trende Slupper lige til Knudshoved, som skal have skudt efter dem. I Eftermiddags var adskillige Skud skudte fra Batteriet ved Nyborg. Agersø, Omø og andre

Smaaøer vil nok komme til at dele Skæbne med Sprogø.<sup>5)</sup> I denne sidste formodning gik Paludans bange anelser dog ikke i opfyldelse.

### *En prominent person passerer Bæltet 1808*

Midt under disse urolige forhold ved Storebælt passerer en prominent person Bæltet. Den 15. marts 1808 afsejlede fra Nyborg kl. 7 om morgenen prinsen af Porto Corvo og ankom til Korsør kl. 1½ om eftermiddagen. En uge senere, den 22. marts, er han atter tilbage i Korsør, men bestemte sig da til at rejse til Vordingborg for derfra over øerne at tage til Fyn.<sup>5)</sup> Bæltoverfarten har været forhindret af engelske krigsskibe. Den omtalte prins var Napoleons marchal Jean-Baptist Bernadotte, som af kejseren havde fået tildelt et lille italiensk fyrstendømme, Porto Corvo. Hans besøg i Danmark hænger sammen med, at Sverige den 2. februar 1808 havde sluttet forbund med England, og Bernadotte var udsendt af Napoleon for at undersøge mulighederne for gennem Danmark at rette et angreb på den nye fjende.<sup>15)</sup>

To år senere, den 18. oktober 1810, ankom Bernadotte atter til Korsør, ikke som forbundsfælle, men som nyvalgt, svensk tronfølger. Amtmand P. Chr. Stemann lod sig ved denne lejlighed repræsentere ved sin fuldmægtig, men prinsen fik ellers en fyrstelig opvartning og hilstes med kanonsalut.<sup>16)</sup>

### *Forbedringer ved Bælttelegrafan 1808–09*

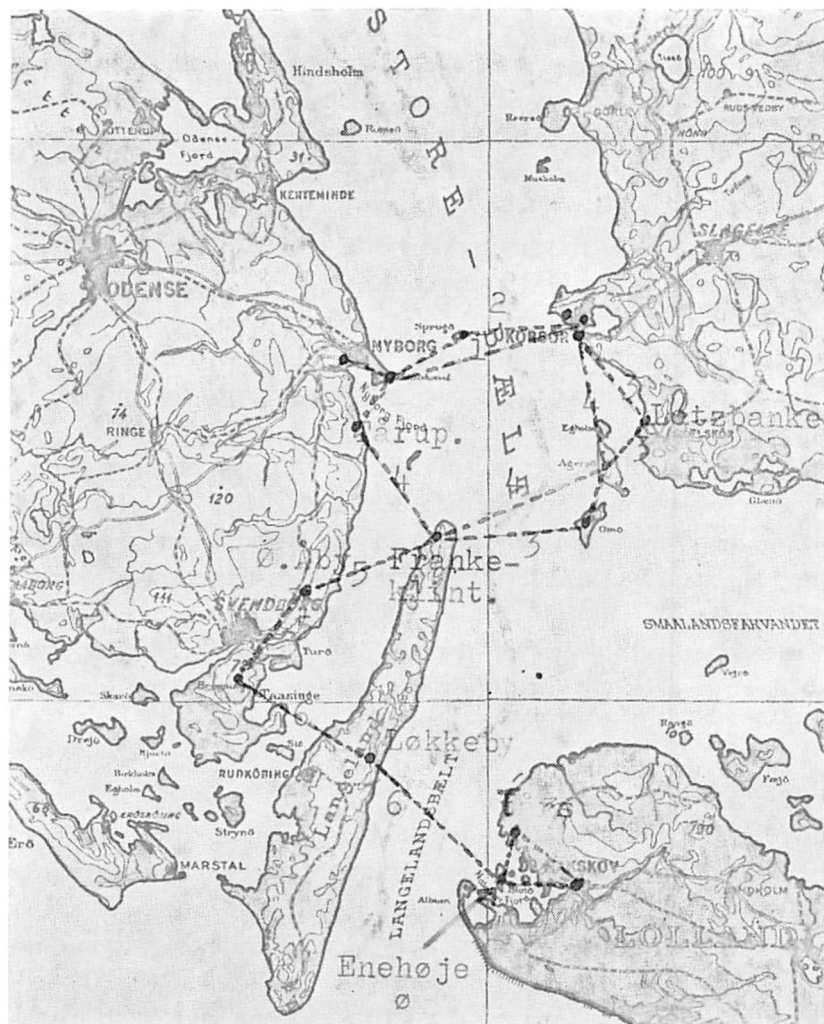
I den følgende tid foretages der forbedringer af Bælttelegrafens hovedstationer. Korsør telegraf må betragtes som stærkt medtaget efter besættelsen af Sjælland i 1807. Også Nyborg var dårlig. Det meddeles herfra, at den underste rå den 15. oktober kl. 11½ 1808 knækkede, så telegraferingen midlertidigt måtte overføres til Vindinge bakker vest for byen.<sup>14)</sup>

Allerede den 20. september foreligger fra rentekammeret en skri-

velse, „hvorefter de fornødne Bøndervogne kunne requireres til Transporten herfra Staden til Korsør af det til den nye Telegrafs Opførelse fornødne Tømmer“. <sup>14)</sup> Den 21. oktober godkender rentekammeret en lignende post „til fri Befordring af de Materialer, som behøves til den i Nyborg henhørende Telegraf“. <sup>14)</sup> Man får et godt billede af det omfattende materiel og af den store indsats, telegraferne krævede, men også af de fattige transportforhold, som tiden bød på, når man hører, at transporten af de to telegrafer krævede et vogntog på 40 bøndervogne hver forspændt med 4 heste og 4 vogne med 2 heste forbeholdt tømremester, telegrafbestyrer, opsynsmand og instrumenter. Endelig meddeles den 19. februar 1809, at Schumachers telegraf er klar til at overføres til Sprogø, som man stadig håber på som mellemstation, „men det maa befrygtes, at Fjenden vil indfinde sig“ <sup>17)</sup>, og allerede den 26. februar oplyser Møller (Sprogø) da også fra Nyborg, at han efter Schumachers ordre er afgået fra „det miserable Sprogø“. Han er for tredje gang blevet trængt bort af fjenden, men hermed var planen om Sprogø dog ikke ganske opgivet, man håbede på at bevare den som mellemstation om vinteren, da fjendens aktivitet i Bæltet på den årstid var uden betydning.

### *Sydlinjerne over øerne*

Ligesom Bernadotte i 1808 indså, at vejen syd over øerne var sikrere end over Bæltet, havde man også indset, at telegrafene måtte lægges syd over. Der var blevet etableret en telegraflinje Tåsinge–Langeland–Lolland, og den 5. december 1808 blev „Thorseng Telegraf oprejst“ <sup>17)</sup> på Bregninge kirketårn. Den havde over Løkkeby på Langeland og Enehøje ø i Nakskov fjord forbindelse med en telegraf i Nakskov. Den 9. marts 1809 tages denne linje i brug, måske til erstatning for den i februar forladte Sprogø. Til dette net hører også telegrafene ved Tårs havn på Lolland. Den betegnes som en „Felttelegraf“ med få klapper, så den ikke kunne vise mange tegn, men den kan signa-



De omtalte telegrafslinjer ved Storebælt, side 14: 1. Direkte forbindelse Korsør kirke-Nyborg. 2. Vinterlinjen over Sprogo. 3. Sommerlinjen: Badstuen-Lotzbanke-Agersø-Omø-Frankeklint-Tårup-Knudshoved. 4. Den forkortede sommerlinje: Badstuen-Agersø-Frankeklint. 5. Forbindelsen til Lolland: Frankeklint-Øster Aby-Bregninge. 6. Lollandslinjen: Bregninge-Løkkeby-Enehøje o-Nakskov med den tilknyttede Tårs.

lere med Enehøje ø og foreslås udbygget p.gr.a. havnens betydning som kanonbådsbase<sup>17</sup>). Den meldes også den 11. oktober 1810 „complet“ og betjener roflotillerne i Bæltet.<sup>18</sup>) Stationerne vest for Storebælt sorterede under krigsråd og telegrafinspektør L. Bang.

Men samtidig – fra marts 1809 – forhandles der om en anden erstatning for Sprogø telegraf. Den skal gå fra Korsør sydover til Skælskør, Agersø, Omø og over Langelands nordspids til Knudshoved. Denne linje skulle udbygges med Schumachers 5-pladetelegrafer og under hans ledelse. Senere overgik denne linje til telegrafbestyrer Paludans ledelse, han blev ligeledes krigsråd og telegrafinspektør. Dens udgangspunkt var „Badstuen“ i Korsør. Denne plads må søges nær kysten ved det nuværende vandtårn, hvor betegnelsen „Blinde Badstue“ endnu findes. Herfra signaleredes til „Lotzbanke“ ved indløbet til Skælskør, formentlig på nordsiden, hvor et hus endnu kaldes „Lodshus“, pladsen betegnes også undertiden „Ræbeklint“, et navn der ikke mere kendes. Denne telegraf viste sig dog snart overflødig. Forbindelsen gik derfra over en telegraf på Agersø og én på Omø, deres nøjagtige placering på øerne opgives ikke; også Omø telegraf blev snart nedlagt som overflødig. Fra øerne her kunne der korresponderes med Frankeklint telegraf ved Hov på Langelands nordspids. En mellemstation på Fyns østkyst viste sig nødvendig for forbindelsen til Knudshoved, den blev placeret ved landsbyen Tårup. Omø telegraf blev ved nedlæggelsen overført til Øster Åby lidt nord for Svendborg, så Frankeklint og Bregninge kunne forbindes. Den 19. september 1809<sup>17</sup>) kan Schumacher melde, at den nye telegraflinje „i disse Dage“ kan sættes i gang. Endnu en telegraf opbygges af Schumacher, nemlig Korsør kirke, som meldes tiltaklet 7. marts 1810.<sup>18</sup>) Det var telegrafens på St. Gertruds kirketårn, hvis telegrafmast først blev nedtaget i 1866.<sup>19</sup>)



*De sidste krigsår*

Efter de første krigsårs vanskeligheder synes udbygningen af Bælt-telegraferne at have stabiliseret forholdene. Med Korsør kirketelegraf lod en direkte telegrafering sig i gunstige tilfælde gennemføre med Fyn, men Sprogø var ikke opgivet efter de tre forsmædelige rømninger, og fra 1810 genoprettes atter en telegraf på øen, dog kun i vinter-tiden<sup>10\*18</sup>). Den blev opstillet om efteråret, når den engelske aktivitet i Bæltet aftog, og blev så nedtaget af danskerne selv, inden englænderne atter kunne gøre sig gældende til søs ved vinterens ophør. En bevaret fortegnelse<sup>20</sup>) om fjendtlige skibe, som passerer Korsør telegraf i løbet af 1813, giver et begreb om de engelske søstridskræfters fuldstændige overlegenhed i indre danske farvande:

	<i>sydgående</i>	<i>nordgående</i>	<i>ialt</i>
orlogsskibe	47	37	84
fregatter	25	24	49
brigge	39	39	78
kuttere	15	12	27
andre skibe	10	10	20
koffardiskibe	1334	1361	2695

Denne trafik lå stort set stille i vintermånederne, men når Sprogø telegraf om foråret blev taget i land, måtte den sydgående linje over øerne åbnes. Den omfattede efter nedlæggelsen af et par mellemstationer kun Korsør Badstue og Agersø, som over Langeland og Tårup på Fyn havde forbindelse til Knudshoved.

*Telegraferingen*

På alle stationer skulle føres en signalbog over modtagne og afsendte signaler; ifølge instruksen<sup>9</sup>) skulle telegrafbestyreren også anføre, hvilke skibe, der var observeret, vindretning og -styrke m.v. Signaldagbog

fra stationer, der lå inde med ordbog anfører både signaltal og dets betydning, mellemstationerne kun de modtagne og videresendte tal. Der er kun bevaret nogle brudstykker af signalordbøger i Rigsarkivet.<sup>20)</sup> Uddrag herfra giver både indtryk af telegrafernes arbejde og deres betydning for søkrigsførelsen:

*Den 18de September 1813.*

b) *Enehøje paa Linien 7.31. –*

- 922 Konvojen
- 529 fortsætter Koursen Sydefter
- 1732 undtagen
- 483 fire
- 938 Krigsskibe
- 1682 Tilankers
- 784 imellem
- 1737 Unsvigen (Onsevig, Nordlolland)
- 1173 og
- 989 Lejbølle (på Midtlangeland)
- 182 Bemeldte
- 402 er gaaet til Seils
- 1125 Nordefter

k) *Enehøje paa Linien 4– 11–*

- 364 En
- 293 Dansk
- 879 Kaper
- 656 har
- 1196 opbragt
- 395 en
- 1541 Svensk
- 765 Jagt

Den 21<sup>de</sup> September 1878.

Mange Højrømt.

a) Landinspektør til Amtet og Landet  
530 Fortællingen af den afbrudte og  
værdi 50

b) Landinspektør til Amtet og Landet  
218 Bemærkede og alle Ligger endnu i  
samme stand.

Landsk. Co.

c) Enkeltvise via Linien Co.

930 Sammenlign arkiver

768 i heder

181 i mølle m.

642 Guld, sølv

1770 g.

1798 Mønter

495 Lign. vandm. sølvsam. samv. m.

1818 Co.

d) Viborg via Linien Co.

801 Pris Vgt

2696 Tredie

25433 September

2720 et

2469 Frijsøe og Nymølle

11585 m.

1240 Durde

225 v. g. ad

6574 fra

32134 Dresden

4087 for ad

21072 mind. v. ad

1625 til  
392 Enehøje Øe.

*Den 21de September 1813.*

c) *Enehøje paa Linien 6– 65. –*

930 Konvojen ankrer  
768 i Aftes  
784 imellem  
622 Guldstav (ved Langelands sydspids)  
1173 og  
1792 Westernæs (på Vestlolland)  
995 ligger endnu rolig paa samme Sted.

d) *Nyborg paa Linien –9.–*

801 Avis Nyt  
26916 Tredje  
25455 September  
3720 er  
12469 Kejser Napoleon  
14585 med  
7240 Garde  
223 afgaaet  
6374 fra  
32134 Dresden  
4987 for at  
21072 rykke frem.<sup>21)</sup>

Den private telegrafering, som var tilladt over Storebælt for 48 skilling pr. meddelelse, blev ingen indbringende statsforretning, men der meddeles generalpostamtet kvartalsvis regnskab, som gerne udviser en indtægt på fra 4 til 6 rigsdaler. Et par eksempler på denne telegrafering fra juli kvartal 1813<sup>20)</sup> skal anføres:

Købmand Berg i Korsør anmodet købmand Beck i Nyborg straks at sende hans sukker hertil. betalt 48 sk.

— — —

Grev Reventlow og justitsråd Baggesen anmoder postmester Carlsheim at lade grev Holsteins og generalkrigskommissionær Astrups vogne køre til Skælskør og der vente.

betalt i Nyborg 48 sk.

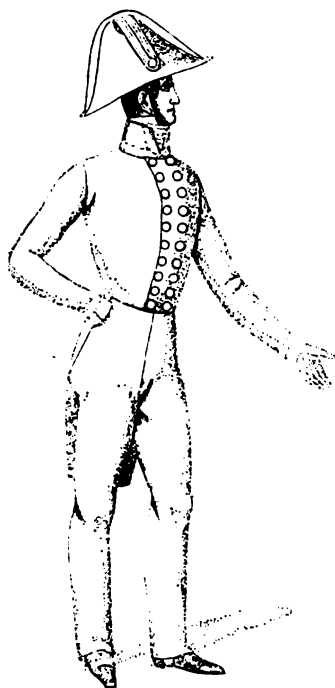
### *Et besøg på en telegraf*

Fra Bregninge kirketårn findes en skildring, som må anses for en autentisk øjenvidneskildring. Den findes i H. C. Andersens roman „Kun en Spillemand“ fra 1837. Romanen bygger bl.a. på træk fra digterens barndom. Heri skildres også en drengs besøg på Bregninge kirketelegraf:

„En af de videste Udsigter i Landet er Breininge Kirketaarn. Det var i Krigens Tid, og derfor var her øverst anbragt en Telegraph, hvorfra de sorte Tavler magisk hviskede gennem Luften deres døde, men betydningsfulde Sprog. Solen var endnu ikke gaaet ned, da Gudfaderen med Christian steg op i Taarnet for at besøge den nye Telegraphbestyrer“ ..... og efter en beskrivelse af udsigten fra tårnet ..... „Dog langt mere end dette Skue tiltrak sig de sorte Tavler Christians Opmærksomhed. Han vidste jo, de kunde tale, som døvstumme tale; hvor tidt havde han ikke seet dem synke, stige og tage forskellige Stillingen“. Her gives noget af samtidens følelse af mystik overfor telegrafan.

Endnu et litterært minde har vi om telegrafan, men fra en senere tid. Her er det Korsør kirketelegraf, der omtales i Fr. Paludan-Müllers *Adam Homo*<sup>22</sup>), som ved synet af telegrafan mindes om, at han skal sende sin Alma en hilsen:

Først efter Midnat han tilbage gik;  
Men da han Telegraphen fik i Øie,  
Der sig paa Kirken hæved i det Høie,  
Det var ham, som et vinget Bud han fik:  
Klart fremsteg Almas Billed for hans Blik  
Og bød ham hurtig hjem sig at forføie,  
For, førend næste Dag han gik ombord,  
At glæde hendes Hjerter med et Ord.



*Telegrafbestyrerens uniform beskrives således: Sort trekantet hat med guldbesætning, toradet mørkeblå kjole, lyseblå krave og ærmeopslag med guldbesætning, mørkeblå bukser og sort fodtøj.*

*(Velvilligt overladt af museumsass. L. Ammitzbøll, Tøjhusmuseet).*

### *Mod krigsafslutningen*

Den tidligere skildrede fremgangsmåde ved telegraferingen opretholdtes til krigsafslutningen. Således forespørger Paludan fra Korsør den 20. februar 1813<sup>20)</sup>, om Sprogø i år ligesom i fjor skal rømmes med februar måneds udgang. Det tiltrædes, og den 1. april sættes Badstuen og Agersø i aktivitet. I efteråret 1813 overføres telegrafanlægget atter til Sprogø og bemandedes.<sup>20)</sup> Da lakkede krigen allerede mod enden. Den 14. januar 1814 undertegnede Frederik d. VI fredsslutningen i Kiel, og på rejsen herfra til hovedstaden passerede han atter Bæltet under vanskelige vejrforhold. Den 20. januar ankom han fra Hinds-gavl til Nyborg, her måtte han vente 12 dage på overfarten og nåede derfra kun til Sprogø, hvor han yderligere blev opholdt i 5 dage af ugunstigt vejr.<sup>11)</sup>

Telegrafnettet var en krigsforanstaltning, den havde især støttet de uforfærdede robådsflotillers indhug i fjendens konvojer. Med krigens ophør blev telegrafstationerne snart nedlagt og materiellet bortsolgt ved auktioner i løbet af 1814.<sup>23)</sup>

### *Bælttelegrafen efter krigen*

Kun Bælttelegrafen skulle opretholdes også i fredstid. Efter telegrafbestyrer Paludans mening behøvede man ikke Sprogø telegraf om sommeren, da der kunne telegraferes direkte til Fyn.<sup>23)</sup> Denne indstilling blev fulgt, og Sprogø blev kun bibeholdt som mellemstation til vinterbrug.<sup>13)</sup> Til den faste Bælttelegraf knyttedes to 2-klapstelegrafer til brug for vagtskibene i Nyborg på volden og ved Slipshavn, Nyborgs indsejling.

Den permanente optiske telegraf, der var blevet grundlagt den 22. september 1801 blev opretholdt også en tid efter den elektriske telegraflinjes oprettelse, Helsingør–Hamborg den 2. februar 1854,<sup>24)</sup> men dens rolle var udpillet. At elektriciteten skulle blive løsningen af tele-

grafproblemet havde man ellers i 1801 kun haft et skuldertræk tilovers for.<sup>2)</sup>

#### HENVISNINGER OG NOTER:

De med \*) mærkede henvisninger gælder akter benyttet i Rigsarkivet under Generalpostdirektionen III Telegrafvæsenet vedkommende 1801–1830.

1. \*) Diverse papirer, sager og regnskaber 1799–1812.
2. J. W. Steenstrup: Kort beskrivelse over den danske telegraf, Kbhvn. 1801.
3. K. Rønne: Lidt om den optiske telegraf i Sorø amt (årbøger bd. 54, 1967, s. 136–145).
4. \*) Indkomne sager 1810, 1. halvår.
5. \*) Ujournalerede rapporter fra telegrafbestyrerne, 1808. Langballe var bådfører på Bæltoverfartens skib „Ørnen“.
6. Fr. Olesen: Postvæsenet i Danmark 1711–1808, s. 94, 249, 298.
7. \*) Indkomne sager 1801–02.
8. \*) Generalmajor Binzers papirer 1801–09.
9. \*) Instruktioner samt signalbøger 1805, 1809 ff.
10. \*) Direktør Monrads embedskorrespondance 1804–11.
11. Danmarks Riges Historie VI a. Først d. 28.8. lagde den engelske flåde sig foran København. C. Ross: Prisonen, 1968, s. 31.
12. \*) Indkomne sager 1807.
13. Fr. A. Paludan: Den danske Telegraf (Archiv for Søevæsen), bd. IX, 1837, s. 325–29 med plancher af Schumachers telegraf.
14. \*) Indkomne sager 1808.
15. Politikens Danmarkshistorie.
16. V. Topsø: Poul Christian Stemann (Årbøger XXXVI, 1948, s. 31.
17. \*) Indkomne sager 1809.
18. \*) Indkomne sager 1810.
19. C. V. Christoffersen: Fra den optiske telegrafs barndom, Årbog for Dansk Post- og Telegrafvæsen, 1941.
20. \*) Indkomne sager 1813.
21. En måned senere led Napoleon sit store nederlag i folkeslaget ved Leipzig 16.–19. oktober, hvor tidligere prins af Porto Corvo, nu tronfølger af Sverige, under navn Karl Johan, ledede en hærafdeling mod sin forhenværende overgeneral. (Aschehougs Verdenshistorie, IV, s. 188).
22. Fr. Paludan-Müller: Adam Homo 7. sang, 8. vers.
23. \*) Indkomne sager 1814.
24. Dansk Post- og Telegrafmuseums kontor, Tietgensgade 37, Kbhvn.



*Andre kilder:*

K. Schmidt: De fremmede troppers ophold i Danmark i 1808, Kbh. 1901.

C. F. Wandel: Søkrigen i de dansk-norske farvande 1807-14, Kbh. 1915.

M. A. Ebbesen: Bataljer ved Omø og Agersø i krigsårene 1807-14.  
(Årbøger XXVI, 1938, s. 79-93).

# David Eggerts i Høve

*Af Erling Petersen*

I årene omkring 1730 boede der på en gård i Høve by en bonde, som hed David Eggerts. Meget tyder på, at han var slesviger eller måske endda holstener. Dels var hans navn næppe almindeligt forekommende blandt sjællandske bønder, og dels talte han undertiden plat-tysk, dog ikke, som Holbergs Jeppe, når han var fuld, men når han blev vred, og det blev han tit – til sin egen og andres ulykke!

Det kan jo nok forekomme mærkeligt, at en mand, der stammede fra de områder af det danske monarki, hvor foreteelser som vornedskab og stavnsbånd ikke kendtes, på dette tidspunkt skulle have fæstet gård på Sjælland, men der synes at være en rimelig forklaring derpå, idet flere af gårdene i Høve dengang hørte under herregården Basnæs, der siden 1714 havde været i generalløjtnant Laurence de Boyssets besiddelse, og som efter hans død i 1728 var overgået til hans søn, kaptajn Christian Frederik de Boysset.

Den unge Boysset havde, mens han endnu var i hæren, bl.a. gjort tjeneste i Rendsborg, hvor hans to ældste børn var kommet til verden, og da han efter sin afsked i 1714 flyttede til Basnæs, skete der formentlig det, at nogle af hans og hans hustrus tjenestefolk flyttede med til Sjælland. Der er i hvert fald ingen tvivl om, at en del af gårdens tyende stammede fra hertugdømmerne, for i 1727 rejste Boyssets tidligere staldknægt, Andreas Povelsen, „som var kommen fra Holstein“, tilbage til sin hjemstavn<sup>1)</sup>, og i 1730 døde i et kammer på Bas-

næs mademoiselle Maria Magdalena Überschieren, der var „barneføed i Schleswig udi Holstein“, og som i mange år havde været kammerpige hos Boyssets frue<sup>2)</sup>). Det er derfor nærliggende at tro, at David Eggerts også var kommet fra hertugdømmerne, men af en eller anden grund havde han altså valgt at blive på Sjælland.

Det nøjagtige tidspunkt for David Eggerts' overtagelse af fæstegården i Høve kendes ikke. Den kunne for så vidt have fundet sted før 1719, da den ældste fæsteprotokol for Basnæs gods blev indrettet, men kunne også være foregået senere, al den stund fæsteprotokollen indtil 1730 er ført meget slet og næppe indeholder alle de fæstebreve, der blev udstedt i dette tidsrum. Efter al sandsynlighed fik han fæstebrev på gården i 1729, for i 1733 oplyste sognepræsten i Høve, Caspar Møller, at David Eggerts havde boet fire år i byen. Gården hørte uden tvivl til blandt de bedste og største gårde i Høve, idet dens hartkorn i 1734 blev opgivet til 10 tønder, 5 skæpper og en album<sup>3)</sup>, og der kan så gisnes om årsagen til, at David Eggerts, der jo var en fremmed, fik overdraget en så god gård.

Det blev dog aldrig lykken for David Eggerts at være fæstebonde i Høve. Forholdet til de øvrige bymænd var fra den første dag meget dårligt, og det blev for hver dag, der gik, ringere og ringere. Hertil kom, at han heller ikke stod på nogen særlig god fod med sin kone, der hed Anne Marie Melchiorsdatter, men han bar i begge forhold selv den største skyld. Han havde et hidsigt og opfarende væsen og var altid på tværs af sine omgivelser. Derfor lærte han aldrig at underkaste sig de vilkår, som bønderne i landsbyfællesskabets tid var henvist til at leve under. Den ene gang efter den anden forbrød han sig mod landsbysamfundets uskrevne love, og følgen deraf blev, at han lige så ofte kom i klammeri med sine naboer.

I efteråret 1731 blev det da også de Høve bymænd for meget af det gode, så de omsider ikke kunne se anden udvej end at stævne ham til tinge for hans „utilbørlige Levned med Æreskælden, Trusler, Over-

fald og anden Ufredelighed i Mark og By“, som han enten imod alle i almindelighed eller nogen i særdeleshed kunne have forøvet. Da havde David Eggerts allerede i nogen tid været i klammeri med sin nabo, Jacob Christensen, der var fæster af præsten Caspar Møllers mensalgård, og som han i stridens hede havde slået. De var ganske vist blevet forligte uden rettens medvirken, men siden havde David Eggerts fremturet, så striden var kommet til at omfatte hele byen. Han *ville* ikke holde fred med bymændene og heller ikke give møde, når oldermanden lod tude til gadestævne, men nedlod sig dog undertiden til at sende bud derhen, hvis det passede i hans kram. Han ville heller ikke holde sine gærder forsvarligt lukkede, men lod sine kreaturer gå løse i vangene, og når så oldermanden lod ham pante for disse forseelser, nægtede han at give pant.

Den 24. januar 1732 blev David Eggerts stævnet til tinge af de 15 bymænd i Høve. Han mødte ikke, men lod en anden møde i sit sted. Det var hans kones stedfader, muremester Anders Thiesen, der boede på det kongelige gods i Gimlinge, og som ikke var helt ukendt med, hvad der foregik på tinge, idet han undertiden havde varetaget herredsskriverens embede, når denne havde forfald. Anders Thiesen mødte altså nu op på sin besværlige svigersøns vegne og anmodede om at få sagen udsat i 14 dage, men bymændenes prokurator, Jochum Lorentz Sandroe fra Eggeslevmagle, krævede, at de indstævnede vidner blev afhørt. Herredsfogeden gav ham medhold, og som det første vidne fremstod Mogens Svenske, der fortalte, at han ved mikkelsdagstider nogle gange havde hørt David Eggerts sige, både i sin egen gård og på vejen til Korsør, at Høve bymænd var nogle slyngler, og Christen Tambour og Christen Pedersen, der begge boede i Høve, kunne fortælle, at da de tre uger før jul havde været på ægtrejse med David Eggerts, havde han sagt, at der var kun få ærlige mænd i Høve, de fleste af dem var tyve og skælmer. Niels Casparsen fra Høve, der var korporal i landmilitzen, havde ikke hørt David

Eggerts true eller skælde nogen, men havde derimod tit og ofte set, at hans kreautrer havde gået løse i vangene og bøndernes korn, ja, han havde endda selv engang været med til at pante David Eggerts for denne uorden, men da denne ikke havde været hjemme den dag, var der ikke blevet gjort modstand mod udpantningen. Det fjerde vidne fra Høve var Morten Væver, og han forklarede, at han for en tid siden havde været ude at stævne nogle af David Eggerts tjenestefolk, fordi de var draget af hans tjeneste i utide. Da han kom tilbage og meddelte ham, at han havde udrettet sit ærinde, sagde han til ham: „Jeg har hørt, at Bymændene her i Høve har i Sinde at lade Eder stævne, fordi I saaledes har skældt og beskyldt dem!“ Hertil svarede David Eggerts kun: „Alt det, jeg har sagt om dem, det vil jeg vedstaa!“

På tirsdagen den 6. marts mødte ridefoged Peter Maar fra Basnæs på David Eggerts' vegne og bad om at få sagen udsat i yderligere 14 dage for om muligt at få et forlig i stand, og den 20. marts viste David Eggerts sig omsider selv på tinge. Han afgav ved den lejlighed en højtidelig erklæring, gående ud på, at han ikke vidste noget uskikkeligt om sine bymænd, men kun det, som godt og ærligt var. Han ville derfor formode, at dommeren ville afvise sagen og frikende ham, tilmed da han to dage i forvejen havde erklæret, at han ville leve i fredelighed med sine naboer og bymænd. Bymændenes prokurator, Sandroe, sagde hertil, at da Høve bymænd her for retten „var sket Fornøjelse“ af David Eggerts, ville de frafalde deres krav om at få ham dømt, og eftersom David Eggerts ikke første eller anden tingdag havde afgivet denne sin erklæring for retten, så burde han i det mindste betale sagens omkostninger.

Da ingen havde mere at sige, blev sagen optaget til doms, og den 1. maj 1732 kendte herredsfogeden Eskild Bruun, at David Eggerts' ord burde være aldeles døde og magtesløse og ikke komme Høve by-

mænd til foragt eller forklejning i nogen måde, og desuden skulle han betale bymændene 4 rdl. i sagsomkostninger.<sup>4)</sup>

Kort tid efter – sidst i maj måned – var David Eggerts kommet i bekneb for noget sædebyg. Da det var ret sent på foråret, havde han svært ved at få fat i det, og han måtte da også udensogns for at skaffe, hvad han havde brug for. I Hyllested residerede på den tid en meget dygtig præstemand, den velærværdige og højlærde hr. magister Otto Ferslev, der desuden var en praktisk dygtig landmand. Han havde sædebyg at undvære, og den 26. maj 1732 købte David Eggerts af ham de fire tønder sædekorn, han havde brug for. Foreløbig fik præsten dog ingen penge, men måtte lade sig nøje med David Eggerts' egenhændige forskrivning på beløbet. Endnu så sent som i foråret 1733 havde magisteren ikke fået sin betaling, og da han var scenevant på tinge og desuden på samme tid lå i strid med løjtnant Ditzel i Vemmeløse om en tjenestdreng, så indstævnedes han den 23. april David Eggerts for at få sine penge, ialt 4 rdl.

David Eggerts sad – sin vane tro – stævningen overhørig både den 23. april og den 7. maj og lod end ikke møde for sig, og den 28. maj dømte herredsfogeden ham til inden 15 dage at betale præsten de 4 rdl. samt 2 rdl. i sagsomkostninger.<sup>5)</sup>

Der er iøvrigt flere ting, der tyder på, at David Eggerts havde gæld både det ene og det andet sted. Allerede den 8. januar 1733 blev han indstævnet af en handelsmand i Korsør, signeur Michel Bendtsen, som han skyldte en del penge for varer. Under processen, der stod på i godt og vel halvanden måned, betalte han dog tid efter anden noget af på sin gæld, men da der trods flere opsættelser af sagen, for at den sidste rest kunne blive betalt i mindelighed, ikke var noget at få, blev David Eggerts den 26. februar dømt til at betale de resterende 4 rdl. 5 mk. 12 sk., som han skyldte Michel Bendtsen, samt sagens forvoldte omkostninger med 2 rdl.<sup>6)</sup>

Det kan se mærkeligt ud, at David Eggerts ikke gav møde på tinge

i disse sager, men dels var de jo tabt på forhånd, da det i begge tilfælde drejede sig om gæld, han i forvejen havde vedkendt sig, og dels havde han en tredje proces løbende, en langt vanskeligere affære, der førte flere ting med sig, og som senere skulle vise sig at få følger, der var helt uoverskuelige.

Den 8. januar 1733 – altså samme dag som Michel Bendtsen havde krævet sit tilgodehavende betalt – lod Anders Thiesen på Flakkebjerg herredsting fremstille tvende kaldsmænd, Hans Rasmussen og Jens Jørgensen, der begge var fra Eggeslevmagle. Da de, som loven krævede, havde aflagt eden, oplyste de, at de med lovligt otte dages varsel havde stævnet Thiesens svigersøn, David Eggerts i Høve, til tinge for at høre vidner og beviser om „sit usømmelige Lif og Lefnets Forhold, især mod Citantens Datter, David Eggerts' Egtehustrue, hvem hand med Hug og Slag og anden u-christelig Adfærd skal hafve beegnet og fra sig bortdrefvet og udjaget, især imod Citanten self, hands Svigerfader, hvem hand paa Lif og Velfærd skal hafve trued og undsagt, saa og paa ærlige Nafn skieldet og smeldet, især og imod andre sagesløse Godtfolch, som hand udi én og anden Maade kand hafve u-tilbørlig beegnet.“

De to kaldsmænd havde desuden indstævnet en anselig skare mennesker, som Anders Thiesen gerne ville have til at aflægge vidnesbyrd om svigersønnens skarnagtige opførsel. Det drejede sig i første række om sognepræsten i Høve, hr. Caspar Møller, „velbyrdige Hr. Lieutenant Meinche og Frue“, David Eggerts' tjenestefolk, Hans Olufsen Rytter og Johanne Jensdatter, gårdmand Christen Pedersen og husmændene Jens Skræder og Jørgen Laursen med samtlige bymænd i Høve, „disligeste Herredsfogeden, Mons. Eschild Bruun og Folmer Friis og Hustrue, begge boende i Flackebjerg“, endvidere Eva Thiesens, Hans Laursen, Morten Nielsen og Jens Christensen, alle af Gimlinge, og Jens Ladefoged fra Basnæs.<sup>7)</sup>

Da alle disse vidner blev påberåbt, viste det sig, at ingen af dem

var mødt, og da David Eggerts sin vane tro heller ikke havde givet møde, blev sagen udsat i 14 dage, men da de to uger var omme, forlangte begge parter at få sagen udsat til den 10. februar. Da denne dag kom, viste det sig, at Anders Thiesens sagfører, Jochum Sandroe, mødte op og forlangte udsættelse i yderligere tre uger – „efter begge Parters Begiering under ventende Forlig“. Senere fulgte endnu en udsættelse, og derefter gik der lang tid hen, inden sagen kom for retten, velsagtens fordi de to stridende parter prøvede at komme til en forståelse.<sup>8)</sup>

Forligsbestræbelserne løb imidlertid ud i sandet, og den 6. juli 1733 indleverede Anders Thiesen et skriftligt klagemål til regimentsskriveren på Pebringegaard, hr. kaptajn Palæmon Laurberg, der tre dage senere underskrev en skriftlig stævning, der på lovlig vis blev forkyndt for David Eggerts af to rytterbønder fra Gimlinge, Christen Pedersen og Hans Christensen.

Den 16. juli kom sagen så atter for på herredstinget, og her blev så den anklagedes omfattende synderegister opregnet, men i første omgang kun den del af det, der havde fået Anders Thiesen til atter at tage sagen op. Det var Thiesens nabo, Jens Christensen fra Gimlinge, der, efter at have aflagt sin saligheds ed på kun at ville sige sandheden, forklarede, hvad der var sket. Han fortalte, at han den 3. juli var kørt til Høve med Anders Thiesen og hustru, så de kunne besøge deres datter og svigersøn, men de var næppe kommen inden for døren, før han hørte David Eggerts råbe op om, at „hand vilde mercke Thiesens yngste Datter“. Derpå hidsede han sig endnu mere op, greb Anders Thiesen i brystet og sagde, at han skulle betale ham de 125 rdl., som han var ham skyldig, og da Thiesen svarede, at han ikke var ham noget skyldig, men at han kunne søge ham med lov og ret, så råbte David Eggerts så højt, at det kunne høres langt væk: „Ich scheisse in Lou und Recht!“<sup>9)</sup>. Derpå slog han sin hånd imod bjælken og erklærede, at han var herre i sit eget hus, og ingen skulle byde



og befale over ham, og så „skieldede hand Thiesen for Skielm, Carnallie, Bedrager og Rakker“. Thiesens hustru Eva, der var „David Eggerts' Hustrues Moder, skieldede hand for en Carnallie, Ertzcarnallie, Rufferske og Land-blamerer, som kunde sammensætte 15 Byer, og denne Skielden igientog David Eggerts over 10 Gange“.

Da nu både svigerforældrene og Jens Christensen sagtmodigt formanede ham til at være skikkelig og at have tålmodighed, fo'r han op, sprang hen til sin svigermoder „og gjorde af hinde Spott med slemme Geberder og spøttede hinde ind i Munden og bad hinde med sin Mand reise Diefvelen i Vold, hand forlangede icke deris Besøgelse“. Jens Christensen fortalte også, at han samme tid havde set, at David Eggerts „sparckede til sin Hustrue Anne Marie med sin Fod, stødte hinde paa Døren, skieldede hinde for Carnallie og sagde, hand skulle mercke hinde samme Aften“.

Det blev dog Anders Thiesen for meget. Han forlod svigersønnens gård og gik hen til præsten, hr. Caspar Møller, der nogle minutter senere indfandt sig hos David Eggerts sammen med sin søn og to mænd. Præsten formanede den vrede mand til skikkelighed og tilføjede, at det var ikke efter hans forrige løfte, han holdt sådan et hus, men David Eggerts var ikke modtagelig for fornuft. Han viste præsten døren, sagde, han havde ikke haft bud efter ham, og spurgte dernæst, hvad han ville, og om han ikke havde sin bibel med sig, – ellers kom han som en nar! Oven på den skylle bød præsten farvel og gik hjem, og han var knap nok ude af porten, før David Eggerts hævede stemmen og sagde: „Hvad har dend Pibekrafve her at gøre? Ich schiet ihm watt!<sup>10</sup>. Han er et Skarn, det vil jeg bevise“.

Thiesens kone bad nu Jens Christensen køre om til præstegården, men da hun var i færd med at stige til vogns, ville hendes datter følge hende. Det så David Eggerts, han sprang hen og tog sin hustru for brystet og armene, skubbede hende tilbage, tog en sten i hånden og sagde, at han ville slå hende for panden, dersom hun ikke gik ind.

Hendes moder var ikke værd at følge! – Men da de var kommet om i Høve præstegård og havde været der en stund, kom Anne Marie alligevel derhen og beklagede sig over, at hendes mand „hafde ilde slaged hinde, dersom icke Christen Nielsen Skræder og andre hafde reddet hinde“.

To gange tidligere havde Jens Christensen set David Eggerts hustru komme hjem til sine forældre så forslået, at hun var blå og blodig på arme, ryg og begge sider, „saa bred som en Haand“; desuden var hun ilde tilredt i ansigtet, og den ene gang var hendes ene øje slået blodigt og blåt. Hun havde i begge tilfælde fortalt, at det var hendes mand, der havde mishandlet hende, ja, han havde en dag slået hende 7 gange på vejen mellem Lystager og Gimlinge.

Christen Skræder, der i fire dage havde syet hos David Eggerts, fortalte, at den dag, David Eggerts' svigerforældre var kørt hen til hr. Caspar, havde David grebet fat i sin hustru, slået hende med sin næve i nakken og sagt: „Hvad, vil I følge det Paque og den Carnallie til Vognen!“ Men inden han igen kunne slå hende, var skræderen og en kone fra byen kommet til og havde holdt ham, så hun kunne slippe løs og gå hen i præstegården.

Skræderen fortalte dernæst, at i de dage, han havde arbejdet hos David Eggerts, „holdt hand Dagligdags et slemt uforligeligt Lefnet med sin Hustrue, skieldede og smeldede paa hinde og udjog hinde ofte af Huuset, aldeles uden ringeste Aarsag“, og han havde sagt til Christen Skræder, at når han holdt et sådant hus med hende, så var det for hendes forældres skyld. Den ene dag havde det især været slemt. Mindst 10 gange havde han jaget hende ud af stuen og truet med at ville myrde hende. Til sidst tog han sin flint, ladede den og gik udenfor og skød den af. Anne Marie var udenfor et eller andet sted, så skræderen gik med ud, da han var bange for, at David i sin ustyrlige vrede skulle finde på at skyde sin hustru. Da han nu stod ude på gårdens toft og skød, hujede og skreg, kom folk fra byen styrtende til

og spurgte, hvad der dog var sket, men han gav sig god tid, ladede atter sin flint og sagde, at han havde dog vel forlov til at skyde på sin egen grund.

Christen Skræder fortalte også, at David Eggerts samme dag om morgenen, før Thiesen og hans hustru kom til Høve, havde tvunget sin kone til at bære træer så store og tunge, at hun kun med nød og næppe kunne løfte dem og imens stod han selv og truede og skældte hende ud, ja, han tog ydermere en sten i hånden og sagde: „Jeg skal slaae din Pande i Støcker, du Bauer Deren“<sup>11)</sup>). Ind imellem fik svi-gerfaderen Anders Thiesen en omgang. Han var en tåbelig hund, og han, David Eggerts, skulle nok mærke ham, hvor han fandt ham, hvis han ikke snart betalte ham de penge, han havde lovet ham.

Johanne Jensdatter, der på fjerde år var pige hos David Eggerts og hans hustru, fortalte, at i al den tid, hun havde tjent hos dem, havde han levet et meget uforligeligt og ukristeligt levned med sin hustru, Anne Marie. Han havde skældt og smeldt, og engang, da Anne Marie var syg og havde brændt sit ben, havde han slået hende med en kæp, så hun måtte ligge på jorden og „ligesom tigge Lifved af ham“. En anden gang havde hun set ham skubbe hende ind ad en dør så voldsomt, at hun faldt til jorden og slog sin knæskal og i en tid derefter måtte gå at halte, og nu sidste nytårsaften havde Johanne overværet, at David Eggerts slog sin hustru med en pisk, der var overtrukket med læder, „og blef hun somme Tiider slaged meged ilde, baade blaae og blodig over Armene, i Siderne og paa Ryggen, og hafde Snærten af Pidsken taget Huden af hinders Bryster, og samme Aften maatte hun bortgaa af Gaarden til sin Svoger“.

To andre vidner, Peder Laursen og Jens Pedersen fra Flakkebjerg, kunne her videre fortælle, at hin nytårsaften „Klocken ungefehr 10“ kom David Eggerts' hustru til Flakkebjerg til sin svoger Folmer Friis, barbenet og uden sko og ganske forkommen. Folmer Friis havde da bedt dem komme ind for at se, hvordan hans svigerinde var blevet

behandlet af sin mand. De så da, at hun var slået på begge sine arme, over lænderne, i begge sider og over brysterne, og hun var både blå, brun, blodig og ophovnet, især på den venstre side, og så ud til at være slået med en kæp eller pisk. Hun havde fortalt dem, at hendes mand havde slået hende helt uden årsag.

Kirsten sal. Peders i Høve fortalte, at hun ved „Kristi Himmelfarts Tiider“ havde været inde hos David Eggerts, og da hørte hun, at hans kone „begierte Nøglen til Spisecammeret med høflige og skikkelige Ord“, men han tog en kæp ved sengen og løb efter hende ind i en anden stue. Kirsten skyndte sig bort og gik ind til Christen Niensens, men om eftermiddagen kom Anne Marie derind og viste Kirsten og to andre koner fra byen sit bare legeme. Hun var „u-christelig medhandlet og slaged over Arme og Ryg, saa og i Siderne, baade blå, gul og blodig, desligeste var slaged et Hul i Hovedet, som løb med Blod“. Den arme kone havde grædt og klaget, og Kirsten fortalte, at David Eggerts' hustru aldrig i ord eller gerning havde givet sin mand årsag eller anledning til sådan et levned.

Morten Nielsen fra Gimlinge berettede, at da han engang var inde hos Anders Thiesen, kom David Eggerts derind og fordrede 100 rdl. af Thiesen, som han sagde, han havde lovet ham. Han kaldte Thiesen for en skælm og kanalje „og andet, som hand kunde paa hitte“. Da Thiesen sagde, han ikke skyldte ham nogen penge, skældte og truede han ham endnu mere, gik derpå ud og satte sig på sin hest, red nogle gange rundt om huset og råbte, at „hand vilde vel finde Thiesen en anden Gang“. Mens han red der, kom Eva, Anders Thiesen hustru ud med et krus øl, rakte det til sin svigersøn og bad ham drikke. Han modtog også kruset „med nogle spottelige Ord“, men slog det derpå mod jorden, så det gik i stykker, og øllet blev spildt på Thiesens kones klæder.

En anden bonde fra Gimlinge, Hans Laursen, kunne fortælle, at han engang i den forløbne vinter havde truffet David Eggerts inde

hos Anders Thiesens kone og hørt ham sige, at hendes mand havde gjort mod ham som en skælm. Hun havde dertil svaret: „Hvi søger I ham ikke med Lov og Ret?“ Men han sagde, at det havde han ikke penge til, slog så med hånden på bjælken og sagde: „Her ligger for ham, jeg vil nock ramme ham!“ Hans Laursen stod på den anden side af bjælken, men han vidste, at der plejede at hænge en bøsse og en kårde, så han opfattede David Eggerts' ord som en trusel imod Anders Thiesens liv.<sup>12)</sup>

David Eggerts' letsindige ord om, at han, mildt sagt, gav lov og ret en god dag, fik til følge, at hans sag i betydelig grad blev forværret. Kaptajn Laurberg foranledigede, at der den 20. og 21. juli blev gjort arrest og lagt beslag på hans person og gods, den 23. juli blev arresten forkyndt ham, og på tingdagen otte dage senere stadfæstede herredsfogeden beslaglæggelsen. David Eggerts blev derpå afhentet i sin fæstegård af kaptajn Laurberg og to rytterbønder og sat i fængsel på Basnæs.<sup>13)</sup>

Sagen blev nu behandlet på tinge flere gange, uden at David Eggerts sendte nogen til sit forsvar, og den 13. august var herredsfogeden sindet at optage sagen til doms. Men da kaptajn Laurberg tre uger senere irettelagde sit skriftlige indlæg i sagen, mødte monsieur Toxværd fra Basnæs på David Eggerts' vegne og udtalte, at han med undren havde hørt på regimentsskriverens irettelæggelse, eftersom sagen den 26. august var forliget mellem David Eggerts på den ene side og hans hustru og svigerforældre på den anden side. Han formodede, at sagen uden domsafsigelse ville blive afvist.

Prokurator Jochum Sandroe kunne ikke modsige dette forlig, da det var underskrevet af rette vedkommende, men forbeholdt sig regimentsskriverens ret både for David Eggerts' opførsel imod kongens log og ret og for processens bekostning, hvis sagen efter det oprettede forlig skulle blive afvist.

Folmer Friis fra Flakkebjerg, der var gift med en søster til David

Eggerts' kone, mødte for sin svigerfader og irettelagde hans underskrevne indlæg på behørigt stemplet papir, hvori Anders Thiesen i et og alt tog afstand fra det forlig, som Christen Toxværd var mødt op med. Det fremgik af hans redegørelse, at han den 26. august havde været på Basnæs for at gøre regning med velbårne hr. Boyssset om sit sommerarbejde, og han var ved den lejlighed blevet presset til at underskrive det forlig, de havde opsat. Men da han den dag „havde haft et svagt Hoved“, havde han ikke været opmærksom på, at hverken den hovedpost, som havde været årsag til trætten, nemlig David Eggerts' ulovlige fordring på penge, han ikke skyldte ham, eller hans mange trusler og skældsord var nævnt i forliget, så derfor kunne han ikke kende det for gyldigt.

Herredsfogeden modtog samtlige irettelagte indlæg, både regimentsskriverens, Christen Toxværd's og Anders Thiesens, men kunne ikke tilstede, at de førtes i denne sag, som allerede var optaget til doms.<sup>14)</sup>

I dommen, der blev afsagt den 24. september 1733, opregnedes først alle David Eggerts' misgerninger, som vidnerne havde fortalt om på tinget den 16. juli. Hertil kom nu sognepræsten velærværdige og højlærde hr. Caspar Møllers attest, hvori han oplyser, at „i al dend Tid af 25 Aar, hand har været Præst, har hand icke haft med forredeligere Menneske at gjøre end David Eggerts; sielden har hand søgt Guds Huus, og naar hand er kommen der, har hand icke anstillet sig som en ret Christen, men leved et meget forargeligt og uforligeligt Lefned stedtse i de fire Aar, hand har boet i Høve“. Herredsfogeden fulgte da også regimentsskriverens irettelæggelse og dømte, at arresten på David Eggerts' person og midler skulle stå ved magt. Om hans forseelser iøvrigt hed det i dommen således:

„Siden det er klarligt bevist, hvorledes at David Eggerts efter de førte Vidner har levet i Menigheden i sin Guds frygt som en Forarger, talt om Kongens Lov og Ret som en Bespotter, handlet imod sin Hustru som en Ukristelig, anstillet sig imod sine Svigerforældre som

en Foragter og levet med sine Naboer som en Uforligelig, saa bør han for slig sin Formastelse at straffes efter Lovens 6. Bogs 5. Kapitels 2. og 3. Artikel med Jern og Arbejde på Bremerholm sin Livs Tid, og denne Sags Bekostning skadesløs af hans Gods og Midler, hvor de findes, at betale“.<sup>15)</sup>

Dommens bemærkning om hans gods og midler blev anført med god grund, for samme dag, som dommen faldt, blev der udtaget en ny stævning mod David Eggerts, værende under arrest på Basnæs, fordi han få dage i forvejen var gået fra arresten til Høve, hvor han havde bemægtiget sig en del af det af retten beslaglagte gods. Senere indstævnedes også godsejeren, kaptajn de Boysset på Basnæs, og hans fuldmægtig, monsieur Toxværd; sidstnævntes morbroder, Jochum Lorentz Sandroe, mødte for de indstævnedes, men under regimentsskriverens protest, fordi Sandroe jo havde ført den nys afsluttede sag imod David Eggerts.

Den 29. oktober 1733 fremstod Christen Pedersen fra Høve og vidnede, at han havde hørt, at David Eggerts for nogen tid siden sammen med kaptajn de Boyssets kusk skulle have indfundet sig i Gimlinge. Han fortalte videre, at han 10 dage før sidste mikkelsdag havde været på Basnæsgaard for at arbejde, og om aftenen ved klokken ni eller ti slet havde fuldmægtigen på gården, Christen Toxværd, befalet ham, at han skulle følge den arresterede David Eggerts til Høve og have tilsyn med ham og endelig sørge for, at han kom tilbage igen til Basnæs. Da de kom til Høve, gik David Eggerts ind i sit hus og blev dér om natten. Om morgenen derefter var han meget hård imod sin kone, men kort forinden havde han ladet „tude paa Gade“ for at samle de bymænd, der hørte under Basnæs, og da de var samlet, havde han meddelt dem Christen Toxværds befaling om at køre det arresterede gods til Basnæs. Derpå gik David Eggerts uden videre hen og brød rettens segl, både dem, der var sat på det beslaglagte gods og dem, der var sat på dørene inde i huset.

Da de var kommet til Basnæs, bad David Eggerts fire af bymændene sige til de Boysset, at nu var hans gods ankommet, og Boysset tillod, at tøjet måtte opsættes på gårdens loft, hvorefter det blev ført hen og båret op på loftet i et bryggershus ved parken. Det drejede sig i alt om seks læs gods samt to køer, som Jørgen Willumsen havde trukket ned i ladegården, og da møllerens kone i Høve, Dorte Hansdatter, senere på dagen kom ind i David Eggerts' hus, så hun, at alt var fjernet bortset fra en dragkiste og en kakkelovn.

Efter at det beslaglagte gods var kørt til Basnæs, havde David Eggerts været i Høve endnu to gange, og den ene gang havde han været hjemme i sit hus to dage og én nat, og der havde ingen været med ham. Han var kommet helt alene, ridende på en grå hest, og det var også tilfældet kort tid efter, da han igen lod sig se i Høve. Begge gange havde han holdt et frygteligt hus med sin kone, og den ene gang jaget hende ud i en vandpøl på gaden.<sup>16)</sup>

Det siger sig selv, at kaptajn Laurberg måtte være misfornøjet med, at David Eggerts havde det så frit under sin arrest på Basnæs, at han kunne forlade gården og færdes rundt i omegnen, så at sige når det passede ham, og han fastholdt derfor sit stævnmål mod kaptajn de Boysset, der frejdigt brugte forliget af 26. august mellem Anders Thiesen og svigersønnen som begrundelse for, at han ikke mere ville „lade David Eggerts udi Fængsel bevare“. Regimentskriveren gjorde her overfor med vægt gældende, at lige så vel som loven befalede, at alle arrester skulle ske ad rettens vej, så kunne ophævelsen af en sådan arrest også kun ske ved rettens midler.<sup>17)</sup>

Den 5. februar 1734 fik Anders Thiesen med hustru og datter Anne Marie kongelig bevilling til fri proces på grund af uformuenhed, beneficium paupertatis, men tre uger senere, den 25. februar, fremstod Christen Toxværd på tinge som anordnet forsvarer for David Eggerts og kunne tjenstligt meddele herredsfogeden, at David Eggerts „for-medelst dend over ham ergangne haarde Dom var undviget fra sit



Fæstehus i Høve“ – og ingen vidste, hvor han var, så hvis processen skulle holdes lovlig, var der ingen anden udvej end at indstævne ham på ny. Toxværd kunne dernæst oplyse, at hovedsagen med dom af 24. september 1733 nu var indbragt for landstinget, og han mente derfor, at der ikke kunne fældes dom over David Eggerts i den nye sag, der jo var en følge af den første.<sup>18)</sup>

Det nøjagtige tidspunkt for David Eggerts' undvigelse kendes ikke, men formodentlig skete det i tiden mellem november og februar. Nogle måneder senere, den 17. maj 1734 blev hans gård i Høve fæstet bort til en bonde ved navn Jeppe Olsen. I fæstebrevet omtales gården udtrykkeligt som „dend Gaard, David Eggerts sidst beboede og afstod“. <sup>19)</sup> Fem dage forinden, den 12. maj, var der ellers på landstinget afsagt kendelse i sagen mod ham. Det viste sig her, at landstingets dommere ikke mente at kunne tage stilling til hjemtingets dom af 24. september 1733, før der på herredstinget var afsagt kendelse om forliget af 26. august samme år imellem David Eggerts på den ene side og hans hustru og svigerforældre på den anden.<sup>20)</sup>

På foranledning heraf erklærede herredsfogeden den 12. august 1734, at han ikke kunne afsige dom i den sag, som Laurberg havde rejst mod Boysset og David Eggerts, før den endelige dom var faldet. Samme dag blev Sandroe, der havde måttet opgive at føre sagen for herremanden på Basnæs, skønt han i længere tid havde fået et fast årligt beløb for at føre alle hans sager, frifundet for kaptajn Laurbergs beskyldninger, der gik ud på, at det i virkeligheden var ham, der i Christen Toxværds sted havde udarbejdet alle de dokumenter, denne havde lagt i rette.<sup>21)</sup> Det var måske også ret nærliggende at slutte sådan. Enhver – også kaptajn Laurberg – vidste jo, at Toxværd havde Sandroe til morbror.

Der gik nu flere måneder hen, uden at der blev foretaget mere i sagen. Først den 9. februar 1735 udfærdigede kaptajn Laurberg et nyt stævнемål, dels naturligvis imod den undvegne David Eggerts og

dels mod kaptajn de Boysset, Christen Toxværd og Jochum Lorentz Sandroe. Man kom dog ingen vegne med processen, fordi parterne skiftedes til at udeblive fra retsmøder eller udtage kontrastævninger, – bortset fra David Eggerts, der jo forlængst havde bragt sig uden for rækkevidde og velsagtens var over alle bjerge.

Den 8. september 1735 kom det næsten to år gamle forlig til påkendelse på herredstinget, og ved den lejlighed kendte herredsfogeden for ret, at forliget imellem David Eggerts og hustru Anne Marie Melchiorsdatter samt hendes forældre Anders Thiesen og hustru Eva efter loven „burde ved Magt at stande, saa vidt det dennem indbyrdes vedkommer, allerhelst det ikke strider imod Lov og Billighed, at Ægtefolk og Forældre indgaar et christeligt Forlig“.

I samme dom frifandtes både kaptajn de Boysset og Christen Toxværd, og for Sandroes vedkomende, blev sagen afvist, fordi det kongelige allemådigste beneficium poupertatis ikke tillod, at der førtes sag imod ham på slet papir.<sup>21</sup>) Det blev dog udtrykkeligt fastslået i dommen, at den ikke burde kunne hindre kaptajn Laurberg i at fare fort med sagen på sit embedes eller på „Hans Kongelige Mayestæts Justitiens“ vegne.<sup>22</sup>)

Også denne dom blev indanket for landstinget, hvor den blev behandlet en rum tid. Der indtraf en række forsinkelser og udsættelser, og nogle udeblivelser tjente heller ikke til at fremme sagen. Først den 27. juli 1736 stadfæstede Sjællandsfars landsting forliget mellem Eggerts og hans familie, men ved samme lejlighed bifaldt landstinget hjemtingets dom „angaaende David Eggerts' forargelige Tale imod Kongens Lov og Ret, hvorom tvende Mænd af Gimlinge, Jens Christensen og Christen Nielsen, ærligt og enstemmigt havde gjort Forklaring“.

Nogle måneder, inden denne dom faldt, havde David Eggerts' forsvarer, Christen Toxværd, gjort gældende, at Eggerts' udtalelser om kongens lov og ret uden påkendelse burde være gået herredsretten

forbi, eftersom han jo slet ikke var stævnet for dem, men for sin opførsel mod hustru og svigerforældre. Ydermere var det en sag, som det efter loven kun var „Kongens Fiscals Embede vedkommende at søge og tillyse“. Det var den 20. marts 1736, Christen Toxværd fremførte dette på landstinget, og landsdommeren henviste i overensstemmelse hermed kaptajn Laurberg, der nu var eneste sagsøger, til generalfiskalen, men stadfæstede samtidig den af ham gjorte arrest på David Eggerts' person, gods og midler.<sup>23)</sup>

Det kan ikke ses, om kaptajn Laurberg senere fulgte sagen op, men det ville i så tilfælde næppe heller have frugtet. David Eggerts havde jo i tide forstået at forsvinde ud af billedet, også selv om han officielt var under arrest på Basnæs, hvor der netop i de år var gået så meget mærkeligt i svang. Vel var Eggerts langtfra, som folk er flest, men det var hans nådige herskab, kaptajn Christian Frederik de Boysset, så sandelig heller ikke. Det er dog en ganske anden historie!

Der er ingen tvivl om, at David Eggerts var for voldsom og urolig en natur til, at han i det lange løb skulle kunne finde sig i den tilværelse, som sjællandske bønder i stavnsbåndets første år var henvist til. Med det temperament, han havde, var han næsten forudbestemt til undertiden at gå over gevind, og han bar i for høj grad sin tidligere tilværelse med sig ind i den sjællandske hverdag, som det alt for hurtigt blev ham helt umuligt at udholde.

#### HENVISNINGER OG NOTER:

- 1) Flakkebjerg herreds tingbog 1723-42 (fork. F.H.T.) fol. 175 ff. - 2) Skifteprotokol Basnæs 1719-1763. - 3) Fæsteprotokol Basnæs 1719-1916. - 4) F.H.T. fol. 402a-407b. - 5) F.H.T. 434b-438a. - 6) F.H.T. 429ab. - 7) F.H.T. 426ab. - 8) F.H.T. 428b. - 9) Overs.: Jeg skider på lov og ret! - 10) Jeg skider ham et stykke! - 11) Bauer-Deren = Bauerndirne = bondetos eller -tojte. - 12) F.H.T. fol. 440a-441b. - 13) 442b. - 14) 446ab. - 15) 447b-448b. - 16) 448b, 451a-452b. - 17) 462b, 463a og 464a. - 18) 464b, 465b-468b. - 19) Fæsteprotokol Basnæs 1719-1916. - 20) Justitsprotokol for Sjællandsfars landsting 12.5.1734. - 21) Slet papir = ustemplet papir. - 22) F.H.T. fol. 483ab, 510b og 518b. - 23) Sjællandsfars landstings justitsprotokol 1734-67, fol. 76-77.

# Søren Hyldegaards erindringer II

(fortsat)

Ved *Niels Fr. Rasmussen*

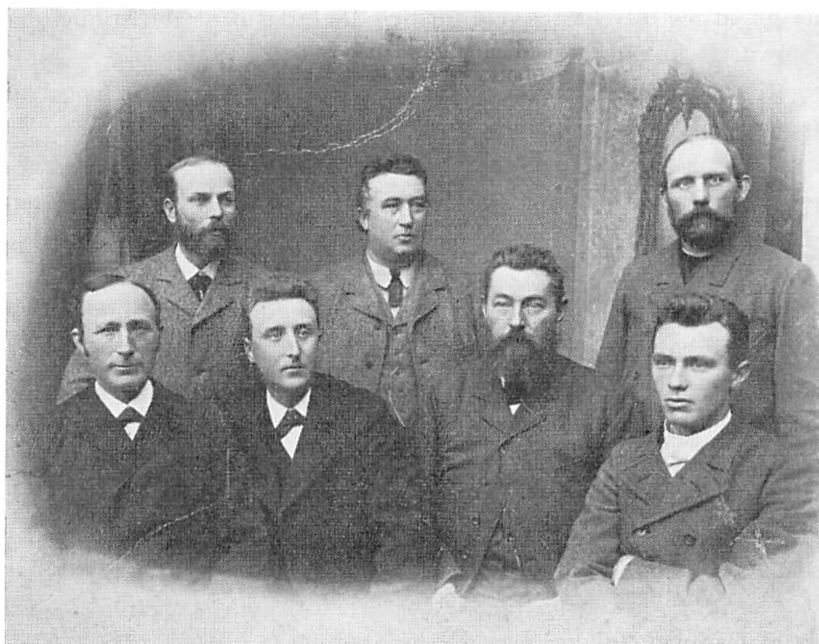
1886–86–87 var de mest bevægede år i den politiske kamp. Ole Hansen havde afløst læge Christoffersen som fmd. for Demokratisk Forening; han var tillige fmd. for Bringstrup–Sigersted sogneråd. Ole Hansen blev aldrig nogen stor taler, men der var indhold i hans taler, han var dengang meget radikal, krads, skarp og stejl, det viste han ved mange lejligheder, bl.a. ved sognerådets protest mod det såkaldte Mundkurvcirkulære til lærerne, som førte til, at hele sognerådet måtte vandre i arrest, Ole Hansen endda flere gange.

I de ovennævnte år blev der startet mange riffeforeninger. I Nordrup–Farendløse blev den maskeret som en skytteforening, den blev stiftet d. 11/5 1885 ved et stort møde i Mulstrup gl. skole og jeg blev enstemmigt valgt til fmd. Foreningen indmeldte sig i S.A. som 49'de kreds med over 100 medlemmer. Noget af det første vi var med til, var at smide provisoristerne ud af amtsbestyrelsen og sætte venstremænd ind i stedet; jeg var en af disse og mødtes her for første gang med hmd. Poul Christensen, Ødemark, den senere landbrugsminister; – vi to gik godt i spand sammen, og vi tog manganen en dyst ved generalforsamlingerne med Otto Scavenius fra Basnæs, som var den førende indenfor Højre. Det var bevægede generalforsamlinger, og det var flere gange ved at gå over til håndgribeligheder; de blev holdt i Sorø.

Til at begynde med havde vi skydcøvelser på Mulstrup Mose ind imod Egedesgårdens marker. Skydningen skete med rigtige rifler (sognerådet havde ydet os 3 rifler), men da dette blev forbudt ved riffelprovisoriet, fortsatte vi øvelserne med 9 mm salonbøsser, som også var udmærkede på ca. 80 meters afstand. Desuden holdtes der eksercits og gymnastik under ledelse af gamle underkorporaler. Mange af de ældre af kommunens beboere, der var passive medlemmer, overværede med interesse øvelserne, som blev afholdt hver søndag eftermiddag på den nævnte plads.

Det er helt underligt at tænke på nu, men der var den gang virkelig alvor i sagen, man ventede, at det kunne blive nødvendigt at bruge magt for at få den forhadte regering væk. Om efteråret, når øvelserne sluttede med præmieskydning, blev der holdt store fester i en af de små skove ved Nordrup med politiske taler af mænd som P. Andersen, Jystrup, gl. Alberti, Niels Neergård, Zeuthen, E. Stål, J. K. Lauridsen o.m.fl., og det var ikke blide ord, der faldt her.

Efter at jeg i året 1886 var blevet ejer af Hyldegården, tog driften deraf i høj grad min interesse, men tiderne var vanskelige, indtægterne små, 3 a 4 kr. for en td. korn, 70 og 80 øre for et halvt kg smør o.s.v. gav ikke mange penge i passen. Udgifterne var også små, ja, set med nutidens øjne meget små, vi levede jo for en væsentlig del af gårdens produkter, og min kone var en dygtig og meget økonomisk husmoder. Skatter og afgifter androg kun nogle få hundrede kroner, men alligevel kneb det med at få det til at løbe rundt. Værst var det med terminerne, rentepengene var ikke nemme at skaffe. Banker fandtes ikke, og driftskapital havde jeg ikke, så trods det, at jeg havde fået den gode gård for en billig pris, var det vanskeligt at fremskaffe de nødvendige kontante penge; men så kom min ven, Ole Hansen, Bringstrup, som kendte mine økonomiske forhold, og tilbød mig et lån på 3.000 kr. rentefrit til driftskapital, – så lyste det for os. Jeg begyndte nu også på min gamle handel med kreaturer og tjente helt



*Ringsted Landborenings bestyrelse ca. 1890.*

*I første række fra venstre: Christen Møller, Tygestrup, Søren Jensen, Hyldegaard, Hans Frederiksen, Slimminge, og dyrlæge Poulsen, Ringsted.*

*I anden række: P. Petersen, Estrup, Chr. Ulrik Hansen, Haugbyrd, og Hans Nielsen, Bransagergården.*

godt derved, således at jeg kunne tilbagebetale min gæld til Ole Hansen og endda have tilstrækkelig med driftskapital.

I året 1890 blev jeg valgt til fmd. for Ringstedegnens Landboforening; dette var for mig en stor overraskelse. Jeg var ikke selv til stede ved generalforsamlingen og blev derfor meget forbavset, da gdr. Frederik Nielsen, Farendløse, på hjemvejen fra generalforsamlingen, kom ind på Hyldegården og meddelte mig, hvad der var sket. Jeg kan ikke

nægte, at jeg blev meget glad for den tillid, der her var vist mig, der kun var 26 år gammel.

Men som sagt, jeg var glad for hvervet, her var rigtig noget at tage fat på. Det var navnlig forbedringer af husdyrbruget, som jeg straks, og forøvrigt i hele min 10 årige formandstid, særlig interesse-rede mig for, og jeg havde gode hjælpere i mine kolleger i bestyrelsen, der alle var interesserede og dygtige mænd, som på bedste måde støttede mig.

Husdyravlen her på egnen, som på det meste af Sjælland, var på den tid af ringe betydning og ganske uden plan. De enkelte ret gode kvægbesætninger, der fandtes, blev rekrutteret ved indkøb hos handelsmænd. Stammer fandtes ikke, det eneste, der fra landboforeningens side var foretaget, var indkøb af nogle enkelte tyrekalve fra Ourupgård. En af disse kalve kom på gode hænder hos forannævnte Fr. Nielsen, Farendløse, som ved god pleje opnåede, at denne tyr fik mange 1'ste præmier ved de sjællandske dyrskuer; men hvad der var det vigtigste, den gav grundlag for den fortrinlige besætning, – vel en af Danmarks allerbedste, som min gamle trofaste ven Niels Nielsen, Ejlekærgård, med stor dygtighed havde fremavlet, og hvorfra så mange avlsdyr er spredt ud over landet.

Men i almindelighed var besætningerne tarvelige. Noget af det første, der skete til forbedring af kvægavlen her på egnen, var, at vi dannede Tvindelstrup Tyreforening, som jeg blev fmd. for; da vi stod ret uforstående overfor, hvorledes sagen skulle gribes an, fik vi hjælp fra konsulent Bing fra Sorø Amts Landøkonomiske Selskab. Man deltog i de første kåringer, senere var Brinck Lassen, Roskilde, vor konsulent. De første tyre blev indkøbt hos forpagter Friis, Kammergave, senere fra Lynge-Eskildstrup og sidst fra Fyn, og nu gik det godt fremad med avlen. Snart efter kom der flere foreninger på egnen, så det gik godt fremad med kvægavlen på Ringstedegnen.

Men var kvægavlen planløs her på egnen omkring 1890, så var

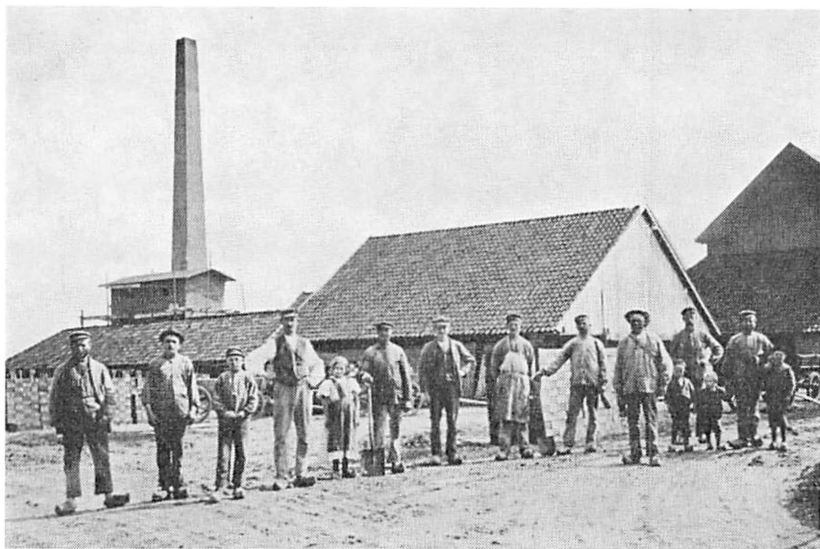


*Soren Jensen, Hyldegaard, med sin hustru og sønnen Hans  
samt gårdens folk ca. 1900.*

hesteavl en det ikke mindre; jeg fik derfor i de følgende år nogle af mine gode venner med til at danne et interessentskab til køb af den 3-årige hingst „Vigas“ hos Rasmus Petersen, Munksgård ved Vordingborg. Senere fik vi dannet Ringstedegnens Hesteavlsforening; denne forening har navnlig ved hingsten „Vigas“s enestående nedarvings-evne, ved kåring af hopper, indkøb og bortsalg af føl, samt de øvrige hingste, der har virket i foreningen, bidraget til at gavne hesteavl en på egnen.

Svineavl en i Danmark var først i halvfemserne også ganske uden plan. Det blev den unge statskonsulent P. A. Mørkeberg, der fik den opgave at sætte denne avl i system, en opgave, han løste på så glimrende en måde og til mægtig gavn for de danske landmænd.





*Tvindelstrup Teglværk ca. 1900*

Jeg havde den lykke sammen med andre gode mænd fra hele landet, at være hans medarbejder i det første statsudvalg til svineavlens fremme. Et billede af dette udvalg hænger her på mit kontor og bringer mig tit til at tænke på, hvordan vi den gang måtte begynde dette arbejde på bar bund, og på hvilken fortrinlig svinebestand vi nu har i Danmark, takket være konsulent Mørkebergs plan og virke.

Her må vi standse med S. Hyldegårds landøkonomiske beretning og kun oplyse, at hr. Hyldegård i 1896 valgtes til fmd. for det nystiftede Ringsted Andels-Svineslagteri, et hverv han bestred til 1919. Iøvrigt henvises til slagteriets og landboforeningens jubilæumsskrifter, henholdsvis fra 1921 og 1925.

På dette sted skal også kort omtales et par andre virksomheder, som S. Hyldegård fik startet i disse år.

I året 1893 begyndte han, sammen med sin nabo, gdr. Lars Jensen, på et hvidtølsbryggeri i Tvindelstrup. Dette blev dog 1899 sammensluttet med købmd. B. J. Bangs Bryggeri i Ringsted og de førtes videre under navnet „A/S Alliance“.

Efter at der var konstateret en forekomst af teglværksler i Hyldegårdens lod, startede man i 1898 også et teglværk, – i begyndelsen i en slags samdrift med bryggeriet. Det viste sig dog snart, at der var alt for lidt ler til rådighed, og teglværket gik derfor kun i en forholdsvis kort årrække.

S. Hyldegård fortsætter: Men tilbage til det politiske. Da Ole Hansen blev fmd. for Demokratisk Forening, blev jeg dens næstfmd. og senere, da han i 1890 blev folketingsmand, hans afløser som fmd. og derved medlem af Venstres overbestyrelse og repræsentant for Sorø amt (indenfor partiet kaldet „Amtmand“. I denne stilling kom jeg i forbindelse med mange af datidens betydeligste Venstre-politikere. Jeg var langt den yngste i bestyrelsen og vel også den mest uerfarne, men jeg havde udmærkede rådgivere i mine gamle venner Peter Andersen, Jystrup, og Ole Hansen.

Ved besøg på rigsdagen var det altid V. Hørup, jeg drøftede sagerne med. Det var hans syn på politik, der den gang, som altid senere, tiltalte mig mest, også personligt kom vi i det bedste forhold til hinanden, derfor var jeg også taknemmelig for, at jeg fik overdraget det ærefulde hverv at tolke bondedemokratiets tak til ham ved hans ligfærd i Lørups ridehus.

(Ifølge Venstres Folkeblads referat udtalte S. Hyldegård følgende ved V. Hørups bære: Ogsaa fra Landet skal der lyde et Ord her ved vor kære Hørups Kiste. Der skal siges ham Tak fra det Bondedemokrati, der betragtede ham som sin Høvding og Fører. En Tak, fordi han i sine udmærkede Artikler og Taler lærte os Bønder at rette Ryg-

gen og hæve Hovedet som frie Borgere, lærte os at hade alt Udenoms-  
snak og Vrøvl, lærte Københavnerne og Byboerne ikke at se ned paa  
Bønderne, lærte Gaardmændene, at Husmændene og Arbejderne er  
deres gode Kammerater, lærte alle ikke at gøre Uret imod dem, der  
er daarligst stillede i Samfundet.

For alt dette og meget andet bringer vi Hørup vor inderligste Tak,  
og idet vi siger ham det sidste vemodige Farvel, lover vi hinanden, at  
Hørups Tanker og Hørups Minde skal leve længe iblandt os).

De politiske bølger vedblev at gå højt. I året 1887 kom jeg med i  
en skatteudpantning hos parcellist Mads Olsen, Tvindelstrup.

Mads Olsen havde bevidst undladt at betale sin skat; det drejede  
sig iøvrigt kun om et ringe beløb. Vi traf da den aftale, at jeg skulle  
repræsentere ham overfor myndigheden – den stedlige sognefoged  
med sine to vidner – når disse indfandt sig for at foretage udpantning.

Det underlige ved foretagendet var, at såvel sognefogeden som de  
to vidner var medlemmer af Demokratisk Forening. Nå, men de lod  
sig imidlertid bruge at systemet.

Da selskabet mødte op for at foretage udpantningsforretningen,  
kom jeg derfor også til stede. Jeg gjorde sognefogeden opmærksom  
på, at forretningen var i modstrid med grundloven, og jeg begærede  
at få dette antegnet i protokollen. Da sognefogeden nægtede dette  
under henvisning til, at politimesteren havde sagt, at en sådan begæ-  
ring ikke skulle tages til følge, udtalte jeg: „Saa er du imod Grundlo-  
ven“, og det indrømmede han. Derpå sagde de to vidner, en parcellist  
og en smed, fra. De skulle ikke have noget af forretningen, når sogne-  
fogeden indrømmede, at den var i modstrid med loven.

Da fader senere på dagen traf sognefogeden, bebrejdede han denne,  
at han havde tjent den provisoriske regering, og sagde: „Jeg troede,  
at du var en Mand“.

Den følgende dag blev både far, og de to vidner, Mads Olsen og  
jeg af 2 gendarmere stævnet til at møde i Ringsted ret. Der var lavet

plads til os alle i arresten, fik vi senere at vide, men kun far og jeg fik fornøjelsen at blive sat ind. Først kom far for. For hans fornærmende udtalelser mod sognefogeden blev der afsagt fængselskendelse over ham. Og så var det min tur.

Politimesteren modtog mig med ordene: „Naa, endelig har jeg Dem“. Og så fulgte en lang tale, hvori jeg blev stemplet som en anmassende person og en fare for de unge på egnen: „Og nu har De sidst bragt Deres gamle Far i Arresten,“ sagde han bl.a., „og det kan De tillade Dem uden at angre – –!“

Politimesteren lod derefter rapporten oplæse. Den gav imidlertid et helt forvrænget billede af optrinet, så den kunne jeg ikke godkende. Uden at tænke over det, havde jeg fået hænderne stukket i lommerne, men pludselig næsten skreg politimesteren: „Hænderne af Lommen!“ „Javel,“ svarede jeg lovlydigt, og lod handling følge ord. „Nu maa De saa diktere til Protokollen, hvis De ellers kan,“ sagde så politimesteren. Det lod jeg mig ikke sige 2 gange. Efter at jeg havde dikteret, hvordan optrinet havde fundet sted, bemærkede han, at det ikke stemte med sognefogedens forklaring.

„Kan godt være,“ svarede jeg, „men saadan gik det nu til.“ Nu begærede jeg protokollen oplæst påny, hvilket også skete efter megen protest. Jeg kendte loven, så de måtte endda modtage endnu nogle rettelser. Inden jeg blev sendt ned i arresten, sagde politimesteren, at han nu skulle vide at „klemme“ mig.

Nå, vi fik ikke lov at sidde længere end til aften. Sagfører Niels Svendsen tog straks affære, da han hørte om vor skæbne.

Han telefonerede til gl. Alberti, der omgående telegraferede til myndighederne i Ringsted, at han på Bondestandens Sparekasses vegne stillede et hvilket som helst beløb til rådighed som garanti for de to „fanger“. Politimesteren tog imidlertid ikke mod tilbudet, men løslod os efter 5 timers forløb. Ude på rådhusets trappe blev vi modtaget af gl. P. Jensen, Estrup, der bød os velkommen „i det fri“.



*J. K. Lauridsen, folketingsmand 1887–1895.  
Maleri af Oswald Nilson. Hænger på Christiansborg.*

Der var stort røre i Ringsted, og senere på aftenen festede Venstre-bønderne og de demokratiske borgere med os i Carl Nielsens lokaler. Nogle dage senere modtog jeg en dom på 1 måneds fængsel på sædvanlig fangekost. Far fik en bøde på 50 kr. Vi indankede dommene for overretten, hvor far blev frikendt, medens min dom blev forvandet til 50 kr. i bøde, subsidiært 2 dages vand og brød. For at optræde så skarpt som muligt imod systemet valgte jeg at sidde de to dage på vand og brød. – Lokalerne kendte jeg jo i forvejen.

Blandt de politikere, som jeg i disse år var mest sammen med, var Fogtmann, Jens Busk og J. K. Lauridsen (1887–95 folketingsmand for Ringstedkredsen). J. K. Lauridsen mødte jeg første gang, da han

sammen med gl. Alberti talte ved en fest i Anders Sørensens lille skov i Nordrup (vistnok 18/6 1885). Han henrev gang på gang hele forsamlingen til et meget kraftigt bifald.

Det var i de første provisorieår, vi lærte hinanden at kende, og da han kort efter blev kredsens folketingsmand, og da jeg var fmd. for Demokratisk Forening i kredsen, kom vi ind i et intimt samarbejde. Jeg lærte ham at kende ikke blot som den meget dygtige og begavede mand, men også som den vennesele og trofaste og som den virkelige demokrat.

Vi kørte sammen ud til vælgermøderne. Som regel boede han hos mig, og det var en fest at deltage i disse møder med ham på talerstolen. Herre Gud, hvor blev Højres godsejere, hofjægermestre og kammerherrer dog små mennesker i debatten med ham. Og Gud Fader bevares, hvor han dyppede dem, når de forsøgte at spille overlegne. Aldrig har jeg hørt og kendt nogen taler, der som han kunne rive en forsamling med sig. Klaus Berntsen var vel den, der kom ham nærmest, men heller ikke han nåede helt op ved J. K. Lauridsens side.

J. K. Lauridsen var født og opvokset i et mindre vestjysk bondehjem. Ved venners hjælp blev han holdt til bøgerne og opnåede glimrende eksamensresultater. Omtrent samtidig med, at han blev folketingsmand, havde han som overretssagfører begyndt egen forretning i en stor lejlighed i Frederiksberggade i København, hvor han fik en stor og anset kundekreds. Han blev gift med en prægtig ung kvinde, datter af en anset og velhavende københavnsk husejer. De fik to dejlige børn, og alt tegnede sig så lyst og lykkeligt for dem, som tænkes kunne. Jeg har flere gange været i deres smukke hjem og på det store kontor.

Når dette liv, der tegnede så smukt, fik så krank en udgang ved tilbøjelighed til stærke sager, forekom det mange uforståeligt. Selv er jeg tilbøjelig til at tro, at skæbnen vendte det den vej på grund af de

processer, han førte for folketingsmand Dønnergård mod P. A. Alberti, da det viste sig, at grundlaget, som J. K. Lauridsen procederede på, var falskt fra ende til anden. Dønnergård flygtede ud af landet, og Lauridsen, som havde handlet i god tro, sad tilbage med nederlaget og skammen. Dette var, tror jeg, mere end denne hjertensgode og prægtige mands nerver kunne holde til. Han kom i tiden derefter ved møder og på rigsdagen uden at være nøgtern, han forlod sit hjem og sin forretning og færdedes i dårligt selskab. Senere oprettede han en skrivestue i Hyskenstræde. Ole Hansen, som havde fået at vide, at han boede der, fortalte mig det, og næste gang, jeg kom til hovedstaden, gik jeg derned for at hilse på ham. Der sad han i et mørkt og uhyggeligt rum med usle møbler. Han var meget træt og sløj, talte næsten ikke, og da jeg spurgte ham, hvordan han havde det, gentog han bare: Det er ikke godt, det er ikke godt, mine ben vil ikke bære mig. Det gjorde mig meget ondt at se min gamle ven under disse forhold, men jeg forstod, at han ønskede at være alene og nøjedes derfor med at ønske ham god bedring. Siden fik jeg at vide, at han ikke led materiel nød, idet en af hans velhavende venner hjalp ham – efter tidens forhold rundeligt –, så han spiste i en lille beværtning ved siden af hos nogle ældre, ordentlige folk, hvoraf konen sørgede for ham, så godt hun nu kunne.

Der gik nogen tid, så fik jeg at vide, at J. K. Lauridsen var blevet indlagt på Kommunehospitalet. Da jeg kom ind i den store sygestue for at besøge ham, sad han op i sengen og talte med en ældre, pæn, men tarvelig klædt kvinde, – det var konen fra beværtningen. Han blev denne gang meget glad for at se mig og sagde til konen: „Det er en af mine Vælgere, du kan godt gaa, medens Søren er hos mig.

Han var stærkt lidende af vattersot, men ved godt humør og meget talende, han tog straks fat på politik på sin sædvanlige måde: „Hva' mener Du om I. C.? Han er vel nok blevet stor i Slav'et, den Degn! Hva' ska' han gaa med Uniformskasket for, alle Folk griner jo a' ham,

han bli'r jo til Nar, og det er han da ellers for god til. Ku' Du tænke dig at se mig med saadan en Kasket, hva' Søren?" Og så lo J. K. Lauridsen, så det klukkede i ham, og så at patienterne på hele stuen lo med. Lidt efter fortsatte han og denne gang alvorligt:

„ Næh, Du, saa er det minsandten bedre med Ole (Hansen). Ham er jeg stolt af, han er Bonde og vedbliver at være Bonde, selv om han er blevet Minister. Han er en klog Mand, jeg synes, han gør det helt godt, han bliver ikke vigtig.

Men hva' siger man saa om P. A. Alberti? Han er vel nok blevet høj i Hatten nu. Men der kommer en Dag, da han bliver lille. — Meget lille. Man kan jo ogsaa læsse saa meget Møg paa en Vogn, at den bryder sammen, og det hele ender i Skidt — —“.

J. K. Lauridsen blev træt og lagde sig ned i sengen. Han takkede mig for besøget, og der var tårer i hans øjne ved afskeden. Også jeg var bevæget, jeg ventede jo ikke at se ham i live mere.

Men det gik anderledes. En månedstid efter hørte jeg, at han var udskrevet fra hospitalet og var begyndt igen på skrivestuen, og kort tid efter læste jeg i Ringstedbladene, at han skulle tale ved en sygekassefest i skoven ved Aarløse.

Min nabo, Lars Jensen, og jeg kørte derover og traf ham i beværteterteltet i samtale med sygekassens bestyrelse. Så snart han så os, sprang han op og kom hen og tog os een under hver arm. Han var meget bevæget og glad, fordi vi var kørt så langt for at hilse på ham, og han tog os med på en tur i skoven. Han talte ustandseligt, medens vi gik, og da vi spurgte til helbredet, svarede han: Bedre, men ikke så godt.

Je. Kå., som han kaldtes, var eneste taler ved festen, men det var også nok. Han holdt en ganske fortrinlig tale om emnet: „Hvad er Demokrati?“, og han var selv stærkt bevæget, da han ved brug af eksempler, — som netop han kunne det, udviklede, at demokrati er at ofre sig for sine medmennesker. Så gribende talte han, at næsten



alle sad med tårer i øjnene. Endnu kunne han trods sin svaghed begejstre en forsamling og rive den med sig.

(J. K. Lauridsen døde d. 3/11 1905).

I efteråret 1887 blev der af mine venner Jens Busk, J. K. Lauridsen m.fl. rejst en bevægelse på Sjælland for at udtræde af den Alm. Brandforsikring for Landbygninger og indmeldelse i den såkaldte Vistofske Brandkasse i Jylland. Det var selvfølgelig væsentligt af politiske grunde, at der blev agiteret herfor; man ville her som på alle andre områder væk fra samkvemmet med herremændene og provisoristerne, men der var dog også god jordbund for agitationen i den gamle brandkasses love og tariffer, som afgjort i høj grad var i herremændenes favør.

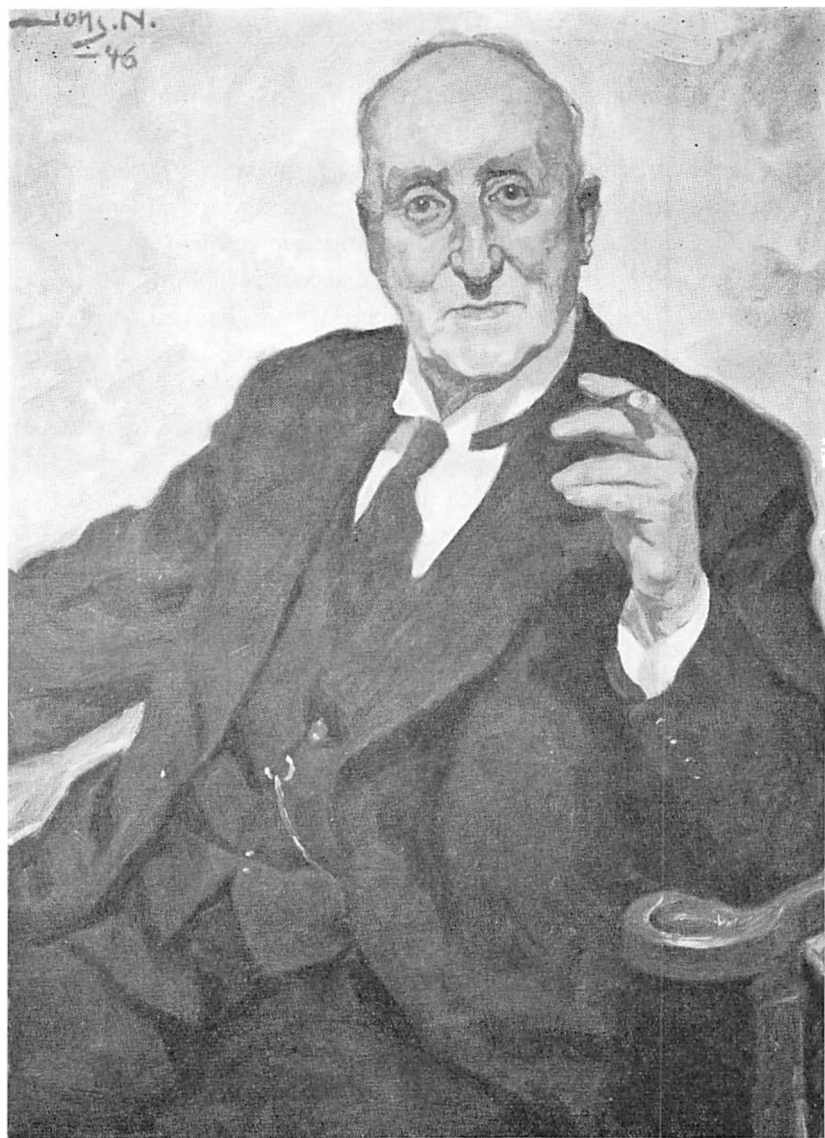
Der blev holdt et stort møde i Ringsted, hvor Jens Busk under stor begejstring fra forsamlingen forelagde sagen. Der blev på mødet nedsat et udvalg, for hvilket jeg blev formand, til at tage sig af sagen, og der blev straks taget fat med udmeldelser af den gl. forening og indmeldelser i den jyske, og det gik raskt; men så viste det sig, at det var vanskeligt at få panthavernes tilladelse til dette, og da selv Bondestandens Sparekasse nægtede at give tilladelse dertil, kørte man fast. Da var det, at P. A. Alberti benyttede stemningen, og ved møder udover Sjælland rejste Foreningen Sjællands Brandforsikring for mindre Landbrugere. Allerede 1888 blev jeg valgt til branddirektør i denne, se iøvrigt retspræsidents Hoves festskrift ved Østifternes Brandkasses 50 års jubilæum 1938, som meget udførligt omtaler min virksomhed indenfor denne forening.

Som foran omtalt var sidste halvdel af firserne og helt op til århundredskiftet en streng tid for danske landbrugere i økonomisk henseende; men den politiske kamp havde vækket de danske bønder, de følte trang til oplysning, en trang som de i nogen måde fik tilfredsstillet ved læsning og foredrag og navnlig ved ophold på høj-og landbrugsskoler, som gav de unge initiativ og virkelyst. Firsernes slagord in-

den for Venstre var: „Vore egne Mænd paa alle de Pladser, som vi kan besætte“, dette program blev også gennemført både til rigsdagen, amtsråd, sogneråd og i foreningerne. Her i Demokratisk Forening blev der nedsat et udvalg til at søge at få en venstresagfører og en dyrlæge her til Ringsted, og ved studentersamfundets medhjælp lykkedes det også at få to unge dygtige mænd til at nedsætte sig her i Ringsted; det var sagfører Niels Svendsen og dyrlæge Martin Poulsen, de fik tilsgavn om foreningens støtte, og dette løfte blev også holdt, idet der overalt i kredsen blev holdt møder, hvor de to mænd blev anbefalet, og medlemmerne opfordret til at gå bort fra de gamle forbindelser og kun benyttede vore meningsfæller, dette lykkedes også hurtigt takket være de to mænds dygtighed og hele optræden.

Blandt mine nære politiske venner må jeg også nævne C. Th. Zahle, som jeg havde lært at kende som ung student i studentersamfundet, vi sluttede dengang ikke alene et politisk, men også et personligt venskab, som har holdt hele livet. Jeg var den første, der nævnte hans navn, da vi i 1895 skulle skifte rigsdagsmand; det har jeg aldrig fortrudt, det var en ære for Ringstedkredsen at være repræsenteret på rigsdagen af C. Th. Zahle i de mange år (1895–1928), og jeg var stolt over at være blandt hans første stillere.

Ved det første folketingsvalg efter at jeg i 1889 var fyldt 25 år, havde jeg opfordring fra ikke mindre end 11 valgkredse om at stille mig som rigsdagskandidat, deriblandt var flere fra helt sikre kredse, også ved valgene derefter havde jeg hver gang flere opfordringer fra forskellige kredse og både skriftlige og mundtlige henstillinger fra ledende politikere, bl.a. fra J. C. Christensen om at sige ja, men min kone var den stærkeste, hun var bange for, at det skulle gå ud over vort hjem, sagde hun, og da jeg ikke turde benægte, at dette kunne blive tilfældet, lovede jeg at være standhaftig og sige nej, skønt det tit var svært nok; min kone var derfor ikke helt rolig, før delegationerne havde forladt Hyldegården med et bestemt nej. Endelig i året



*Søren Hyldegaard, malet 1946.*

1909 lovede jeg Ove Rode og C. Th. Zahle af hensyn til partiet, at lade mig opstille i en kreds, hvor jeg ikke havde udsigt til at blive valgt, men hvor jeg kunne samle stemmer for partiet. En sådan kreds var Fuglebjerg, og da der kom en deputation derfra og opfordrede mig til at stille mig mod kredsens mangeårige folketingsmand, Lars Jensen, der altid var valgt med et stort flertal af stemmer, sagde jeg ja. Lars Jensen blev også denne gang genvalgt, men kun med et lille flertal.

Ved valget 1910 var jeg opstillet igen, men havde denne gang hmd. Martin Hansen, Skafterup, til modkandidat. Vi havde en fornøjelig og fordragelig valgkamp sammen, vi forøgede begge vort stemmetal, men Martin Hansen gik betydeligt frem og blev valgt. Han var en god mand, og det var trist, at han skulle dø så tidligt (1927). Jeg fulgte ham til hans sidste hvilested på Fuirendal kirkegård.

For en fuldstændigheds skyld skal det tilføjes, at S. Hyldegård ved valget 1913 var opstillet i Faksekrederen imod Th. Stauning.

Vi må her tage afsked med Søren Hyldegård, skønt han i sit manuskript endnu fortæller mangt og meget om sin tid. Det må meget beklages, at de bestræbelser, der 1946 var fremme for at få udgivet hans samlede erindringer i en stor bog (ca. 300 sider), ikke blev til noget, men gennem disse uddrag er dog noget deraf blevet gjort tilgængeligt for en større læsekreds.

Østifternes Brandforsikring rejste S. Hyldegård et minde, en stor natursten, på Farendløse kirkegård, den har følgende indskrift:

Branddirektør, fhv. sognefoged  
Søren Jensen Hyldegård, R. af Dbg.,  
\* Tvindelstrup 26/7 1864  
† Ringsted 25/3 1950

EFTERSKRIFT:

S. Hyldegård var gift 2 gange. Første gang med fru Anna, født Nielsen. I dette ægteskab fødtes sønnerne Hans og Holger Hyldegård. Fru Anna Hyldegård døde 1920, og i året 1929 indgik S. Hyldegård nyt ægteskab med fru Munda Hyldegård, der er datter af en islandsk odelsbonde. I dette ægteskab fødtes sønnen Preben Hyldegård.

Søren Hyldegård beklædte tid efter anden en mængde tillidshverv og havde mange private eller offentlige gøremål. Den følgende oversigt er bygget på hans egne notater.

1885 Stifter af og formand for Nordrup-Farendløse Skytteforening.

I disse politisk bevægede år formand for Oplysningsforeningen for Ringsted og Omegn. Ligeledes formand for Demokratisk Forening i Ringstedkredsen og såkaldt „Amtmand“ i Venstres Organisation for Sorø Amt.

1888 Medstifter af Østifternes Brandforsikring. Branddirektør i samme til sin død. Medlem af bestyrelse og forretningsudvalg fra hhv. 1903 og 1912 og næstformand fra 1935 til sin død i 1950.

1890 til 1900 formand for Ringstedegnens Landboforening.

1890 Medstifter af A/S Ringsted Bank. Medlem af bankrådet, senere næstformand for samme. Medlem af bestyrelsen i mange år.

1893 oprettede S. Hyldegård sammen med sin nabo, Lars Jensen, et hvidtølsbryggeri i Tvindestrup. 1899 indgik dette i A/S Bryggeriet Alliance i Ringsted, og S. Hyldegård blev medlem af dettes bestyrelse og i mange år dens formand.

1896 Medstifter af Ringsted Andelssvineslagteri. Formand for samme til 1919. I mange år medlem af fællesbestyrelsen.

1896 Formand f. Ringstedegnens Hesteavlforening og for Stutteriet Toftegård.

1898 oprettede S. Hyldegård og Lars Jensen Tvindestrup Teglværk.

1900 til 1940 sognefoged for Farendløse sogn. Medstifter af sognefogedforeningen i Danmark.

1902 Statens Tilsynsførende med svineavlscener på Sjælland og Møn.

Fællesdommer og revisor i De samvirkende sjællandske Landboforeninger i mange år. – Deltog i 34 delegeretmøder.

1903 Vurderingsformand til ejendomsskyld, virkede som sådan i mange år. Næstformand i Vurderingsformandsforeningen og senere formand og æresmedl.

1909 og 1910 folketingskandidat i Fuglebjergkredsen og i 1913 i Faksekredsen imod Th. Stauning.

1915–24 formand for Statshingsteskuekommissionen og for den tyske kommission til indkøb af heste på Sjælland.

## *Søren Hyldegaards erindringer II*

---

1917 medstifter af Køge-Ringsted Jernbaneselskab. Næstformand i dettes direktion.

1919 til 1935 medlem af Remontekommissionen.

I mere end 40 år vurderingsformand til udlån af umyndiges midler, derefter for Kreditkassen for Landejendomme.

1936 byggede S. Hyldegård ejendommen „Lilleborg“ i Ringsted, hvor han bosatte sig 1940 og fik en klasselotterikollektion.

Rejser i udlandet til stutterierne i Hannover og Holsten samt i Oldenburg, og til skuer i England. For slagteriet foretog S. Hyldegård mange rejser til Hamborg og England, navnlig til kunder i London, Manchester, Liverpool, Bristol og andre byer.

# Ringsted Kloster 1570-1620

Af *A. Strange Nielsen*

I serien „Landbohistoriske skrifter“ har overarkivar *C. Rise Hansen* udgivet bogen „Hoveriet på Ringsted Kloster 1570–1620“; det er de bevarede indberetninger om, hvordan hele det personale, der var tjenstgørende på Ringsted Kloster blev bispist i disse år. Da sådanne lister ellers kun i ringe grad er bevaret, er der tale om et meget betydningsfuldt materiale. Denne artikel er et forsøg på at uddrage og sammenstykke alle de mange enkeltvise oplysninger, der gives, så det kan blive muligt at danne sig et samlet indtryk af klosteret og dets funktion i de nævnte 50 år. Det har ikke været meningen med denne artikel at inddrage stof fra andre kilder i beskrivelsen, men i mindre udstrækning har stoffet dog været sammenlignet hermed.

Når man beskæftiger sig med denne periode af Ringsted Klosters historie, vil det være rigtigt at mærke sig, at klosteret blev inddraget af kronen ved reformationen 1536. Efter at den sidste katolske abbed, *Niels Hansen*, var død 1540, omdannedes klosteret til kongeligt lén, som styredes af en lensmand, der skulle aflægge regnskab for klosterets indtægter og udgifter. En del af dette regnskab er de såkaldte udspisningslister, som angiver, hvor mange folk, der blev bispist på klosteret dagligt. Det er dels lønnet medhjælp og dels de hoveripligtige bønder og husmænd fra det omfattende jordegods, som var underlagt klosteret.

Helt nøjagtigt er disse udspisningslister bevaret for årene 1570–71, 1576–77, 1585–86, 1607–08, 1610–14 og 1617–20. Det var lensmandens ansvar, at disse lister blev ført, og der kan ikke være tvivl om, at

det er klosterets skriver, der har udført dette arbejde.<sup>1)</sup> Forfatteren har set, at disse lister kunne fortælle et fint stykke landbrugshistorie, idet interessante og vigtige spørgsmål om det stadigt øgede hoverarbejde, der pålægges bønderne op gennem tiderne, kunne registreres her udfra. For klosterbøndernes vedkommende konstateredes da også en betydelig forøgelse af hoveriet i det anførte tidsrum. Det kan f.eks. nævnes, at flere af bønderne i *Torped* oprindeligt havde købt sig fri af hoveriet med en afgift på 1 fjerding smør årligt, men at der i 1578 udgik kongelig befaling om, at ingen bønder måtte købe sig fri for hoveri.

Her vil vi som nævnt benytte udspisningslisterne på en anden måde – ikke til at fortælle landbrugshistorie, men til at fortælle om klosteret. Bogen om hoveriet på Ringsted Kloster kan nemlig også udnyttes som et lokalhistorisk skrift.

Forfatteren har sammenholdt sit materiale med Ringsted herreds tingbøger 1640 og 1642. Det fremgår bl.a. heraf, at en bonde havde indgivet en klage til kongen over lensmanden *Jørgen Seefeld*. Så lod kongen alle bønder indkalde til tinge, hvor de skulle afgive forklaring. Selv om de alle tog afstand fra klagen, så havde de andre ting at besvære sig over. Især at hoveriet med rejser, pløjning, såning og gærdelukning var blevet 2–3 gange større end tidligere. Blandt de indkaldte bønder var også bondefogederne; thi ordningen var sådan, at klosteret havde en sådan foged i hvert sogn, hvor det havde gods, og alle øvrige bønder i dette sogn stod under hans ledelse. Da bondefogederne selv var hoverifri, men nok havde pligtkørsel, klagede de kun over det stigende antal kørsler.

I 1567 hørte der ialt 264 bøndergårde under klosteret, og de var spredt over så stort et område, at de fjernest boende havde 30 km til Ringsted. I årenes løb forsøgte man at koncentrere godset ved at mageskifte fjernere liggende gårde med nærmere liggende. Disse mageskifter kom i stand med Antvorskov Kloster 1581, med Sorø Kloster





1578 og 1584, med Roskildegård 1585, 1592 og 1595, med Vordingborg lén 1612 og med Kalundborg lén 1619. På denne måde og ved forøgelse på anden måde nåede klosterets godsmængde i 1620 op på 366 bøndergårde.

Hoveriet på Ringsted Kloster opgøres til 7,4 dage pr. gård i 1570 stigende til 26,6 dage i 1618. Hertil kom de mange pligtkørsler, der f.eks. for året 1586 androg ialt 156, hvoraf 50 gik til København, 40 til Korsør, 30 til Sorø, 2 til Roskilde, 8 til Skærskør og 4 til Næstved. Resten af kørslerne er ubestemmelige.

Klosterets bespising af fremmede rejsende, såsom rigsråder, gesandter, ministre, fyrstelige personer m.fl. er ikke indeholdt i disse registre, men forfatteren har fra anden side skaffet en del oplysninger frem herom.

Om avlingen oplyses det bl.a., hvor meget man såede, og hvor få fold man i virkeligheden høstede af de forskellige kornsorter, og hvornår såtid og høsttid m.m. indtraf de forskellige år. Der bringes lister over det udsåede og indavlede korn for årene 1566–1619 for korn-



*Fra venstre:*

*Ringsted Klosters abbedsegl gengivet efter Worsaae: Kongegravene i Ringsted kirke.*

*Ringsted Klosters våben, forstørret efter Resens Atlas Danicus.*

*Kalkmaleri på nordvestre korsskæringsskive i Sct. Bendts kirke.*

sorterne rug, byg og havre. Hoveriet reguleredes omkring år 1600, så hver hovbonde fik sit bestemte stykke af hovmarken at dyrke og sit stykke af gærderne at holde vedlige.

I bestræbelserne for at gøre Ringsted Kloster mere udbyttegivende tvang centralstyrelsen i København – trods lokal modvilje – efterhånden det faste folkehold ned, hvilket også var årsag til hoveriets stigning. Samtidig nedskar man antallet af daglige måltider, og fra 1624 ophørte bespisningen af hovbønderne ganske.

Blandt de ejendomme, der hørte under klosteret nævnes *Slangerup*. Ifølge gårdfæstningsregisteret lå der kun én stor gård her i 1567, men i 1571 var stillingen ændret til én stor gård og to mindre, dog således at de to små ejendommers beboere slap for at gøre hoveri til den opvindelige større gård.

Flere steder i registrene nævnes *Nygård*.<sup>2)</sup> Det drejer sig om den avlsgård, der afløste det gamle *Valsø slot* ved Langesøens bred nedenfor Valsømagle i Haraldsted sogn, som i 1589 blev henlagt under Ringsted Klosters administration.

### *Klosterets hverdag*

Det var i klosterets husholdning, man tilberedte den kost, som de tjenstydende indtog. Det kan måske have interesse at se på, hvad spisningen bestod af. Det nævnes, at maden tillavedes af mel, gryn, saltsild og tørfisk, flæsk, okse- og fårekød, smør m.m. Som et levn fra den katolske tid udgik kødspiserne helt i fastetiden. Hver person fik altid en sild pr. måltid. Når spisningen foregik i borgestuen, opvartedes med grød, eller med kål fra klosterhaven, når den tid var inde. I 1602 bestod en dagskost (2 måltider pr. person) af 1 brød svarende til 1/60 skæppe mel, 1 pot øl, 2 sild samt grød eller kål. Ofte blev måltiderne dog indtaget på arbejdsstedet i mark, skov og eng.

Endnu i 1577 vedblev den gamle klosteskik, at fattige folk kunne få noget at spise, hvis de mødte op ved klosterporten og bad om mad. Det noteres, at der hver uge blev „givet i Guds Navn for Porten“ fra 12 til 44 måltider, påskeaften 1577 endog 63 måltider.

Ringsted Kloster var så ubestridt byens største arbejdsplads. Fra det vidtstrakte område, hvor klosteret ejede gårde og huse, ja hele landsbyer, strømmede der hver dag et større eller mindre antal hovkarle til klosteret for at udrette deres pligtarbejde. Men ved siden heraf havde man brug for faguddannet arbejdskraft, og dette kom især byens håndværkere til gode. Fra byen hentedes f.eks. murermester, glarmester, hjulmand, bødker, kurvemager, kandestøber, væver, tømrer og rebslager, og disse forskellige håndværkere fik altid overladt et antal hoveripligtige som medhjælpere.

Det giver et indtryk af den omfattende ølbrygning at se, hvor ofte bødkeren må tilvirke ølkar, fade og tønder, og hvor stort et arbejde det i virkeligheden har været at flække og binde ølkarbånd af båndstager fra skovene.

Det arbejde, som det hoveripligtige mandskab endvidere kunne udføre, var mangfoldigt. Ved byggearbejder havde de travlt med gravning af ler, tilbæring af sand, sten og kalk. De kunne også sættes

til rengøring af stalde, lader og gårdspladser. De blev sendt i skoven på træfældning, tjørnehugst, opskæring af tømmer, brændekørsel, brændehugning og -stabling, og de blev sat til indbæring af brænde til de mangfoldige lokaler, der kunne opvarmes. Endvidere tærskede de korn og bar eller hejsede det op på klosterbygningernes lofter. Her rensede de kornet og kastede det, eller de lagde ler op som loftsgulv, før kornet kom derop. Somme tider bar de også tømmer derop til tørring og lagring. Under hovarbejdet hørte også indbæring af sand til de mange sandstrøede gulve.

Når den tid var, blev de sendt på fiskeri i klosterets søer, som må have været rige på ål, når 3 mand skulle afsted til dette arbejde i 3 hele uger. Af tilfældigt arbejde kan nævnes reparation af gamle og fremstilling af nye slæder, svinekærrer, tømmer- og stensluffer samt tækkemandsarbejde.

Vedligeholdelsen af kirkegårdsmuren, der adskilte Sct. Bendts kirkegård fra ladegården var også hovarbejde. I 1611 skete en større forandring her, idet den øverste del af muren blev afbrudt. Oven på den tilbageblevne del rejstes der stolper, og muremesteren gik i gang med at mure imellem disse, så resultatet blev en højere mur end forhen.

En stor del af det forefaldende arbejde på klosteret var kvindearbejde, men listerne er ikke ført så nøjagtigt, at man generelt kan skelne mellem mands- og kvindearbejde. Enkelte kvinder har nok haft fast arbejde på klosteret, men det meste kvindearbejde er blevet udført enten som pligtarbejde eller af lønnet arbejdskraft, kvinder fra byen.

Kvinderne lugede i klosterhaven; de ruskede, rev og skættede hør, ja, også hamp. Rødningen foregik i åen, hvor hovkarle sænkede det i vandet, men kvinderne tog det selv "af sænk". Det var også kvindearbejde at valke dynevår, blege linned på blegepladsen ved åen, plukke gæs og ribbe fjer. Endvidere toede og klippede de får og bandt fiskegarn til klosterets vod. Endelig må vi nævne rengøringsarbejdet i klosterets stuer, kamre og andre lokaliteter.

Som arbejdsplads for byens mænd og kvinder havde klosteret så afgørende en betydning, at klosterets gradvise tilbagegang medførte stagnation for byen.

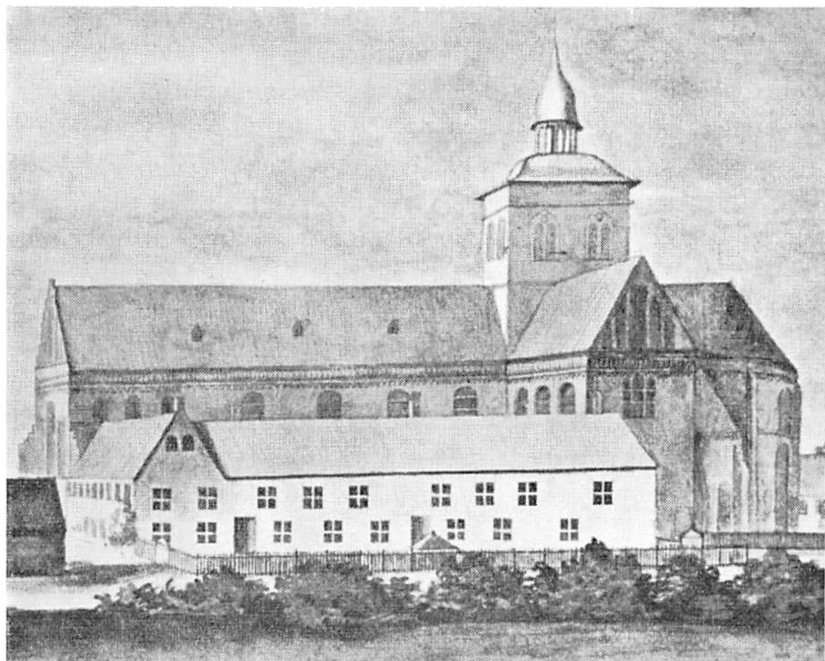
### *Klosterbygningerne*

Et så stort kloster som benediktinerklosteret i Ringsted omfattede store bygninger med mange forskellige rum. De var oprindeligt opført for at tjene klosterlivet, sådan som det skulle leves efter Sct. Benedicts regler. De egentlige klosterbygninger, som jo var sammenbygget med kirken, bestod endnu i mange år efter reformationen 1536. Efter at de sidste munke havde forladt klosteret, ophørte det religiøse liv dér, men den, der styrede komplekset og de vidtstrakte godser, bar endnu i mange år abbed-titlen og var stadig en lærd mand. Fra 1592 blev klosteret styret af adelige léns mænd,<sup>3)</sup> og driften adskilte sig ikke meget fra den, der var almindelig på herregårdene. Dog påhvilede der Ringsted Kloster særlige forpligtelser overfor de kongelige gæster og andre rejsende samt overfor datidens postvæsen.

Når man i 1585 tog fat på en større ombygning af *søvnhuset*, er dette et vidnesbyrd om, at de sidste munke nu havde forladt klosteret. Søvnhuset var munkenes fælles sovesal. Ombygningen startede med, at 28 bønder tog tagstenene af bygningen, hvorefter tømrerne afbrød overdelen, som atter genopbyggedes.

Bespisningen af hovfolkene fandt som nævnt sted i *borgestuen*, og foran den fandtes en entré, der kaldtes *borgestue-forstuen*. I den kolde årstid, som altid begyndte til mortensdag (11. november), blev der fyret op med brænde, som dagligt blev båret ind af tjenstgørende hovfolk. Man fyrede i en kakkellovn, og både i 1585 og i 1617 måtte pottemageren opsætte nye kakkellovne her.

Maden blev tilberedt i køkkenregionen, som var et vældigt opbud af forråds- og tilberedningsrum til den store husholdning. *Stegers*,



*Ringsted kloster og kirke set fra syd ca. 1750. Originalen findes i Nationalmuseets arkiv.*

*bryggers* og *bagers* var dagligt i fuld drift og krævede mange hænder arbejde. I bagerset var der i alt fald to ovne, hvoraf den „lille ovn“ blev ommuret i oktober 1612. I stegerset huggede og opsatte tømreren nye anretterbænke i 1614.

Med de mængder af øl, der blev sat til livs, må bryggerset have haft stor kapacitet, men der bryggedes også hele året igennem. Intet under da, at man stadig måtte foretage fornyelser her. I 1576 arbejdede 2 murer mestre på *køllen*. I 1585 måtte *bryggepanden* transporteres til Slagelse (Ringsted kunne åbenbart ikke selv klare det) for at istand-

sættes, hvilket varede 3 uger, hvorefter murermesteren var to dage om genopmuringen, og i 1607 måtte der opmures en ny *grue*. Endvidere måtte bødkeren lave et nyt *støbekar* i 1612 samtidigt med, at murermesteren indmurede en ny „*tappeovn*“.

I stegeriset var det nær gået galt i 1618, da der var ildløs, så 8 karle fik et større oprydningsarbejde. Af og til havde man bud efter kedel-smeden som f.eks. i 1577, da han tilbragte 3 dage med at flikke kedler og gryder.

Slagtingen foregik i *slagterhuset*, hvor murermesteren i 1612 indsatte en ny kedel. To år i forvejen havde samme slagterhus fået nyt tegltag. Efter en slagting gik flere folk i gang med at bære flæsk og hænge det op i *flæskehuset* eller med at hænge til op på *røgloftet*. I forbindelse hermed hentede man salt fra *saltkammeret*, og noget af slagtemaden anbragtes i *saltkælderen*, som var gjort behørigt ren forinden.

I kælderetagen fandtes endvidere *ølkælderen*, og efter hver brygning var der travlhed med at bringe det nybryggede øl derned, og dagligt hentedes forsyninger af lagret øl op herfra til de mange beskæftigede. 1617 måtte man lægge en ny rendesten gennem ølkælderen.

*Deigstuen*, svarende til, hvad vi nu ville kalde mejeriet, var en uundværlig del af husholdningens lokaliteter og havde været det også i munkenes tid. Den må have ligget som en del af selve klosterbygningerne eller i nær tilknytning til disse, måske som et forbindelsesled mellem klosteret og ladegården. I hvert fald tales der ofte om et særligt gårdsrum *deigstuegården*, hvor *deigstuehuset* havde sin beliggenhed. I 1607 omtaltes det, hvorledes den gamle deigstue afbrydes, pladsen ryddeliggøres, og stene opgraves af tomten. Fra skovene hentedes egetømmer, som tilhuggedes, mens murerne gik i gang med opmuringen af en helt ny bygning. Under skorstenen lagdes en solid grundvold af sten, og der blev lagt stengulv i lokalerne. De indvendige

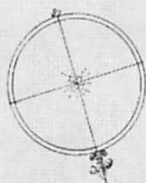
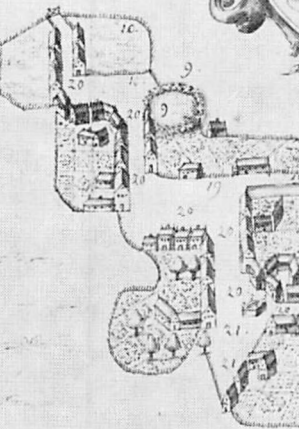
vægge blev klinede, og der kom tegltag på bygningen. I 1620 opsattes et nyt skillerum mellem deigstuegården og Sct. Bendts kirkegård.

Klosteret blev som nævnt styret af abbeden. Han holdt til i *abbedens kammer*, der trængte så hårdt til istandsættelse, at 3 murere måtte arbejde dér i en hel uge i 1576. Efter abbed-tidens ophør træffer vi i stedet betegnelsen *lensmandens stue*, og vi kan se, at der til stadighed gøres meget for at afhjælpe mangler og forbedre dette sted. I 1608 gik 8 mand i gang med at fjerne tagstenene over lensmandens stue, gamle spær blev afbrudt og nye sat op og forsynet med lægter. Nogle piller blev opmuret oven over stuen, og nye tagsten blev lagt op. Derefter kom blytækkeren og lagde nye blyrender op til „*køkkenet over lensmandens stue*“. Fire år senere blev der lagt stenbro under vinduerne ved lensmandens stue, og skorstenen dér fornyedes. I 1619 måtte man have bud til pottemageren, der opsatte en ny kakkellovn. Mens opfyringen i borgestuen som nævnt tog sin begyndelse til mortensdag, fik lensmanden båret brænde op allerede i slutningen af september.

I nærheden af lensmandens stue lå *skriverstuen* og under denne havde *vinkælderen* sin plads. I 1610 nævnes endvidere *fogdens kammer*.

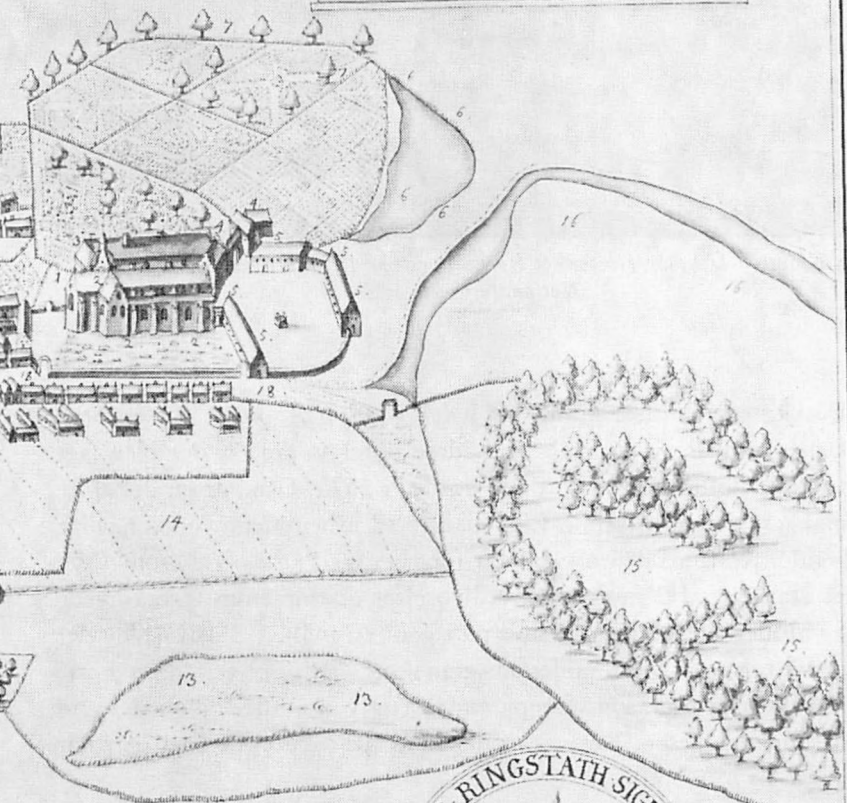
Rundt om på klosteret var der adskillige kamre. Blandt andet sådanne som det faste personale beboede. Der var kamrene ved køkkenet, et kammer ved skriverstuen, kamre ved slagtehuset og et kammer over *vindeltrappen*. Nu tjente klosteret også som herberg for fornemmere rejsende; derfor nævnes lokaliteter som *fremmede kammers* eller *gæstekamrene* – og disse lokaler kunne opvarmes. End ikke *badstuen* savnedes, og her fik man opsat en ny kakkellovn i 1617. For fuldstændighedens skyld må det ligeledes nævnes, at det tog fra 2 dage og op til en uge for natmesteren „at renouere nogen hemlige Locum“ eller „at renovere hemlig Gemacher“. Ligeledes tog det gerne en uge for skorstensfejeren at feje klosterets skorstene.





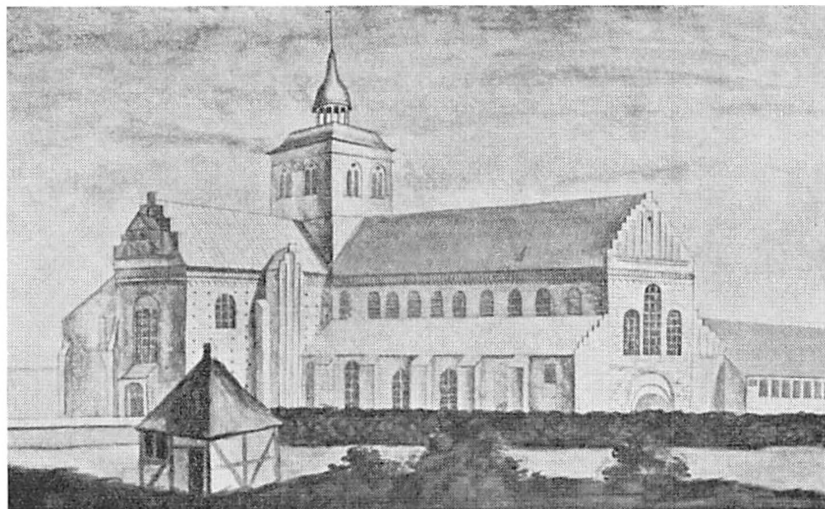
1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...

VM



Vertraute Platz,  
marchet  
Lupine  
Kilbina  
Nichte  
1946  
St. v. C. v. v. v. v.  
De  
1947  
1948





Ringsted kirke og kloster set fra nordvest ca. 1750. Originalen findes i Nationalmuseets arkiv.

På klosteret fandtes endnu 1611 *den gamle sal*, som måske er identisk med munkenes spisesal. Endvidere hører vi om, at der blev lagt ler op over loftet på *kongens den nye sal* i 1575. Den var en del af de gemakker, der altid skulle være parate til afbenyttelse for kongelige rejsende. Kongens den nye sal var forsynet med en *karnap*, som 1576 blev istandsat af 2 murerestre, hvorefter glarmesteren forfærdigede nye vinduer. Dette arbejde stod på i godt en måned. I 1611 blev der lagt nyt tag over kong. majestæts gemakker. Til disse gemakker hørte også *sølvkammeret*, som næppe var i brug ved andre lejligheder end ved kongelige besøg. Det ses, at der altid blev skuret og toet her, når

Foranstående side: Byplan over Ringsted ca. 1670. Fra Resens Atlas Danicus.

sådanne begivenheder indtraf, og dette arbejde blev altid betroet til en kvinde.

En række af de fyrstelige besøg er nævnt i noter som supplement til udspisningslisterne og sammenlignet med det arbejde, der blev udført. Blandt disse besøg kan nævnes, at kong Chr. IV og dronning Anna Cathine d. 25. august 1607 spiste i Ringsted på vej fra Roskilde mod Jylland. Hertug Filip af Slesvig-Holsten med følge spiste i Ringsted d. 21. august 1610. Fyrst Rudolph af Anhalt samt to kurfyrstelige brandenburgske gesandter beværtedes d. 30. november 1610 på rejse fra København til Holsten. Prins Christian (den udvalgte tronfølger med „de unge herrer“ spiste to måltider her den 2. juli 1618, og samme år d. 14. august spiste Hertug Hans d. Yngres gemalinde Agnes Hedvig tre måltider i Ringsted på sin rejse på vej til Sverige.

Al indgang til selve klosteret måtte ske gennem *klosterporten*, som kunne holdes forsvarligt lukket. Den var under opsyn fra *portstuen*, så uønskede personer kunne holdes ude, en skik, der levede videre fra munketiden. Det var nok munkenes klosterport, der stod til 1611, da det blev nødvendigt at forny *porthuset*. Det var så forfaldent, at man rev det ned til grunden. Alt blev fjernet, fra teglene på taget til grundstenene under bygningen. Herefter opmuredes et helt nyt porthus. Der blev lagt stenbro i både porten og portstuen og opmuret en ny skorsten sidstnævnte sted, så portneren kunne få det lunere i den kolde årstid. Porthuset blev atter forsynet med tegltag. De fleste af de gamle materialer synes at være genanvendt, måske også selve portfløjene, som fornyedes i 1608, fordi de var „sønder“.

Samtidig med opførelsen af det nye porthus tog man også fat på *poststalden*. Ringsted havde dengang en meget central position i det sjællandske postvæsen, hvis største opgave det var at befordre de rejsende med postvogn. I klosteret skulle der altid stå heste parat til at viderebefordre de rejsende til henholdsvis Sorø og Roskilde. Den senere „Postgården“ i Ringsted (også i Sorø og Slagelse) er således

klosterets arvtager på dette felt. Poststalden har enten været sammenbygget med posthuset eller ligget ved siden af det. Den havde stråtag endnu i 1610, da tækkemanden måtte op at bøde det; efter ombygningen kom der muligvis tegl på taget. Der blev opsat nye krybber og nye spiltov og stenbroen blev fornyet. Det var meget praktisk, at der var høløft over poststalden. Endelig blev der sat stengærde mellem poststalden og humlehaven, og gærderne ved *strædet uden for klosterets port* blev istandsat. Hvert år blev også *ledet* for dette stræde efterset og repareret, og i 1611 blev der lagt stenbro uden for *ladeporten*.

En særlig bygning var *den gamle skole*. Hvem der egentlig har gået i den skole fremgår ikke af registrene, men man ved besked med, at klosteret på denne tid husede Ringsted Latinskole.<sup>4</sup>) I hvert fald trængte den gamle skole, som var en temmelig gemén bygning, til vedligeholdelse i efteråret 1576. 6 mand var i gang med at grave ler, at kline og skære tag, og 20 mand kunne på én dag køre så mange læs tjørne, som der var brug for til støjler i de klinede vægge. Derefter brugte to tækkemænd en hel uge til det nye tag.

Endnu i 1613 nævnes en bygning *det lille stenhus*.

### *Arresten*

Lensmandsbestillingen på Ringsted Kloster var ofte forbundet med bestillingen som landsdommer for Sjælland. Lensmanden havde i disse egenskaber et ansvar for, at der blev taget vare på forbrydere både fra klosterets områder og fra det øvrige Sjælland. Derfor måtte klosteret være forsynet med et sikkert fængsel, og da de indsatte fanger også skulle bespises, blev de nævnt i udspisningsregistrene.

I 1576 nævnes en fange i en uge, og i 1585 sad to bønder i „prisonen“ for slagsmål. 1611 sad en fange i 6 dage for tyveri. Det ser ud til, at man indrettede nye fængel i 1611, da murermesteren fædiggjorde *fanghuset*. I 1612 sad 2 fanger i 4 dage og en fange i 6 dage; to år derefter indsattes 3 fanger, „som er anholdt for mord her på

klosteret“; de blev til stadighed bevogtet af 2 mand i de 11 uger, de sad inde. 1617 sad en fange i 4 dage, hvorefter han blev ført til Sorø og „rettet“.

Da man i 1617 var i fuld gang med byggearbejderne på Frederiksborg slot, blev en del karle („plitzkarle“) udskrevet til tvangsarbejde dér. På vej fra Vestsjælland til Frederiksborg overnattede de i Ringsted Kloster. Fire af dem genså snart klosteret; de deserterede nemlig fra arbejdet, blev pågrebet og indsat i klosterets arrest.

Fra 1619 betegnes arresten som *tårnet*. I januar måned dette år indsattes 2 fanger, der blev anholdt, fordi de ikke havde noget pas. Yderligere 2 fanger gæstede tårnet i september, og i oktober fængsledes atter 2 fanger, som blev indsat formedelst kætteri (blodskam) „de med hverandre havde beganget“. Da de havde siddet inde i 14 dage, kom mestermanden selvanden til stede og spiste med i 2 dage. Hvad der videre skete med fangerne, må vi tænke os til.

### *Klosterhaven*

Munkene havde i benedictinerklosteret i Ringsted lagt megen vægt på havedyrkning, dels for at have forsyning af lægeurter og dels for at skaffe de nødvendige havesager til husholdningen. Da munkene var borte, og klosteret var overgået til verdsligt brug, var havedyrkningen udelukkende beregnet for husholdningen, men inddelingen af haven og navngivningen af de forskellige haveafsnit levede videre.

Klosterhaven var beliggende syd for det firfløjede bygningskompleks, af hvilket nu kun nordfløjen – Sct. Bendts kirke – står tilbage. På dette sydskrånende terræn var det en ideel beliggenhed. I klosterhavens forskellige afdelinger blev jorden hvert forår pløjet af hoveri pligtigt mandskab under ledelse af urtegårdsmanden, der stod for havebruget. Dog blev den del af haven, som benævnes *urtehaven* altid gravet, gerne af et hold på 6 mand. I forbindelse med pløjningen

blev der udkørt gødning, et arbejde, der kunne beskæftige 31 mand ad gangen.

Snart derefter gik 15–16 mand i gang med at sætte kålplanter i *kålhaven*, og i dagene derefter havde et lignende antal beskæftigelse med at bære vand og vande planterne. De hentede vandet ved en brønd, der specielt var til kålhavens brug, og som af og til blev rensset op. I en periode derefter havde et antal lugekoner travlt med at holde haven fri for ukrudt.

Så vender vi os til *abildhaven*. At æblerne har været til andet end spisebrug, ses af en bemærkning fra september 1585, da to karle færdiggjorde „mostpersen i abildhaven“. Her fandtes også en park – en lille dam – som blev udgravet i 1608. Om foråret „lukkede“ man gærder omkring abildhaven.

Det sidste haveafsnit var *humlehaven*, hvis produkter var aldeles nødvendige for den omfattende ølbrygning på klosteret; men det var ikke hvert år, man var i stand til selv at avle tilstrækkeligt af denne vare, og de folk, der blev sat til at køre efter humle andetsteds, fik også bespisning fra klosterets køkken.

Allerede i marts måned hentede man det nødvendige supplement af humlestænger i skoven, og derefter begyndte opsætningen af stængerne i haven. Samtidig gik man i gang med at lave humlekuler (huller i jorden, hvori humlerødderne nedlægges). I 1610 opsatte man et stengærde omkring humlehaven, og oven på dette opsattes et tjørnegærde – – andre år et vidjegærde. Også i humlehaven fandtes en park (dam). Hen i september måned kom humlehøsten, og det var ikke usædvanligt at se 60 humleplukkere i arbejde. Efter høsten blev humlestængerne taget ned og bragt i hus.

Mod øst grænsede klosterhaven op til kirkegården, og da det kunne træffe sig, at der herfra kunne ske indtrængen i haven, måtte der ligeledes lukkes med gærder på dette sted.

### Ladegården

Så længe Ringsted Kloster eksisterede som kloster, var det storlandbrug, der var knyttet hertil, en vigtig del af det økonomiske grundlag for klosterets beståen. Da Ringsted Kloster i løbet af middelalderen havde udviklet sig til et af de rigeste i landet, havde også ladegården opnået en betydelig størrelse med en mangfoldighed af bygninger og afdelinger. Hele dette kompleks og dets drift bestod endnu i det tidsrum, der her er tale om. Og det vil vi nu se lidt nærmere på.

Ladegårdens beliggenhed var umiddelbart vest for det firfløjede klosteranlæg og Sct. Bendts kirkegård, og bygningerne grupperede sig omkring en stor gårdsplads med en brønd med brøndværk og pumpe. Det er denne brønd, der sættes (påny?) af stensætteren i 1617, og som 2 år senere volder nogle kvaler, fordi „pumpen var sønder“. Man måtte så have to mand til at drage vand op af brønden. Endnu en brønd nævnes, nemlig *den øverste brønd*, som i 1608 fik en større oprensning, besørget af 13 mand.

Når ladegårdens bygninger skulle vedligeholdes eller ombygges, var der brug for mange hovarbejdere. Disse skulle bespises, og derigennem får vi oplyst, hvad de arbejdede med. Ved sådanne lejligheder kom *kalkhuset* ofte i brug.

En af de største bygninger var *kornladen*; her kunne man godt træffe 200 mand i arbejde med at sætte korn på plads. På den tid, der her er tale om, må det have været en gammel bygning. I 1608 var det nødvendigt at tage tagstenene ned og forny sparrer og lægter, inden de kunne lægges op igen, og i 1619 var det galt igen. Den var ved at falde, og mange folk måtte i arbejde med at afstive den og understøtte den med tømmer.

Lige så gammel må *den hvide stald* og *kongens den lange stald* have været. Den førstnævnte måtte have taget fornyet samtidigt med kornladen, hvorefter en storm 1613 rev taget af den sidstnævnte, så det måtte fornyes. Den blev endelig revet ned til grunden i 1619 og



erstattet af en ny. De gamle teglsten blev genanvendt. Samtidig med disse to stalde nævnes i 1586 *kongelig majestæts den nye stald*. De kongelige stalde blev først og fremmest brugt som samlestalder for de dyr, der blev leveret in natura som afgifter af kronens (klosterets) bønder. Disse dyr kunne også være leveret på Antvorskov eller Sorø klostre, hvorfra de under bevogtning blev drevet ad landevejen til København for at indgå i hoffets husholdning. Undervejs, mens kvæget udhvilede og overnattede i Ringsted Kloster, blev kvægdriverne bespist fra klosterets køkken.

Til brug for de rejsende, kongelige såvel som andre, havde man *gæstestalden*, som fik nye hække i 1613, ny brolægning i 1617 og nye lægter og nyt tag 1619. På stænget ovenover anbragtes foderet til hestene, og vognene kunne anbringes i *vognskjulet*, der syntes at have haft lerklinede vægge i 1571 – formentlig dog de indvendige vægge. Af hensyn til sin befordring havde den øverstbefalende på stedet sin egen stald, *lensmandens stald*.

Også til kvæg og fjerkræ var der en række bygninger eller bygningsafsnit. *Svinehuset* må stadig klines, og der må renses i *kalvehuset* og *fårehuset*. I 1611 opbrydes stenbroen og en ny lægges ved *det gamle fæhus*. Senere på året er 16 mand i gang med at rejse det nye *øxenhus*, der også benævnes *studhuset*. Fæhuset fik nyt stråtag i 1607, men der var tegltag på den ny *horsebod*, som dette år blev opført i stedet for en ældre bygning; den nye horsebod var muret og med brolægning. Desuden fandtes en *gåsesti*, og i 1619 byggedes et nyt *høsehus*.

I 1618 udgik der kongelig befaling til opførelse af *salpeterladen*, og mange folk var beskæftiget med dette arbejde, herunder også at fælde tømmer i skoven. Man må antage, at det er de gamle salpeterholdige jordlag, som findes under stalde og meget gammel bebyggelse, der har været så betydelige her, at man har fundet grundlag for salpeter-

sydning. Måske står dette foretagende i forbindelse med den daværende krudtmølle ved Valsøllille sø.

I forbindelse med ladegården nævnes også *klosterets smedie*, hvor smeden næsten til stadighed havde spiseberettigede medhjælpere og håndlangere, som på denne måde forrettede deres hoveri. Smedien var et hus med klinede (indvendige) vægge.

### *Avlingsarbejdet*

På den tid, vi her omtaler, blev klosterets jordbrug drevet som trevangsbrug. Ved at se på de arbejder, der blev udført de enkelte år, kan man fastslå, hvilke vange der dyrkedes med byg, rug og græs. Klosterets tre vange lå rundt om byen, idet dog købstadens markjorder samlede sig syd og øst for byen. Klosterets tre daværende vange kan groft angivet placeres således: 1) syd og vest for byen indtil Have Mølle, 2) fra Have Mølle til Benløse Runding, 3) fra Benløse Runding til Kærehave.

I udspisningslisterne dukker en lang række marknavne op, som det kan være svært at lokalisere i vore dage, mens andre af disse navne kendes endnu eller kan ses på „Reesens Atlas“. Navnene fremkommer i listerne, når forskelligt arbejde er blevet udført dér af det hoverigørende mandskab.

Et godt agerbrugsområde var *Capelsåsen* og *Capelsgraven*, hvor man godt kunne have 80 mand i arbejde med at høste byg. Disse lokaliteters beliggenhed kan fastslås til området mellem den nuværende Ny Sct. Jørgensgård og Benløse Runding. De har navn efter det forsvundne Sct. Gertruds Kapel, der lå her. Da vestmotorvejen skal gå hen over dette område, vil det være af betydning, om man ved de kommende jordarbejder er opmærksom på, om rester af Sct. Gertruds kirke og kirkegård dukker op.

Alle de lave strækninger i de tre vange udnyttedes hvert år til høhøst, og man får at vide, hvornår høet blev slået, vendt, stakket, kørt

hjem til ladegården og lagt op på stængerne over de forskellige stalde. Der høstedes hø i *Enghaven*, *Nørrehaven*, ved åen og i *Havlebjergsmarken*. Endvidere i *Mølleløkken*, *Præstehaven*, *Sønderhave*, *Eskemosen* og *Storkemosen*. Man høstede også grøntfoder, og i 1585 var 30 mand beskæftiget med at „lægge grønne“ i *Lillemark*.

Fortræffeligt agerland fandtes i *Åmarken*, *Østermarken*, *Kjærehavevangen* og *Hestemarkedet* (Reesens kort). Rundt om i klosterets marker fandtes forskellige søer. I 1585 lagde man en dæmning for *Pugesø*, for at vandet ikke skulle løbe ud, og i 1610 blev der sat stengærder ved *Lillesø* (Reesens kort).

I Hestemarkedet også kaldet Hestemarken fandtes en større sø. Denne, såvel som de mindre søer brugtes til fiskeri, og der blev sat megen arbejdskraft ind på at oprense og vedligeholde disse fiskedamme.

Hvert år, når der var sået, forestod et stort arbejde med at hegne og sætte gærder rundt om alle de forskellige marker. I 1571 gravedes der om *Munkehaven* (Reesens kort), og derefter lukkedes den med gærder. 1608 lukkedes gærderne om *Præstehaven*, og 1610 sattes der stengærder om denne mark, som også var stedet, hvor man hentede grus. Endvidere blev der i 1611 sat stengærder „østen i byen for klosterets jord“.

Når en af vangenene hcnlå som græsvang eller var afhøstet, blev dyrene lukket inde her. I november 1576 opførtes en horsebod i *Munkehaven*, og i samme måned 1607 lavede man svinestier dér. På grund af den nære beliggenhed ved klosteret spillede den på mange måder en stor rolle i avlingen, og derfor sørgede man i 1612 for brolægning af *strædet til Munkehaven*; hvor dette nåede selve *Munkehaven* var der i året 1611 sat led for indkørselen.

Rundt om i de tre vange var der endnu skov- og kratbevoksning på denne tid. Her hentede man tjørne og vidjer til gærdesætning og til støjler i lerklinede vægge, men især hentede man brænde og tømmer.

Både i Munkehaven og i Hestemarkedet var der en betydelig skovbevoksning; i 1577 og 1585 hentedes der store mængder af brænde fra disse to steder, og i 1613 fældedes der ege i Munkehavn.

Det meste tømmer og brænde kom dog fra klosterets skove rundt om på Midsjælland, og mange mand var i arbejde med at fælde og hjemkøre træ. *Høed skov*, *Nordrup skov*, *Flinterup skov*, *Allinde skov*, *Haraldsted skov* og *Skivede skov* leverede alle læssevis af brænde til klosteret. Når brændet kom hjem, blev det sat op i *Pratergården* og tildels hugget her. Dagligt blev der båret brænde ind herfra til alle de forskellige lokaliteter, der skulle opvarmes.

I *Humleore skov* blev folerne drevet på græsgang, og i *Bedsted skov* høstede man hø. Hver gang der var brug for bygningstømmer til klosterets eget brug eller til brobygning mødte hovfolkene ved savgravene for at skære tømmeret til, eller de måtte læsse tømmer på eller af vognene ved hjemtransporten.

Der er to eksempler på, at klosteret sørgede for tømmer til brobygning. I 1586 kørtes der fyld og „knubbe“ (tykke træstammer) til den nye bro ved *Ejlestrup vad*, og året før var der et større vejarbejde i gang på „kongelig majestæts vej“, både hvor den gik gennem Hestemarkedet (mellem byen og Benløse Runding), og hvor den gik gennem Munkehaven (strækningen mellem byen og åen). En del af vejen nord for byen kaldtes *Kattesundet*, og arbejdet bestod i at lægge stenbro. 3 brolæggere forestod dette arbejde og havde 200 hovbønder til at køre sand og sten. På strækningen gennem Munkehaven synes der ikke at være tale om brolægning; derimod blev der kørt meget tømmer ud til *kongelig majestæts den nye bro*, og det kan ikke godt være nogen anden bro end Korsevadbroen. Hele dette vejarbejde varede i 2 måneder.

Det kunne være svært for klosteret at have markerne i fred for den – efter datidens forhold – store trafik, der passerede ad Sjællands hovedvej, netop gennem klosterets enemærker. Derfor hedder det i 1611,

at der opsættes et dige omkring rugmarken (i Mølleløkken), at den ikke „af færdsel skulle fange skade“. I 1585, da byens årlige Sct. Hansmarked skulle afholdes, fandt man det nødvendigt at sætte 3 karle til at vogte klosterets kornmarker i 2 dage.

I 1585 nævnes lokaliteten *Jægergården*. Den nævnes i nær tilknytning til klosteret og dets avling, men det fremgår ikke, om der er tale om en del af ladegårds-komplekset eller en slags avlsgård andet steds. Det første er vel det sandsynligste. Der klines vægge, 20 bønder kører sten til at lægge i Jægergården, der tilkøres brænde og udkøres møg, og i 1607 noteres det, at et hus i Jægergården nedbrydes.

Hver eneste uge kørte man til mølle med korn for at få malet mel og gryn, og formalingen skete ganske naturligt på klosterets egen mølle *Have Møle* – formentlig opkaldt efter *Munkehaven*. Flere gange nævnes der istandsættelser ved møllen; i november 1610 måtte man føre jord til dæmningen, fordi vandet i åen havde bortskyllet en del af den. Dette gentog sig i oktober 1612, da dæmningen atter var skyllet bort, og i 1613 måtte man opsætte et nyt „tappelad“.

Af og til lod kongen befale, at særlige arbejder, der ikke hørte med til avlingen eller i det hele taget ikke var hovarbejde, skulle udføres på klosteret. Der kunne være tale om at passe kongens „rustvognheste“. Da dette noteres i udspisningslisterne i april 1612, må anledningen have været dronningens død og begravelse (dronning Anna Cathrine døde 29. marts 1612). Endelig nævnes noget så specielt som at transportere kongens „jagtduge“ – altså tøjstykker eller net til at fange vildtet med.

### *Forsyninger til husholdningen*

Det er allerede nævnt, at de lokaliteter, hvor mad og drikke tillavedes, spillede den største rolle i det daglige liv på klosteret. Men husholdningen var ganske afhængig af tilførselen af levnedsmidler og andre nødvendige varer, og disse forsyninger var tildels bestemt af årstiden. Ar-

bejdet med at fremføre varerne blev udført af hovarbejderne, som samtidig blev bispist af klosteret, og derfor véd vi en del om disse tilførsler.

Salt skulle man bruge hele året; det var derfor vigtigt, at saltkammeret altid var velforsynet. Saltet blev sejlet til Sjælland, og derfor måtte lensmanden holde sig orienteret om, hvor saltskibene lagde til. Snart måtte hovfolkene hente salt i Korsør, snart i Næstved, Køge eller København.

Fiskespiser spillede en stor rolle i husholdningen. Man skelnede forøvrigt mellem fisk og sild, og navnlig sildene hørte med til den daglige kost. De hentedes i læssevis i Skælskør, Køge, Næstved og København.

Disse tilførsler suppleredes med, hvad man kunne hente i klosterets fiskedamme og andre ferske vande, især ål; men klosteret fremstillede selv så megen tørfisk, at 5 mand kunne beskæftiges i 5 dage med at hænge fisk op til tørring. Det var nok også tørfisk det gjaldt, da 15 mand tilbragte en hel dag med at skrabe fisk henimod helligtrekonger 1586.

Foruden de store saltmængder, der medgik til konservering af fisk, var det især i slagtetiden, man tyede til saltkammeret. Der saltedes lammekød, nøddekød (kviekød), grisetæer og oxetæer, kalkuner og „småmaden“. Så saltedes der endvidere flæsk og gæs.

Af særlige tilførsler kan nævnes tjære fra Næstved, kul (trækul) fra klosterets skove og tolde-mel fra klosterets møller. Endvidere hentede man humle i København, når klosterets egen avl var utilstrækkelig.

Når kongelige personer kom på besøg, medførte de altid deres egen kok, som straks overtog køkkenregionerne og dens personale. Ja, der blev endda tilsagt ekstra hjælpere til at få ham til hænde. Alene til indbæring af vand og brænde kunne han disponere over 4 ekstra karle.

Da prinsen (Chr. IV) i 1585 opholdt sig i Ringsted Kloster i 2 dage (han var 8 år gl.), blev der travlhed. Allerede i dagene forud for

ankomsten var slagteren, glasmeisteren, mureren, smeden, tømreren, hjulmanden og hakkelsesskæreren på færde. Mens han opholdt sig i klosteret, blev der sørget godt for hans sikkerhed. Ikke mindre end 6 karle blev sat til at våge om natten ved prinsens dør og ved hans vogne.

#### HENVISNINGER OG NOTER:

Denne artikel slutter sig til redaktør J. V. Christensens artikel „Ringsted Kloster i skiftende tider“ i Historisk Samfunds Årbog for Sorø amt 1913, s. 1–35.

1. Skriver og ridefoged Peder Pedersen må være den, der har ført udspisningslisterne de senere år. Han døde 13.-8.-1620 og blev begravet i Sct. Bendts kirkes søndre korsarms gulv. Jævnf. Danmarks Kirker, Sorø amt, bl. I, s. 179 og J. B. Løffler: Gravmonumenterne i Ringsted kirke, s. 22.
2. Mere om Nygård i A. Strange Nielsen: Riddervoldene og Valsøgård. Historisk Samfunds årbog for Sorø amt 1959, s. 94–124.
3. Abbeder og lensmænd, der har styret klosteret i det tidsrum, da udspisningsregistre er blevet til:
  - 1561–71 abbed Frands Andersen
  - 1571–72 abbed Iver Bertelsen
  - 1573–80 abbed Bent Gregersen
  - 1580–83 abbed Christian Machabæus
  - 1586–92 ? ? ?
  - 1592–1605 lensmand, landsdommer Lave Beck til Førlev
  - 1605–15 lensmand, landsdommer Velh. Dresselberg til Vindinge (nu Fuirendal)
  - 1615–24 lensmand, landsdommer Axel Urne til Rygård
4. Latinskolen indrettedes 1582 i kirkens sammenlagte søndre kapeller og forblev her til 1739 – jævnf. Danmarks Kirker, Sorø amt, bd. I, s. 110.  
De to gengivelser af Ringsted Klosters segl er hentet fra Worsåe: „Kongegrave i Ringsted kirke“, s. 39, og fra Reesens „Atlas Danicus“ o. 1670. Ringsted Klosters våben viser en lilje, delt gul og hvid, i et hvidt og gult felt – jævnf. M. Clemmensen: Ringsted Kirke (note s. 35).

# Om Halkevad mindelund

*Af Agnes Krogh Hansen*

Min bedstefar, møller Johannes Krogh Rasmussen, var tredie led af slægten, der har ejet Halkevad Mølle og gård fra 1781 til 1926.

I 1879 pløjede min bedstefar i den bageste mark, som ligger øst for vejen fra Skørpinge til Flakkebjerg. Under arbejdet stødte han på en stor sten, og han besluttede, at den skulle graves op. Der blev slået nogle stykker af stenen, men den var stadig for stor til, at man kunne flytte den, og den blev igen dækket til med jord og fik lov til at ligge.

En dag kom min bedstefar på den tanke, at man burde anvende stenen som et minde om grundloven og Fr. d. VII. Der skulle på denne måde skabes et sted, hvor egnens folk kunne samles til grundlovsfester. Efter samtale med en del af egnens kendte folk om sagen, blev det bestemt, at bedstefar skulle skænke anlægget og beplante det. Skoven på den anden side af åen tilhører stadig Møllegården, men den er fredet.

Under krigen 1914–18 blev der købt et stykke jord af daværende ejer af Enggården, Hans Madsen. Dette anlæg ejes ligesom første anlæg af Sorø amts 4. valgkreds.

Ved et møde hos forstander Sørensen, Flakkebjerg Ungdomshjem, blev det vedtaget, at eleverne på ungdomshjemmet skulle holde anlægget og skoven. På daværende tidpunkt var der 130 elever, men i dag er der kun 30, så de har ikke tid til at vedligeholde den mere.

I bedstefars og min fars tid var det dem selv, der hver eneste lørdag



gjorde rent i Mindelunden. Der blev stukket kanter på græsplænen, gangene blev revet og græsset slået, så alt var i den skønneste orden. Søndag eftermiddag blev flaget hejst, og der blev igen revet, såfremt der var blevet trådt på gangene. Det var deres yndlingsbeskæftigelse at plante og forskønne, og de satte en ære i, at alt var i den skønneste orden.

### *Den store sten bliver rejst*

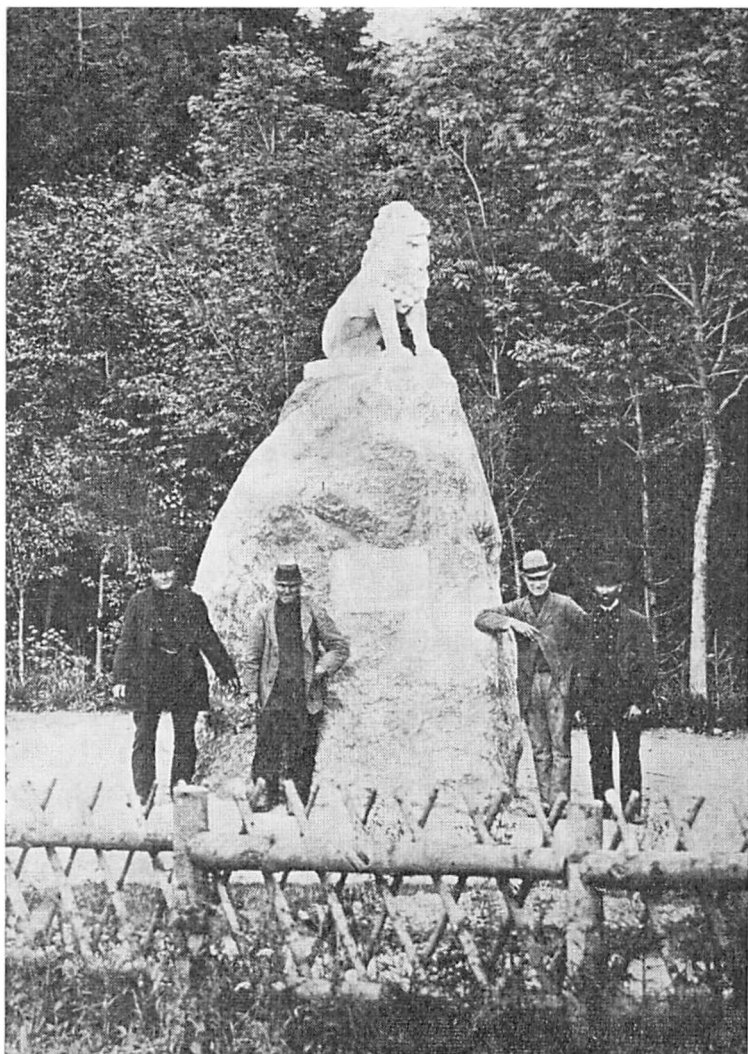
Da stenen blev rejst i 1881, var der over 100 mennesker samt en del heste til at trække stenen fra den sydlige del af anlægget til det sted, hvor den nu står. Der var sat jernpile ind i stenen, og heri satte man tøjlr fast, da man skulle trække. Disse jernpile sidder i stenen endnu. Det er blevet mig fortalt af folk, der var med til at flytte stenen, at det kun er halvdelen af den, der er over jorden.

Der blev støbt en stor, skøn løve, og den fik sin plads oven på stenen. Bedstefar sagde, at den skulle holde vagt over Danmarks grundlov.

På stenen står skrevet: Frit at tænke, tro og tale,  
det er folkets gamle ret.  
Folkets kærlighed – min styrke.  
Rejst af beboerne i Sorø amts 4de  
valgkreds 1881.  
Folkets lyst gav styrke til min  
rejsning den 9. juni 1881.

### *Grundlovsfester*

Ved den første grundlovsfest var der samlet omkring 5000 mennesker, har man fortalt mig. Mange kom kørende i hestevogn langvejs fra. Nogle var kørt hjemmefra dagen før mødet og overnattede undervejs på forskellige gårde – også på nogle gårde, som de rejsende ikke var



*Fra mindelunden ved Halkevad. Fra venstre ses smed Vedel, Hove, Johs. Krogh Rasmussen, Halkevad, Lars Christensen, Vollerup, og Chr. Madsen, Skørpinge, foran den store sten med loven.*

i familie med eller kendte. Det var en meget stor fest, men hvem der var talere, husker jeg ikke.

*Mindesten og stifterne af lunden*

I lunden er der rejst en mindesten for Mindelundens stifter, møller Johannes Krogh Rasmussen, Halkevad, og den første bestyrelse:

gårdejer Chr. Madsen, Enghavegård, Skørpinge;

gårdejer Chr. Andersen, Vollerupgård;

gårdejer J. P. Lorentsen, Flakkebjerg;

smed Johannes Vedel, Høve.

*Genforeningssten*

I 1920 blev der rejst en genforeningssten. På den står der:

Sønderjylland vundet,

det er Danmarks mål.

*Stenen for Fr. E. Boisen*

1918 blev der afsløret en mindesten for „Budstikke-Boisen“, der var præst i Skørpinge fra 1837–50. På stenen står præstens valgsprog:

Den banker dristigt på,

som bringer godt budskab.

I levnedsskildring om Budstikke-Boisen, skrevet af sønnen, Peter Boisen, skriver denne om sin fødsel: „Kort efter at far, Fr. E. Boisen, var kommet til Skørpinge, hændte der ham og hans familie et uheld, som nær kunne have fået de alvorligste følger. Det var ved påsketid 1838, at man var på vej til Gimlinge. På vejen skulle man over Skørpinge å, men dengang var der ingen bro, så man måtte køre over åen, der var fyldt med sten. Dette kunne navnlig ved forårstid, når vandmængden var stor, være vanskeligt nok. Isen var endnu ikke optøet, skønt der var stærk strøm. Isen brast under det ene hjul på vognen, og den væltede midt i åen. Alle fik et koldt bad. Boisens

hustru, som var gravid, var pakket ekstra godt ind i en fodpose, kom ind under isen. Hun blev i næsten livløs tilstand fisket op ved foden af den store sten. Først efter at hun igen var kommet hjem i præstegården, kom hun til sig selv igen. Det ufrivillige bad bevirkede dog en noget for tidlig fødsel, idet præstefruen fødte sin førstefødte søn påskedag. Han blev kaldt Peter efter sin bedstefar. Indtil for nogle år siden stod der en lille firkantet sten med årstallet 1838 på det sted, hvor uheldet skete.“

### *Sagn om stenen i Mindelunden og Baunehøj*

Det fortælles, at højen hver julenat står på gloende pæle, og at man kan se troldene danse derinde.

Gårdejer Hans Pedersen, der ejede jorden, hvor højen ligger, begyndte engang at sløjfe højen. Da arbejdet var påbegyndt, blev Hans Pedersen syg og døde, år 1868.

Det fortælles også, at da en rytter engang passerede højen, bad han kæmpen (eller trolden), der boede der, om en drik vand. Dette fik han rakt i et kostbart sølvbæger. Da han havde drukket, vendte han sin hest og red afsted med bægret. Trolden, der kun havde eet ben, forfulgte ham. Da blev der råbt til rytteren: „Forlad det bolde – og søg de knolde, og kast dig ind på helligt sted“. Rytteren fulgte rådet og red ind over marken. Nu kunne trolden ikke følge ham længere, og i arrigskab kastede han en stor sten efter rytteren – og det skulle være den sten, der er i Mindelunden. Det skulle være aftryk af denne trolds fingre, der ses på stenen. Rytteren nåede op til Flakkebjerg kirke, hvor han sprang over kirkegårdsmuren. Efter sagnet skulle bægret være opbevaret her.

Et andet sagn fortæller, at det var en jætte, der havde kastet stenen mod Gimlinge kirketårn.

I 1915 blev min stedfar, Ejner Rasmussen, fuglekonge i fugleskydningsselskabet for Slagelse og omegn. Ved den lejlighed fik han lavet

et sølvskjold med stenen og løven til sit skærf. Dette opbevares nu på Slagelse bibliotek.

Dette er mine erindringer om Halkevad Mindelund.

*Agnes Krogh Hansen,*

(født: Krogh Rasmussen, Halkevad Mølle).

Slagelse, den 15. marts 1972.

# Lidt om Ødemark

*Af Jørn Jørgensen*

Jo længere tilbage i tiden vi går, des mere spredt bliver kilderne, og det betyder naturligvis også, at vore oplysninger ofte bliver ret usammenhængende, fordi en enkelt person eller gård måske kun nævnes en enkelt gang, og så må man tænke sig til resten – hvor det altså ikke drejer sig om berømte steder eller mennesker.

Nu er vi imidlertid så heldige, så vi i et par forskellige forbindelser får oplysninger, endda ret nøjagtige efter forholdene, om den ene af to gårde i Ødemark.

Det første problem, der opstår, er, hvilken af de forskellige Ødemarker, der er tale om; det kan være særdeles vanskeligt at fastslå, fordi kilderne intet siger direkte herom og heller ikke indirekte, som hvis der f.eks. var en herredsmæssig inddeling. Vi må lade det stå hen i det uvisse og lade os nøje med den ene kildes formodning om, at det er i Alsted Herred.<sup>1)</sup>

Den første oplysning stammer fra 10. juni 1539, hvor kronen i et gavebrev til Københavns Universitet også nævner to gårde i Ødemark.

Det var på et tidspunkt, hvor landet havde oplevet nogle meget bevægede og kostbare år: Hele optakten til reformationen med kongeskifte og kongeflugt, bøndernes oprør, herredage, grevefejde med Skipper Clement og Johan Rantzaw og bispernes arrestation i 1536, hvorefter hele landet skulle overgå til den evangelisk-lutherske lære.

Alt dette havde forarmet landet, men samtidig var man klar over, at den høje uddannelse, som universitetet kunne give, var en nødvendighed, hvis landet ikke også åndeligt skulle gå til grunde – og hvis man ikke skulle risikere en genkatolicering. Derfor genåbnedes allerede i 1537 Københavns Universitet. Men det kunne naturligvis ikke fungere uden økonomisk fundering, og da konge og adel havde skiftet det katolske bo (delvis i porten), og ingen af dem var synderligt interesserede i at yde tilskud af større udstrækning til sådan noget som et universitet, som de ikke rigtigt kunne tjene på, måtte man gå andre veje, og det er en af disse, vi ser afspejlet i nævnte gavebrev.

Universitetet har sikkert fra første færd skullet føre nøjagtigt regnskab med indtægter og udgifter. Nogle af disse regnskaber er i tidens løb gået tabt, men vi har bevaret regnskabet for året 1540<sup>2)</sup>, der er afsluttet på en af de sidste dage i oktober måned af Olaus Chrysostomus; regnskabets overskrift lyder: „M. Olai Chrysostomi Regenschab paa Vniversitetens Vegne, som giordt bleff Fredagen nest effter Simonis et Jude Apostolorum Dag Aar & c Mdxl“, og apostlene Simon og Judas' dag er den 28. oktober.

I dette regnskab nævnes den ene af gårdene under „Indtegt aff gardfestning“, idet der står, at Niels Jenssen i Ødemarck har betalt ij (dvs. 2) daler.<sup>3)</sup> Den anden gård omtales ikke. Under restancer af samme år, altså for gårdfestning nævnes, at en vis „Niels Jenssen i Liunge“ skylder 2 stude.<sup>4)</sup> Selv om det navn ikke er ualmindeligt og heller ikke var det på den tid, studser man dog og er tilbøjelig til at formode, det er den samme person, der nok har kunnet betale den kontante afgift, men ikke den i naturalier, især fordi der ikke er nævnt nogen gård under gårdfæstning i Lyng. Skulle det være utænkeligt, at den gode skriver Olaus i København har kørt lidt rundt med bynavnene, for han har næppe selv besøgt stederne! Imidlertid skal det vise sig, at vor formodning sikkert ikke er rigtig alligevel, men det skyldes kludder i regnskabet, for i regnskabet for universitetet fra

1544<sup>5</sup>), der er udarbejdet af Mester Jakob Fabritius, nævnes nemlig 4 gårde i Lyngge, hvorfra man modtager fæstningsafgift, og de gårde har universitetet givetvis også ejet de fire år tidligere.

I samme regnskab fra 1544 nævnes i Ødemarck på ny to gårde, så vi har god grund til at formode, at der er tale om sjuskeri et eller andet sted i regnskaberne for 1540; universitet har stadigvæk de to gårde, de fik foræret i 1539, men Mester Jakob er en rationel mand, der ikke giver specificerede oplysninger, når han kan nøjes med en summa, og derfor får vi ikke mere at vide for det år, end at de to gårde altså stadigvæk giver fæstningsafgift til universitetet.

Regnskabet for 1547/49 er ført af Knud Skriver (Knudt Schrifuer)<sup>6</sup>), og han er i besiddelse af pertentlighed og grundighed, så her oplyses igen noget om i hvert fald den ene af de to gårde: „Item Niels Hanssenn i Ødemarke gaff till Festning aff en Gordtt, handtt kandtt foe j Pundt vdj huer Wong ..... xij mc“, så nu får vi endda oplysning om, at hver vang (hvor mange mon der var?) gav 1 pund, der sandsynligvis er det samme om skippund, der efter københavnsk mål svarer til 158,72 kg,<sup>7</sup>) så høsten udgør således godt 300 kg pr. vang. Mon skriveren i København har tænkt på, at man havde 3-vangs skifte, så det kun var 2/3 af jorden, der blev sået til hvert år? Niels Hansens afgift til universitetet udgør 12 mark, der givetvis har været erlagt i rede penge, selv om betegnelsen mark også er blevet brugt om naturalier.

Selv om kun forpagteren af den ene gård omtales, ved vi dog fra oversigten,<sup>8</sup>) at der også i 1547/48 var 2 ydere i Ødemark, men om det er Niels Jensen, der har overladt sin gård (måske p.gr.a. dødsfald) til Niels Hansen, eller om de to Niels'er er de to lejere, hvilket ville være det mest interessante, véd vi ikke.

Endnu en lille pudsigheid ved regnskaberne skal nævnes. I sidstnævnte regnskab optræder endnu en Niels Hansen, dog i Lyngge,<sup>9</sup>) der førstkommende St. Mikkelsdag (29. september) skal betale 2 stude,



fordi han har åbnet sin gård for sin svoger. Lige så vel, som der optræder en navnebroder til Niels Jensen fra Ødemark i Lyngby i 1540, optræder der en navnebroder til Niels Hansen fra Ødemark i Lyngby i 1547/48. Der er noget påfaldende ved disse to pendants – og ved at de optræder så kort efter hinanden – og alle fire personer har samme fornavn, hvilket naturligvis kan være en tilfældighed.

Udelukkes kan det vel ikke helt, at skriverens oplysninger først og fremmest har lydt på „en Niels paa Lyngbekanten“?

NOTER:

1. Kronens Skøder I, pg. 5 f. – Måske Veterslev sogn?
2. Trykt i Danske Magazin 3. Rk. I. Bd. (1843), pg. 67 ff.
3. Ibid. pg. 78.
4. Ibid. pg. 86.
5. Danske Magazin 3. Rk. VI. Bind (1860), pg. 1 ff; 21.
6. Ibid. pg. 237; 239.
7. Jfr. Johan Hvidtfeldt (red.): Håndbog for danske lokalhistorikere (1952–1956) under opslagsordene pund og skippund.
8. Da. Mag. 3. Rk. VI. Bind, pg. 241.
9. Ibid. pg. 240.

# En detalje fra Lundforlund kirke

*Af Ole G. Nielsen*

Lundforlund kirke rummer de træk, der gør en landsbykirke typisk. Den har en romansk kerne med gotiske tilbygninger og inventar fra flere stilperioder.

Midt i hele den anonymitet, der hviler over denne kirke, skjuler der sig et meget interessant apsidevindue. Det eneste af sin art. Og kun få kender til det – og derfor er det netop værd at fremhæve, og henlede kirketuristernes opmærksomhed på.

Dr. M. Mackeprang: „Vore landsbykirker“, der efterhånden er en ældre bog, men fortsat det bedste på markedet m.h.t. kirkebygninger, skriver følgende om apsidevinduer (side 64):

„Foruden den almindelige vinduesform træffer man på apsiderne også runde eller firkløverformede vinduer, der kendes fra så gamle monumenter som Fjendeslev, Bjernede og Nr. Jernløse. En enkelt gang forekommer en 8-bladet rose (Lundforlund kirke ved Slagelse) og nogle sydvestjyske kvadrestenskirker har besynderlige ovale lysåbninger.“

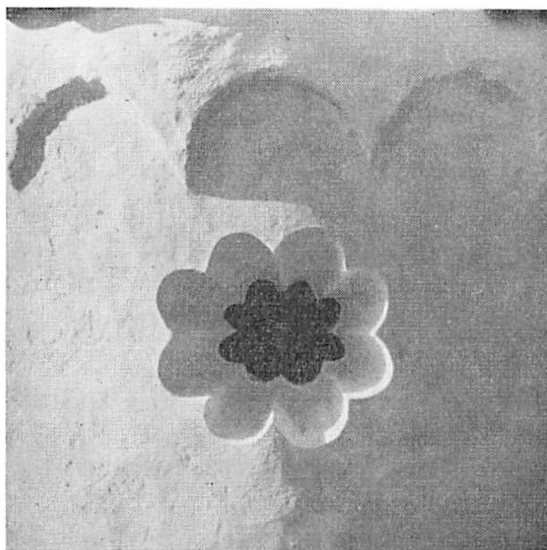
For det første er vinduet af en ganske særlig form, og endvidere er det den eneste kirke med apsidevindue på hele omegnen omkring Slagelse. Disse to ting placerer Lundforlund kirke i et helt andet forhold end det, der bliver den til del i dag.

Apsiden er lille, korden, der afskærer apsiden fra koret, er kun 2,97 m (indvendigt mål). Under tegltaget er en fin buefrise, simpelt udført,

*Kirkens østparti.  
(Lundforlund kirke)*



*Apsidevinduet, overst  
den romanske buefrise.  
Gennemsnitsdiameteren  
ved ydermuren  
ca. 75 cm, i glas-  
belysningen ca. 45 cm.  
(Lundforlund kirke)*



men yderst dekorativ. Denne buefrise er ca. 30 cm under tegltaget og 220 cm over jorden. 118 cm over jorden kommer så apsidevinduet nederste kant.

Ved ydermuren er max. målene: 87 cm (diagonalt)

min. målene: 58 cm (vandret)

I glasbelysningen er max. målene: 54 cm (diagonalt)

min. målene: 39 cm (vandret)

Apsidevinduet var i den romanske periode (1075–1250) den mest almindelige alteudsmykning. Først i den gotiske periode (1250–1540) udvikledes fløjaltertavlen, fra et enkelt krucifiks, der blev opstillet på alterbordet, til en gruppe af figurer, der kulminerede i 1521 med Claus Bergs pragtværk i Odense domkirke. Da fløjaltertavlerne dækkede for apsidens vinduer og ligeledes med renaissancens store tavler, blev apsidevinduene tilmuret og først afdækket i forrige eller i dette århundrede.

Hvor længe Lundforlund kirkes apsidevindue har stået urørt vides ikke, men det er tilmuret i gotisk tid, da man kender altertavler fra kirken, der går tilbage til renæssancens periode (1540–1630). I 1920 blev kirken restaureret, og vinduet afdækket, den gamle altertavle sat til side, og et gotisk krucifiks blev stillet op som alterudsmykning. Og i dag fremtræder Lundforlund kirkes kor som et eksempel på en dansk landsbykirkes udseende omkring år 1300.

(Man må dog regne med, at døbefonten har stået et andet sted, og knæfaldene kom først ind i kirkerne i pietismens tid (1675–1750)).

# Litteratur om Sorø amt 1971-72

*A. Strange Nielsen*

HUSE I KARREBÆKSMINDE. – I efteråret 1970 gik et hold studerende fra Byggeteknisk Højskole under ledelse af arkitekt *Henry Voss* i gang med et opmålingsarbejde omfattende 10 af de interessanteste huse, skipperhuse og pak-huse, i fiskerlejet. Resultatet heraf er publiceret i et „særdeles nydeligt hæfte hvor de studerendes smukke tegninger ledsages af karakteristiske Karrebæksminde-billeder og en tekst, der giver de faste holdepunkter i skipperbyens historie fra 1796 og fremefter. Vi får her præsenteret en egenartet miljø-bebyggelse, noget helt særligt, som nu, fæstnet på papiret, altid siden vil være af værdi for beboerne og forskningen.

SLAGLILLE-BJERNEDE GYMNASTIKFORENING I 100 AR. – Foreningens nuværende formand *Jens N. Frilund* har samlet stof om foreningens historie 1870–1970, og det er blevet til et nydeligt lille skrift. Her kan man lære om idrætten, om de kvinder og mænd, der har båret arbejdet, og om den betydning det har haft for sognene.

SYDSJÆLLAND – er navnet på 5. bind af Gyldendals egnsbeskrivelser. Bindet beskriver Sorø og Præstø amter, og de enkelte kapitler er tildels skrevet af lokale folk. Pastor *Elna Bækdorf*, Sorø, har taget sig af „Religiøse strømninger“. Redaktør *Henning Jessen*, Næstved, har skrevet kapitlerne „Indledning“, „Landskabet“, „Administrativ inddeling“ og „Erhverv“. Overlærer *Erling Petersen*, Fuglebjerg, tegner sig for „Historie“ og „Blå bog“, mens overlærer *Viggo Zuschlag*, Vordingborg, har behandlet „Dyreliv“. Værket giver en alsidig og ofte detaljeret beskrivelse af området, men teksten er kun i ringe grad underbygget af noter og henvisninger. Der er tydeligt sigtet på en meget populær fremstilling, hvor et stort indhold, velforsynet med illustrationer, men sat med alt for små typer, er presset ind på en relativt snæver plads. Afsnittet om „Sagn og overtro“ har mistet sin ægthed, fordi redaktionen har pyntet for meget på det oprindelige manuskript.

RYTTERSKOLER I SORØ AMT. – Skoleinspektør Sigv. Ellkier-Pedersen har i 250-året for rytterskolernes indretning som almueskoler på de kongelige rytterdistrikter udgivet en jubilæumsbog (Universitetsforlaget i Århus), hvori han offentliggør resultatet af sine undersøgelser om rytterskoletavlernes tilblivelse og senere skæbne og med oplysninger om de enkelte skoler. Det er helt forbløffende at se, at langt de fleste af de på skolerne opsatte sandstenstavler med inskription endnu er bevaret. For Sorø amts vedkommende findes der omtale af 20 skoler på Antvorskov rytterdistrikt og Haslev og Freerslev skoler af Tryggevælde-distriktet.

HINDHOLM HØJSKOLE. – I dr. phil. Holger Munks bog FARØ gives et kort glimt fra vinteren 1875-76 baseret på en bevaret dagbog ført af et medlem af slægten Munk.

OMØ – en naturhistorisk undersøgelse af Omø i Storebælt, udgivet af landsforeningen Natur og Ungdom, som bd. 5 i serien „Danske Naturlokaliteter“. Bogen er udarbejdet af konsulent P. Grøntved, overlærer Evald Larsen, Bent Møller Sørensen og Stefan Pihl.

Efter en indledning om øens topografi gør de to førstnævnte forfattere rede for øens plantevækst, som er opgjort til ialt 593 arter. Vækstbetingelserne i øens forskellige egne beskrives, og de enkelte planters voksesteder er nøje kortlagt. De to sidstnævnte forfattere har beskrevet Omø's fugleliv og heri medtaget både ynglefugle og trækfugle samt noteret de steder, hvortil de er lokaliseret. Bogen er forsynet med ældre og nyere kort.

JERNBANEPLANTER VED SLAGELSE-NÆSTVEDBANEN. – I Midt-sjællands naturhistoriske Forenings lille medlemsblad „Feltundersøgelser“, nr. 1, 1971, har overlærer Evald Larsen, Ringsted, beskrevet det særlige planteliv, der trives langs banelegemet og på stationsområderne. Det drejer sig om en række planter, der kun kan være bragt hertil med jernbanen. Undersøgelsen er aktuel i den forstand, at den er foretaget på grund af banens forestående nedlæggelse, som måske vil betyde, at nogle af disse planter atter forsvinder.

RINGSTED SCT. BENDTS KIRKE. – I serien Nationalmuseets „blå“ bøger er Sct. Bendts kirke nu langt om længe kommet med. Det er overlærer Niels-Jørgen Hansen, Ringsted, der i samarbejde med museumsinspektørerne Rikke Agnete Olsen og Erik Kjersgaard står for bogen. Det er en nydelig lille bog i både udstyr og tryk. Alle væsentlige sider af den gamle kirkes kvaliteter er med. Kortfattet, men klart og overskueligt er de beskrevet og bevidst tilrettelagt, så den, der besøger kirken, virkelig kan få udbytte deraf. Og på den begrænsede plads er det lykkedes at få så megen Danmarkshistorie med, at det

historiske perspektiv, som ikke godt kan undværes i denne sammenhæng, er bevaret.

**SMEDEN I SPJELLERUP.** – Overlærer *Erling Petersens* artikel i Historisk Samfunds årbog 1971 „En mand af den menige amue“, der handler om smed Niels Pedersen (1833–1911), er udsendt som særtryk. Den har stor værdi som et tidsbillede, der er karakteristisk for egnen. Den samler sig om krigsveteranens lod og oplevelser, livet i den lille landsby med sammenhold og smådrillerier, og en præsentation af egnens originaler.

**HELGENDYRKELSE I SORØ AMT** – På forlaget Rhodos har bibliotekar, dr. phil. *Tue Gad* udsendt en statelig bog om helgenlegender, sådan som de er blevet fortalt i Norden. Overalt i den katolske kirkes verden møder vi disse helgener, f.eks. i kalkmalerier, og træskæringer, og meget af helgenverdenens forestillinger og fremstillinger lever videre den dag i dag. Det er baggrunden for alt dette, der fortælles om i den nye bog. Men for Sorø amts vedkommende er der grund til en speciel interesse for bogen, fordi helgenerne Knud Lavard, Erik Plovpenning og Hellig Anders er hjemmehørende her og altid har haft en særlig betydning for deres egn. Klosterbyerne Ringsted, Sorø, Skælskør og Herlufsholm får beskrevet legenderne om de helgener, der stiftede de pågældende munkeordener, og i Korsør og Ringsted vil man med interesse læse om Sct. Gertrud.

## Historisk Samfund for Sorø amt 1971

Vintermødet blev i år afholdt på Gerlev Idrætshøjskole, hvor man den 22. april havde fået museumsinspektør N. M. Saxtorp til at komme og fortælle om kalkmalerier i Vestsjællands kirker. Foredraget, der var ledsaget af lysbilleder, var meget interessant og levende, og de ca. 100 deltagere i mødet fik en meget udbytterig aften. Foreningen har ved flere lejligheder mødt stor gæstfrihed på Gerlev Idrætshøjskole, og formanden takkede forstander J. Stræde og frue for denne imødekommenhed.

Årsmødet d. 12/9 var henlagt til Sorø. Man samledes i kirken, hvor lektor L. Balslev, Sorø, på en levende og engageret måde gennemgik kirkens historie fra dens tilblivelse til i dag, og deltagerne fik bogstavelig talt en øjenvidneskildring af den fornylig afsluttede undersøgelse af Hvide-slægtens grave i koret. Efter en pause, hvor deltagerne enten drak kaffe i byen eller besøgte Naturhistorisk museum, der var åbent i dagens anledning, samledes man på trappen til akademibygningen. Her fortalte lektor Balslev akademiets historie, inden man besøgte akademiet.

Generalforsamlingen blev afholdt i akademiets festsal. Som dirigent valgtes amtsrådssekretær Folmer Christensen, Sorø. Formanden kom i sin beretning bl.a. ind på, at man skulle være opmærksom på, at der rundt omkring findes en del gode fortællere og folk, der har nedskrevet træk og erindringer fra deres barn- og ungdom. Disse folk bør man animere til at skrive artikler til årbogen, idet det såvel for læsere af årbogen i dag, som for eftertiden vil være af største betydning at bevare beskrivelser af natur, milieu og hændelser, som er foregået.

Et par mindre ændringer i lovene blev vedtaget. Alle valg til bestyrelsen var genvalg. Viceinspektør R. Henneke, Slagelse, aflagde beretning for regnskabet, der udviste en ret pæn kassebeholdning. Sluttelig lød der en tak til redaktionsudvalget for godt og vel udført arbejde.

*Johs. Lyshjelm.*



**Resumé af regnskabet 1/7 1970 – 30/6 1971**

<i>Indtægt</i>	
Overført fra 1969/70 ... ..	338,43
Kontingent (695 medlemmer) ... ..	12.510,00
Salg af ældre årbøger ... ..	694,40
Tilskud fra stat og kommune ... ..	3.000,00
Tilskud fra pengeinstitutter ... ..	1.025,00
Refunderet porto ... ..	735,60
Diverse indtægter ... ..	206,19
Kassekredit ... ..	2.086,60
	20.596,22
<i>Udgift</i>	
Årbogen 1970 ... ..	8.992,08
Porto ... ..	1.808,65
Administration ... ..	2.004,87
Møder ... ..	1.110,55
Diverse udgifter ... ..	440,90
Kassekredit ... ..	5.604,75
At overføre il 1971/72 ... ..	634,42
	20.596,22

Foranstående regnskab er gennemgået og fundet overensstemmende med de foreviste bøger og bilag.

Slagelse, den 5/9 1971.

sign. *Kai Jensen.*

sign. *Fr. Andersen.*

Medlemstal pr. 1. juli 1971: 695 ordinære medl., 5 livsvarige medl., ialt 700.

Historisk Samfund har i 1970/71 modtaget tilskud fra ministeriet for kulturelle anliggender og amtsfonden. Endvidere har følgende kommuner ydet tilskud: Fuglebjerg, Haslev, Korsør, Ringsted, Skælskør, Slagelse og Sorø.

Desuden har vi modtaget bidrag fra følgende pengeinstitutter: Banken for Slagelse om Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Høve, Flakkebjerg og Gimlinge Sogne og Omegns Sparekasse, Sjællandske Bank, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånekasse, Sparekassen for Grevskabet Bregentved og Omegn, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Ringsted og Omegn, Sparekassen for Slagelse og Omegn samt Sparekassen „Sjælland“.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde. *R. Henneke.*

### **Nye medlemmer**

1. Andersen, Frede, ingeniør, Hækkerupsvej 20, 4100 Ringsted.
2. Boserup, Agnete, læge, 4241 Vemmelev.
3. Christensen, Sv. Aage, stud. mag., Syrenvej 21, 4690 Haslev.
4. Christiansen, Harald, Skovvejen 79, 4200 Slagelse.
5. Christoffersen, Henr., stud. polit., Frederikssundsv. 60B, 2400 Kbh. NV.
6. Drastrup, Axel, viceinspektør, Teestrup, 4690 Haslev.
7. Dreier, Ester, egoterapeut, Hansensvej 10, 4200 Slagelse.
8. Dybvad, Jacob, boghandler, Oslo, Norge.
9. Hansen, Gustav, malermester, Odensevej 8, 5300 Kerteminde.
10. Hansen, Jens, sognepræst, Eggeslevmagle, 4230 Skælskør.
11. Jacobsen, M. Lund, maskinmester, Havemøllevej, 4100 Ringsted.
12. Jensen, E. Schmidt, lærer, Nordtoften, 4230 Skælskør.
13. Jensen, Leif, lærer, Spegerborgvej 28, 4230 Skælskør.
14. Jørgensen, Vilh., overlærer, Molbechs Allé, 4180 Sorø.
15. Klittegård, Hartvig, Gramsvej 6, 4700 Næstved.
16. Lauesen, Karsten, lærer, Præstevangen, 4230 Skælskør.
17. Nielsen, Niels Gunner, gdr., Stude, 4241 Vemmelev.
18. Nielsen, Niels Juul, ass., Skelby, 4160 Herlufmagle.
19. Pedersen, Leif Hyldegård, Tvindelstrup, 4172 Sneslev.
20. Pedersen, Tove, Røjlegård, Eggeslevmagle, 4230 Skælskør.
21. Petersen, Arne, Aakjærsgade 4, 4200 Slagelse.
22. Ramskover, Erik, lærer, Slaglille, 4180 Sorø.
23. Sick, Martha, bogholderske, Tinggade 7, 4100 Ringsted.
24. Sovsø, Lotte, lærer, Krummerup, 4250 Fuglebjerg.
25. Snedker, Ruth, børnehavelærerinde, 4190 Munkebjergby.
25. Strandholm, Niels-Erik og Lis, Alb. Ibsensvej 66, 4200 Slagelse.
27. Søllerød komm.-bibliotek, 2850 Nærum.
28. Toftegård Petersen, Hans, gdr., Eggeslevmagle, 4230 Skælskør.
29. Uldall, Elisabeth, adjunkt, Syrenvej 21, 4690 Haslev.

**Ældre årbøger**

I nedenstående oversigt er opført de udkomne årbøger, der kan købes ved henvendelse til kassereren, viceinsp. R. Henneke, Kristinelundsvej 39, 4200 Slagelse. Prisen er 10 kr. pr. bind for medlemmer og 15 kr. for ikke-medlemmer.

Det drejer sig om følgende årgange:

1	1912	udsolgt	19	1931		38	1951	
2	1913		18	1930		39	1952	
3	1914		20	1932		40	1953	
4	1915	udsolgt	21	1933		41	1954	
5	1916	udsolgt	22	1934		42	1955	
6 <sup>1</sup>	1917	udsolgt	23	1935		43	1956	
6 <sup>2</sup>	1917	udsolgt	24	1936		44	1957	udsolgt
7 <sup>1</sup>	1918		25	1937		45	1958	udsolgt
7 <sup>2</sup>	1919		26	1938	udsolgt	46	1959	
8 <sup>1</sup>	1920		27	1939	udsolgt	47	1960	
8 <sup>2</sup>	1920		28	1940	udsolgt	48	1961	
9	1921		29	1941	udsolgt	49	1962	
10	1922		30	1942	udsolgt	50	1963	
11	1923		31	1943	udsolgt	51	1964	
12	1924		32	1944		52	1965	
13	1925		33	1947	} dobbeltbd.	53	1966	
14	1926		34	1947		54	1967	
15	1927	udsolgt	35	1947		55	1968	
16	1928		35	1948		56	1969	
17	1929		37	1950		57	1970	
						58	1971	

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessens „Alsted og Ringsted herreders skolehistorie“ og samme forfatters „Slagelse herreds skolehistorie“. Endvidere har lokalhistorikeren Niels Fr. Rasmussen stillet et samlet særtryk af Søren Hyldegaards erindringer til rådighed for Historisk Samfund. Pris 10 kr. pr. stk.

### Repræsentanter i sognene

<i>Alsted</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Boeslunde</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Bromme</i>	Skovfoged P. Hoch.
<i>Eggeslevmagle</i>	Sognepræst Jens Hansen
<i>Fodby</i>	Førstelærer J. G. Høgsvig.
<i>Fuglebjerg</i>	Overlærer Erling Petersen.
<i>Fårdrup</i>	Gdr. Vald. Sejr Møller
<i>Gudum</i>	Gdr. Sigfred Frandsen.
<i>Haarslev-Tingjellinge</i>	Gdr. Hans Søren Dalgaard, Haarslev.
<i>Haraldsted</i>	Murermester Anton Christensen.
<i>Haslev-Freerslev</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen.
<i>Hemmeshøj</i>	Boelsmand Chr. Rasmussen, Stude.
<i>Holsteinsborg</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllinge</i>	Gdr. Poul Stensgård Hansen.
<i>Lyngø</i>	Gdr. Richard Pedersen, Bæklundsgaard.
<i>Magleby</i>	Skoleleder Johs. Lyshjelm.
<i>Munkebjergby</i>	Gdr. Johannes Nielsen, Rude Eskildstrup.
<i>Nordruposter-Farendlose</i>	Husejer Niels Fr. Rasmussen, Ll. Ryeshus.
<i>Ringsted</i>	Salgschauffør Harry Petersen.
<i>Skælskør</i>	Tobakshandler C. J. Brinck og overlærer Ingeborg Christiansen.
<i>Sludstrup</i>	Boelsmand Aksel Henriksen.
<i>Sneslev</i>	Gdr. Carl Jensen, Hanehøjgaard.
<i>Stillinge</i>	Gdr. Christian Christensen.
<i>Teestrup</i>	Proprietær P. Klestrup Hansen.
<i>Tystrup-Haldagerlille</i>	Overlærer Svend Poulsen.
<i>Taarnborg</i>	Overlærer Niels Jensen.
<i>Valsøllille-Jystrup-Vigersted</i>	Fru Gerda Ahrenkiel Petersen, Ortved.
<i>Vemmelev</i>	Gdr. Peter Kristensen, Forlev.
<i>Vetterslev-Hom</i>	Mekaniker Berg Jacobsen, Vetterslev.
<i>Høve-Flakkebjerg</i>	Gdr. Jens Buchwald, Flakkebjerg.
<i>Korsør:</i>	Viceinspektør Jorg. Thorborg.

## **Love for Historisk Samfund for Sorø Amt**

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog – og om muligt mindre skrifter –, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget. Dens udgivelse varetages af et redaktionsudvalg bestående af en redaktør og 2 medlemmer, alle valgt af bestyrelsen.
- § 6. Regnskabsåret går fra 1/7–31/6. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst 2/3 af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Extraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser. Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

# Nyt fra de lokalhistoriske arkiver

(Korte bidrag til denne rubrik sendes til redaktøren senest 1. april 1973)

## Skælskør egnhistoriske Arkiv

Arkivet har nu eksisteret i fem år, og man har efterhånden fået samlet en del materiale.

Der er i årets løb foretaget 65 afleveringer, bl.a. protokoller fra mejerier, en samling af gamle lejlighedssange, samt raderinger og fotografier med motiver fra Skælskør by fra omkring århundredskiftet.

På biblioteket havde man samtidigt med indvielsen af tilbygningen arrangeret en udstilling af de ældste matrikelkort (kopi) fra hele kommunen. Man har ligeledes på biblioteket haft en udstilling med billeder fra Skælskør og omegn fra 1900-tallets begyndelse. I vinter havde man i byen en vinduesudstilling, og som tidligere år har man efter hver udstilling fået en mærkbar stigning i afleveringerne.

Fra Dansk Folkemindesamling har man modtaget en kopi af en 16 mm tonefilm, der er optaget på Agersø ved Helligtrekonger-løb på øen. Arkivet kan mærke en støt stigende interesse fra befolkningens side, og ret ofte har man besøg af folk, der ønsker oplysning om et eller andet.

Arkivets medarbejdere har i Skælskør Lystskov affotograferet de gamle fugleskydnings-platter – ca. 35 stk. – og således medvirket til at bevare disse gamle motiver for eftertiden.

Som den største ændring i arkivets hverdag må nævnes, at man nu har fået ansat medhjælp nogle timer dagligt. Hr. Mogens Jacobsen, som har påtaget sig opgaven, har udført et meget samvittighedsfuldt arbejde.

Arkivet, der har til huse på biblioteket, føler det som et stort gode, at man har så rolige og forstående omgivelser for arbejdet. Man har også her mulighed for en meget bred kontakt med befolkningen.

*Johs. Lyshjelm.*

## Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn

*Beretning for året 1. april 1971 – 31. marts 1972.*

I det forløbne tidsrum har arkivet modtaget 148 protokoller og bind+27 pakker med blandet indhold vedrørende skoler, foreninger og private givere. Videre 272

enkeltarkivalier, 375 billeder, dias og båndoptagelser samt en stor samling klicheer. Klicheerne er skænket af dagbladet „Aktuelt“ og vedrører lokaliteter i Slagelse og omegn. Den største enkeltsamling, indeholdende værdifulde oplysninger af historisk og arkæologisk art, er skænket af lærer Karl Rønne, Slagelse.

I december 1971 havde arkivet en udstilling af billeder i forbindelse med en kunstudstilling i IP-huset.

LOF og Lokalhistorisk Arkiv arrangerede i begyndelsen af 1972 6 foredrag, hvortil der var god tilslutning. Foredragene omfattede emner fra Slagelse og omegn og fandt sted på centralbiblioteket. I forbindelse med hvert foredrag udstillede arkivet billeder og andet materiale.

7. marts 1972 havde Historisk Samfund for Sorø Amt et møde på biblioteket, og også ved denne lejlighed havde arkivet en udstilling, og arkivaren orienterede om arkivets funktion.

Den 4. og 5. marts deltog overbibliotekar J. Kanding og Fr. Andersen i et arkivkursus i Ringsted.

Også i det forløbne år har der været stor tilgang af materiale, og arbejdet med ordning og registrering fortsættes.

30. september 1971 valgtes højskoleforstander Erik B. Nissen til formand, da den tidligere formand, viceinspektør R. Henneke, ikke ønskede genvalg. *Fr.A.*

### **Fuglebjerg egnhistoriske Arkiv**

De første dage i april 1971 deltog arkivet i Fuglebjerg-hallens forårsmesse, hvor man havde fået en stand til rådighed. Her udstillede arkivet en række gamle billeder fra samtlige sogne i kommunen samt en række kopier af arkivets beholdning af fæstebreve, matrikellister m.v. Standen havde mange besøg og blev beset med megen interesse, og samtlige besøgende fik overrakt en brochure, der udførligt gjorde rede for de ting, arkivet påtog sig at registrere og opbevare. Resultatet udeblev da heller ikke. Mange, der havde set standen lørdag eftermiddag og aften, mødte op om søndagen med gamle topografiske sognebilleder, protokoller fra forlængst nedlagte foreninger, gamle arvefæsteskoeder med vedhæftede kort over de pågældende gårdes jorder, og i de følgende dage afleveredes endnu mere.

Ved udvalgets ordinære møde i april fratrådte undertegnede som formand, og i stedet valgtes kommunens bibliotekar, overlærer Erik Harrild, Fuglebjerg, og som daglig medhjælper i arkivet valgtes fhv. forstander Gabriel Pedersen, Fuglebjerg, der i det forløbne år på bedste måde har tilrettelagt og forberedt udvalgsarbejdet.

*Erling Petersen.*

### **Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn**

Interessen for arkivet er stigende. Den gælder, som naturligt er, især de sidste 100 års historie. (Vore forældres og vore bedsteforældres tid). Den 1/11 1971

holdtes åbent hus med udstilling især af billeder. Der var stort besøg, og arkivet fik både gaver og gode oplysninger. Også en artikel i „Jul i Sorø“ 1971 gav tilsvarende udbytte. Ved begge lejligheder støttede den lokale presse foretagendet.

Fra Sorø Amtsmuseum er i forbindelse med nyordningen modtaget en hel del billeder og papirer. De er åbenbart indsamlet efter museets oprettelse 1916, fordi der simpelthen ikke var noget andet sted, hvor man mente, de kunne bevares. Nogle af dem hører hjemme i andre arkiver og er eller vil blive sendt videre.

Ordningen og registreringerne fortsætter, så godt det kan lade sig gøre, når der ikke er nogen fast medhjælp. Samarbejdet med biblioteket går iøvrigt upåklageligt, og en samling af lokalhistorisk litteratur til en kommende læsesal er under opbygning.

Arbejdsudvalget holder møde hver måned i vinterhalvåret.

*L. Balslev.*

### **Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv, Ringsted**

#### *Årsberetning for 1971.*

Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv har i 1971 modtaget så mange gaver som aldrig før på ét år. Protokoller, billeder, gamle papirer og dokumenter, bøger og hæfter er strømmet ind på reolerne, så arbejdsudvalgets medlemmer har haft og stadig har nok at gøre med at registrere og arkivere de mange ting.

Tilvækstprotokollen omfatter 117 numre, men der er i mange tilfælde tale om mange genstande i hvert afleveringsnummer. Af gavehøsten skal enkelte eksempler nævnes: festskrifter fra foreninger og institutioner, matrikelskort, illegale blade, en samling fotografiske negativer fra 30'ernes Ringsted, en blyantstegning udført af Ringsted-maleren Jørgen Roed, en samling papirer af, om og til Søren Hyldegaard, mejeriet Kildevangs arkiv, afdøde overbibliotekar Jørgen Lebahns store samling farvelsbilleder fra Ringsted og omegn, en samling kort over Køge-banens forløb, et katalog over gaver til fordel for soldaterne i 1864. Desuden har arkivet modtaget mange lokalhistoriske bøger. På et par loppemarkeder er der foretaget indkøb af billeder af lokal interesse, og fra statsarkiverne er anskaffet Xerox-kopier af gamle arkivalier fra by og egn.

Der har i årets løb været afholdt møder i arbejdsudvalget hver måned, – det første halvår to gange om måneden.

Arkivet er medlem af Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver og har som sådan deltaget i kurser i Roskilde og årsmøde i Århus.

Som støtte for udbredelsen af kendskabet til arkivet og dets virksomhed har vi ladet udarbejde en brochure, som fremlægges i venteværelser og offentlige kontorer, og dens virkning kan nu spores i øgede afleveringer og et øget kendskab til arkivets eksistens.

Lokalhistorisk Arkiv har i 1971 foruden i et vindue ved Sjællandske Bank udstillet under foreningen „Huset“s week-end i maj og desuden ydet assistance



ved vinduesudsmykning i forbindelse med et forretningsjubilæum, ved fremstillingen af en Ringsted-plast-pose, ligesom vi har fremstillet tekst og skaffet størstedelen af illustrationerne til turistforeningens nye Ringsted-brochure. Det er altså noget, som tager megen tid, men som til gengæld skaffer mange kontakter – og dermed afleveringer.

I 1971 afsluttedes den fjerde foredragsrække, og den femte blev påbegyndt. Den er lagt i Amtsstuegårdens store sal, da det hidtidige lokale i præstegården ikke længere var stort nok. Der er til femte række indtegnet ca. 170 deltagere.

Såfremt den længe ønskede lokaleudvidelse går i orden, er det arkivets hensigt at starte en kampagne i det nye år for at få sikret de mange foreningsarkivalier, der i disse år er i fare for at havne under gruekedler eller på lossepladser.

*Niels-Jørgen Hansen.*

### **Næstved by- og egnhistoriske Arkiv**

#### *Årsberetning 1971.*

Året 1971 har været et godt og frugtbart år for arkivet. Mange værdifulde sager er kommet i hus, ordnet og sat på plads. For den del af Ø. Flakkebjerg herred, som hører med til arkivets område, har indsamlingen givet så rige resultater som ingensinde før. Foruden en mængde billeder, dokumenter, skudmålsbøger og andre sager kan nævnes:

Kort over Karrebæk fjord med 96 indtegnede navne på lokaliteter i farvandsområdet, udarbejdet af værkfører Tage Pedersen, Karrebæk. Fra Rigsarkivet er skaffet folketællingslister over indbyggerne i Karrebæk sogn for årene 1787–1860 (i xeroxkopier). Endvidere er fremskaffet fotopoki af gårdejer i Hyllinge Hans Andersens erindringsbog fra livet i familien og i sognet omkring århundredskiftet. Indgået er også 7 protokoller fra Venstre-vælgerforeningerne i Fodby, Herlufsholm, Hyllinge og Karrebæk; den konservative vælgerforening for Fodby–Hyllinge–Vallensved 1952–59, 1. bd.; Hyllinge sogns Husmandsforening og Husholdningsudvalg 1910–52, 4 bd.; Fodby Andelsmejeri 1888–1950, 8 bd.; Bidstrup Ungdomsforenings forhandlingsprotokol 1939–71; genparter af ejendomsskyldsvurderingerne for Herlufsholm sogn 7.–8.–9.–10.–11.–12. og 13. alm. vurdering 1931–56, ledsaget af matrikelkort; andelsmejeriet „Egemose“ i Marvede 1888–1952, 4 bd.; Spjellerup Elektricitetsværk, 3 bd.; Spjellerup Idrætsforening 1929–65, 2 bd.; Menstrup Skytteforening 1906–65, 4bd.; Menstrup Idrætsforening 1927–65, 6 bd.; Marvede sognebiblioteks udlånsstatistik 1942–62, 3 bd.; Brandsynsprotokoller for Kyse og Vallensved distrikter 1861–1931 og 1863–1927, 2 bd.; Karrebæk brugsforening (nogle forskellige sager); Vallensved Andelsmejeri 1915–62, 9 bd.

Der er sikkert endnu mange protokoller, papirer, billeder, optegnelser m.m.

fra foreninger, virksomheder og personer i dette område, som bør overgives til arkivet. Sagerne kan afleveres ved udlånsskranken på Næstved Bibliotek eller til undertegnede.

*A. Strange Nielsen.*

### **Sorø Amts Museum**

1971 har været et betydningsfuldt år for Sorø Amts Museum. Den nye museumsleder, Otto Nielsen, har gjort et stort arbejde med oprydning, hovedrensering og nyopstilling; resultatet fortjener i høj grad anerkendelse.

Forneden er den gamle bondestue i det væsentlige uforandret, men i det tilstødende køkken er der rensset godt ud, og bordet er blevet erstattet med et rigtigt køkkenbord. I stuen til gården er samlet møbler fra 1700-tallet, og bagved, i den tidligere kustodelejlighed, er der opstillet skabe og montrer til porcelæn, glas og sølvtøj. Her står også det smukke skab eller skuffemøbel, som museet har fået fra Taarnholm, men som viser sig oprindeligt at have hørt til på Antvorskov.

Møbler fra Christian VIII's tid er samlede i en stor stue på 1. sal, og til den er føjet et soveværelse med himmelseng. Ingemannstuen er stort set som før, men på gangen er der kommet nye montrer; bl.a. med spillebrikker (Peder Hjorts skakspill!) og mønter. I skabet for enden af gangen er opstillet en broget samling legetøj.

En ung amatørarkæolog, tagdækker Svend Hansen, Ringsted, har efter Otto Niensens opfordring ordnet den lille oldsagssamling smukt, overskueligt og fornuftigt. Den rummer bl.a. et pragtstykke, som den i Historisk Arbog 1971 omtalte mosepotte fra Sørbylille.

Otto Nielsen er så vidt muligt altid parat til at vejlede og fortælle om tingene. I julen pyntede han et gammeldags juletræ og 3 forskellige juleborde. Det kan ikke undre, at interessen for museet er vokset stærkt, hvilket har givet sig udslag både imange gaver og i et stærkt stigende besøgstal.

Formand for museet er som tidligere civilingeniør Mogens Carlsen. Der er åbent hver dag fra kl. 14–16. Også om vinteren, da der tidligere var lukket.

*L. Balslev.*

